

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI

**MÜLTECİ ÇOCUKLARIN DUYGUSAL YILMAZLIKLARININ VE
SOSYAL DESTEK ALGILARININ İNCELENMESİ:
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SARIPINAR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA KILIÇ

ANKARA
2019

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI

**MÜLTECİ ÇOCUKLARIN DUYGUSAL YILMAZLIKLARININ VE
SOSYAL DESTEK ALGILARININ İNCELENMESİ:
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SARIPINAR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA KILIÇ

ANKARA

2019

KABUL VE ONAY

Elif Sarıpınar tarafından hazırlanan "Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlıklarının ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma" başlıklı bu çalışma, 13.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğretim Üyesi Aslıhan ERMAN ASLANOĞLU -Başkan

Prof. Dr. Mustafa KILIÇ - Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Olcay YILMAZ - Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13.06.2019

Elif SARIPINAR

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın hazırlanması sürecinde pek çok kişinin doğrudan ya da dolaylı olarak önemli katkıları bulunmaktadır.

Bu araştırmanın planlanıp yürütülmesinde kıymetli önerileriyle araştırmanın her aşamasında beni yönlendiren ve katkı sağlayan saygıdeğer danışmanım Ufuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a çok teşekkür ediyorum.

Değerli geribildirimleri ile bana yol gösteren Ufuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan ERMAN ASLANOĞLU'na ve bu araştırmanın ön hazırlık aşamasında yardımlarını gördüğüm TED Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Olcay YILMAZ'a teşekkür ediyorum.

Araştırmada kullanılan Duygusal Yılmazlık Ölçeği'nin dilimize uyarlama çalışmalarını yapan, değerli bilgileri ile beni yönlendiren ve güler yüzüyle motivasyonumu yeniden kazanmama yardımcı olan, saygıdeğer hocam Dr. Gülşah KURTOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma boyunca desteğini ve yardımlarını gördüğüm okul müdürüm Sayın Mehmet Selim ALPASLAN'a, çalışma arkadaşım, psikolojik danışman Dr. Ayşe ÖZKAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmanın yürütüldüğü okullarında görevli okul müdürlerine, müdür yardımcılara, öğretmen arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma tüm yardımlarından dolayı minnettarım. Onların yardımı olmadan bu araştırmayı bitirmem mümkün değildi. Ayrıca araştırmaya katılan hem mülteci hem de mülteci olmayan değerli öğrencilere teşekkür ederim.

Desteklerini daima yanı başımda hissettiğim, yerinde saymamayı öğrendiğim, her zaman kendini geliştirmeye açık sevgili babam Sadık DÜZGÜN'e ve sakinliği ile huzur kaynağım olan annem Ayten DÜZGÜN'e sevgi ve saygılarımı sunarım.

Yalnızca yüksek lisans eğitimim ve tez sürecimde değil hayatımın her anında yanımda olan, bana olan inancından her zaman güç aldığım, sabrı ile beni şaşırtan, en büyük destekçim kıymetli eşim Çağdaş SARIPINAR'a tüm benliğimle teşekkür ederim.

ÖZET

SARIPINAR, Elif. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi: Karşılaştırmalı bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu araştırma, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının mülteci olmayan çocuklar ile karşılaştırmalı incelemesini ve mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler (cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, Türkiye’de bulunma süresi) açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Buna ek olarak, mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma grubu 2017-2018 ve 2018-2019 eğitim-öğretim yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Ankara’nın Mamak ilçesindeki 4 resmi devlet okulunun 5., 6., 7. ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan, araştırmaya katılmaya gönüllü 157 mülteci ve 157 mülteci olmayan öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, çocukların duygusal yılmazlık düzeylerini belirlemek için Duygusal Yılmazlık Ölçeği-(DYÖ) (Kurtoglu, 2013), algılanan sosyal destek düzeylerini belirlemek için Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği- (Ç-SDDÖ) (Gökler, 2007) ve demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizi, SPSS 21 ve LISREL 9.2 istatistik programları kullanılarak yapılmıştır. Bu araştırmada, mülteci çocukların mülteci olmayan çocuklara göre, DYÖ ve Ç-SDDÖ toplam ölçek ve alt ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Mülteci çocukların, DYÖ ve Ç-SDDÖ toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t testi kullanılmıştır. Mülteci çocukların DYÖ ve Ç-SDDÖ toplam puanlarının algılanan sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Mülteci çocukların DYÖ ve Ç-SDDÖ toplam puanlarının yaş ve Türkiye’de bulunma süreleri ile aralarındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın sürekli değişkenleri, duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, mülteci çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre DYÖ ve Ç-SDDÖ toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılık

bulunmuştur. Mülteci çocukların, duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin mülteci olmayan çocuklara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeylerinin arttıkça duygusal yılmazlık düzeylerinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları, cinsiyet ve algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı olarak farklılık göstermemektedir. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, Türkiye’de bulunma süresi ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermezken, algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşları arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanırken, Türkiye’de bulunma süresi ile ilişki bulunamamıştır. Sonuçlar, ilgili literatüre dayandırılarak tartışılmış, psikolojik danışma ve rehberlik alanında yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mülteci çocuklar, duygusal yılmazlık, sosyal destek

ABSTRACT

SARIPINAR, Elif. Examining the emotional resilience of refugee children and their perception of social support: A comparative study. Master Thesis, Ankara, 2019.

This study aims to compare the perceptions of emotional resilience and social support of refugee children with non-refugee children. Besides that, the relationship between emotional resilience and social support perceptions of refugee children will be examined. In addition to that, this study intends to examine emotional resilience of refugee children and their social support levels from the perspective of some variables (such as gender, age, socioeconomic status, staying time in Turkey). The research group included 157 refugees and 157 non-refugee volunteer students from the 5th, 6th, 7th and 8th grades of four official public schools in Mamak district of Ankara in the 2017-2018 and 2018-2019 academic years. In this research, Emotional Resilience Scale (ERS) was used to determine the emotional resilience level of the children (Kurtoglu, 2013), Social Support Rating Scale for Children and Adolescents (SSRS) (Gokler, 2007) was used to identify the level of their perceived social support, and The Personal Information Form, which was developed by the researcher, was used to define the demographic characteristics of the children. The data were analyzed using SPSS 21 and LISREL 9.2 statistical program. In this research, refugee children were compared to non-refugee children and in this comparison, Mann-Whitney U test was used in order to determine if there are any differences between ERS and SSRS total scale and subscale scores. Independent Groups t tests were used to determine whether ERS and SSRS total scores of refugee children differ according to gender variable. One-way analysis of variance (ANOVA) was used to determine whether ERS and SSRS total scores of refugee children differ according to the perceived socioeconomic level variable. Pearson Correlation Analysis was performed in order to detect the relationship between the ERS and SSRS total scores of refugee children, and their age, length of their staying time in Turkey. Pearson Correlation Analysis was conducted to determine whether the relationship between emotional resilience and perceived social support was significant. A significant difference was found between ERS and SSRS total scale and subscale scores of refugee children compared to non-refugee children. Emotional resilience and perceived social support levels of refugee children were lower than non-refugee

children. As the perceived social support levels of refugee children increased, the level of emotional resilience also increased. Emotional resilience of refugee children does not differ significantly according to gender and perceived socioeconomic level. While a significant relationship was found out between age and the emotional resilience of refugee children, no such a significant relationship was seen with length of their staying time in Turkey. While perceived social support levels of refugee children did not show a significant difference according to gender, a significant difference was found according to perceived socio-economic level. While a positive relationship was seen between the perceived social levels and age of refugee children, there was no correlation seen with the length of their staying time in Turkey. The results were discussed on the basis of the relevant literature, in the future, suggestion for research in the field of psychological counseling and guidance were presented.

Key Words: Refugee children, emotional resilience, social support.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
Araştırmanın Problemi	7
Sınırlılıklar.....	8
Sayıtlar	8
Tanımlar	9
BÖLÜM II	10
1. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
Göç ve Mültecilik	10
1.1.1. Göç ve Göçmen.....	10
1.1.2. Mülteci ve Sığınmacı	11
1.1.3. Geçici Koruma	13
1.1.4. Mülteciliğin Psikososyal Etkileri	14
Duygusal Yılmazlık Kavramına İlişkin Kuramsal Açıklamalar	16
2.2.1. Yılmazlık Kavramına Genel Bir Bakış.....	16
2.2.2. Yılmazlıkta Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler	18
2.2.3. Duygusal Yılmazlık	21
Sosyal Destek Kavramına İlişkin Kuramsal Açıklamalar	26
2.3.1. Sosyal Destek Kavramı.....	26
2.3.2. Algılanan Sosyal Destek	28
2.3.3. Mültecilerde Sosyal Destek	29

2.4. İlgili Araştırmalar	31
BÖLÜM III.....	39
2. YÖNTEM	39
3.1. Araştırmanın Modeli	39
3.2. Araştırma Grubu.....	39
3.3. Veri Toplama Araçları.....	43
3.3.1. Duygusal Yılmazlık Ölçeği-(DYÖ).....	43
3.3.2. Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Ç-SDDÖ) ...	49
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	56
3.4. Veri Toplama Süreci	56
3.5. Verilerin Analizi.....	56
BÖLÜM IV	58
3. BULGULAR.....	58
“Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre duygusal yılmazlık toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır? ” Problemine İlişkin Bulgular	58
“Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır? ” Problemine İlişkin Bulgular.....	60
“Mülteci çocukların, duygusal yılmazlık ölçek puanları ile algılanan sosyal destek ölçek puanları arasında ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular	63
“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Problemine İlişkin Bulgular	63
“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular.....	64
“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” Problemine İlişkin Bulgular	65
“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular	66
“Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Problemine İlişkin Bulgular	67
“Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular	68
4.10. “Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” Problemine İlişkin Bulgular	69

3.11. “Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular 70

BÖLÜM V.....72

4. TARTIŞMA VE YORUM.....72

4.1. Mülteci Olan Çocukların, Mülteci Olmayan Çocuklara Göre Duygusal Yılmazlık Toplam Ölçek ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Farka Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu.....72

Mülteci Olan Çocukların, Mülteci Olmayan Çocuklara Göre Algılanan Sosyal Destek Toplam Ölçek ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Farka Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu.....74

Mülteci Çocukların, Duygusal Yılmazlık Ölçek Puanları İle Algılanan Sosyal Destek Ölçek Puanları Arasında İlişkiye Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu77

5.4. Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeği (DYÖ) Puan Ortalamalarının Bağımsız Değişkenler ile Karşılaştırılmasına Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu...78

5.4.1. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu78

5.4.2. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu79

5.4.3. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu79

5.4.4. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu80

5.5. Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Ç-SDDÖ) Puan Ortalamalarının Bağımsız Değişkenler ile Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular80

5.5.1. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu80

5.5.2. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu.....81

5.5.3. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu82

5.5.4. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Alt Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu	83
BÖLÜM VI	84
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
6.1. Sonuçlar	84
6.2. Öneriler	85
KAYNAKÇA	88
EKLER.....	107
EK-1. Araştırma İzni	107
EK-2. Tez Başlığı Değiştirme Kararı	108
EK-3. Duygusal Yılmazlık Ölçeği Örnek Maddeleri	109
EK-4. Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Örnek Maddeleri	110
EK-5. Kişisel Bilgi Formu.....	111
EK-6. Özgeçmiş	112

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Grubunu Oluşturan Çocukların Göç Yaşayıp Yaşamama Durumu, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Yaş Değişkenine Göre Dağılımı.....	40
Tablo 2. Araştırma Grubunu Oluşturan Çocukların Mülteci Olup Olmama Durumu ve Algılanan Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 3. Araştırma Grubunda Yer Alan Mülteci Çocukların Göç Ettikleri Ülkelere Göre Dağılımı	42
Tablo 4. Araştırma Grubunda Yer Alan Mülteci Çocukların Türkiye’de Bulunma Sürelerine Göre Dağılımı	43
Tablo 5. Duygusal Yılmazlık Ölçeğinin Ki-kare Farkı Testi Sonuçları.....	46
Tablo 6. Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeğinin Ki-kare Farkı Testi Sonuçları	51
Tablo 7. DYÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Dağılımının Normalliğine Yönelik Bulgular.....	58
Tablo 8. DYÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanlarının Betimsel Değerleri ve Mülteci Olup Olmama Durumuna Göre Farklık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular.....	59
Tablo 9. Ç-SDDÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Dağılımının Normalliğine Yönelik Bulgular.....	61
Tablo 10. Ç-SDDÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanlarının Betimsel Değerleri ve Mülteci Olup Olmama Durumuna Göre Farklık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular.....	62
Tablo 11. Mülteci Çocukların DYÖ Puanları ile Ç-SDDÖ Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	63
Tablo 12. Mülteci Çocukların Cinsiyetlerine Göre DYÖ Toplam Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Testi Sonuçları.....	64
Tablo 13. Mülteci Çocukların Yaşları ile DYÖ Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	65
Tablo 14. Mülteci Çocukların DYÖ Toplam Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	66
Tablo 15. Mülteci Çocukların DYÖ Toplam Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	67
Tablo 16. Mülteci Çocukların Cinsiyetlerine Göre Ç-SDDÖ Toplam Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Testi Sonuçları.....	68

Tablo 17. Mülteci Çocukların Yaşları ile Ç-SDDÖ Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	68
Tablo 18. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	69
Tablo 19. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	70
Tablo 20. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Toplam Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	71

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1. Mülteci Çocuklara Uygulanan Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	47
Şekil 2. Mülteci Olmayan Çocuklara Uygulanan Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	48
Şekil 3. Mülteci Çocuklara Uygulanan Ç-SDDÖ İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	53
Şekil 4. Mülteci Olmayan Çocuklara Uygulanan Ç-SDDÖ İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	55

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde ilk olarak araştırmanın problem durumu açıklanmış ardından araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın problemi, araştırmanın sınırlılıkları ve sayıltıları açıklanmıştır. Son olarak da araştırmadaki kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Göç kavramı insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte toplumun sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik tüm yapılarını etkileyen bir süreç olarak bilinmektedir. Bu nedenle göç insanların sadece fiziki yer değiştirmeleri olarak ele alınamayacak kadar önemli bir kavramdır. Özellikle son yıllarda dünyanın ve Türkiye'nin gündeminde yer edinen önemli konulardan biri de göç olgusudur.

Göç kavramı; kişilerin yaşamakta oldukları topraklardan, ekonomik imkânlardan, sahip oldukları sosyal yapılarından, kültürlerinden ve toplumsal yaşamın pek çok unsurundan koparak veya kopartılarak yeni ortamlara yerleşmesi ve yeniden yaşam kurması demektir (Toros, 2008). Göç ile yer değiştirenlerin sayısı; dünya genelinde yaşanan savaşlar, silahlı çatışmalar, terör ve şiddet olayları, iç karışıklıklar ve benzeri pek çok nedenle gün geçtikçe artış göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verileri göz önünde bulundurulduğunda; 2017 yılı sonu itibari ile dünya genelinde 68,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan, 25,4 milyon mülteci, 40 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi ve 3,1 milyon sığınmacı yer almaktadır.

İçerisinde büyük bir değişimi barındıran göç kavramı, yalnızca göçmenler ile sınırlı kalmamaktadır. Söz konusu değişim terk edilen toplumları etkilediği kadar yeni yerleşilen toplumlar üzerinde de etkili olmaktadır (Toros, 2008). Göç, psikolojik danışma ve rehberlik, psikoloji, eğitim, ekonomi, tarih, kamu yönetimi, hukuk, uluslararası ilişkiler gibi pek çok disiplinin dikkatini çeken ve üzerinde incelemelerin yapıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin yer değiştirmelerine sebep olan faktörlerdeki farklılıklar, söz konusu kişiler için göçmen, sığınmacı, mülteci, geçici koruma altında bulunanlar gibi çeşitli kavramların kullanılmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de, Suriye ve Irak’tan gelen yabancıların yasal statüleri birbirinden farklıdır. Yasal uygulamalar ve söz konusu kavramlar, kuramsal çerçeve başlığı altında detaylı bir şekilde anlatılmıştır (Bkz. s.9-12). Bu araştırmada, araştırma grubunu oluşturan Irak ve Suriye’den gelen yabancılar için “mülteci” kavramı kullanılmıştır.

Bulunduğu coğrafi konum itibari ile Türkiye’nin, tarihin her döneminde göç ve mültecilik olgusu ile karşı karşıya kaldığı görölmektedir (Tomanbay, 2004). Türkiye, göç veren, göç alan ve bununla birlikte göç geçişleri için kullanılan bir ülke konumundadır (Tekin, 2007). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) Eylül 2018 tarihli Türkiye Bilgi Notu’nda yer alanlar veriler doğrultusunda; Türkiye barındırdığı yaklaşık 4 milyon mülteci ile dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu sayının 3,5 milyonunu Suriyeliler, 172 binini Afganlar, 142 binini Iraklılar, 39 binini İranlılar, 5 binini Somalililer ve yaklaşık 12 binini diğer ülkelerden gelen mülteciler oluşmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün göç istatistiklerine bakıldığında (Şubat, 2019) ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancı sayısı 883.796’dır. İkamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların ülkeleri sırası ile Irak, Suriye, Türkmenistan, Azerbaycan, İran, Afganistan, Rusya, Özbekistan ve Mısır’dır.

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü’nün 12.02.2019 tarihli göç istatistikleri incelendiğinde, 2012 yılında 14.237 olan Suriyeli sayısı, Şubat 2019 itibari ile 3.644.342’dir. 2012-2017 yılları içerisinde Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısı büyük bir hızla artmıştır. Geçici barınma merkezlerinde kalanların sayısı 142.676 iken geçici barınma merkezleri dışında kalanların sayısı 3.501.666’dır. Türkiye’deki Suriyeliler ilk etapta yalnızca sınır ve sınıra yakın iller olan Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Hatay, Adana ve Mersin’de ikamet ederken, süreç içerisinde Türkiye’nin hemen hemen her bölgesine dağılarak yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Geçici barınma merkezleri dışında, şehirlerde yaşamaya başlayan mültecilerin toplumsal yaşama uyumunda pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Ortadoğu ve komşu ülkelerde yaşanan karışıklıklar ile birlikte, başlangıçta kısa vadeli ve geçici bir durum olarak öngörölen bu göçler, zaman içerisinde kalıcı bir durum haline dönüşmektedir. Mülteciler konusu, toplumun sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik yapılarını etkileyen bir uyum sorunu ve güvenlik meselesine

halini almıştır (Orhan ve Gündoğan, 2015). Mülteci nüfusundaki artış, beraberinde onların psikolojik durumlarının, sorunlarının neler olduğunun ortaya konmasını ve çeşitli önlemler alınmasını gerekli kılmaktadır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü'nün 25.02.2019 tarihli verilerine göre geçici koruma merkezleri içinde ve dışında kalan Suriyeliler 1.667.192'i kadın, 1.977.150'i erkek olmakla birlikte toplamda 3.644.342 kişidir. Bu sayının 1.658.482'si 0-18 yaş aralığındadır ve bu sayı toplam Suriyeli sayısının %46'sını oluşturmaktadır. Suriyeliler dışında göçle gelenlere dair güvenilir verilere ulaşılamamaktadır. Mevcut rakamlar ülkelerinde eğitim-öğretim çağı içerisinde olması gerekirken, eğitimlerini yarıda bırakan Suriyeli çocukların sayısını ortaya koymaktadır.

Çocukluk dönemi gelişimsel süreç içerisinde özel bir öneme sahiptir. Gelişim dönemlerini destekleyecek ortamlardan uzak yetişen çocukların, fiziksel, bilişsel ve duygusal alanlardaki gelişimi olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Fidan, 2004). Pek çok çocuk ideal aile koşullarından yoksun bir şekilde yetişir (yoksulluk, şiddet, aile içi çatışmalar, madde kullanımı, ailedeki hastalıklar, kişisel hastalıklar vb.). Bu gibi durumlar çocuk ve yetişkinlerin zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimine engel olabilmektedir (Zolkoski ve Bullock, 2012). Her yaş grubundan birey için travmatik bir yaşantı olan göç sürecinde çocuklar korunmaya muhtaç olmaları sebebi ile hassas bir konumdadır. Dışarıdan gelebilecek tehlikelere açık ve korunmasız çocuklar göç sürecinden farklı düzeylerde ve farklı şekillerde etkilenmektedir.

Zorlayıcı yaşam olaylarının olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilmeyi kolaylaştıran koruyucu faktörler, risk altında bulunan çocuk ve ergenleri ele alan araştırmacıların odak noktası haline gelmiştir. Olumsuz yaşam olaylarını deneyimlemiş çocuk ve ergenlerde zorluklarla başa çıkma becerisi, güçlü yönlere odaklanma ve tüm risk faktörlerine rağmen sağlıklı gelişim gösterebilme son yıllarda üzerinde durulan konu alanları halini almıştır (Fergus ve Zimmerman, 2005; Rak ve Patterson, 1996). Mülteci çocuklar gelişimsel süreçlerini sekteye uğratacak pek çok tehdit ile karşı karşıya olmasına rağmen, birçoğu farklı alanlarda yaşamlarını başarılı bir şekilde sürdürmektedir. Zorlu göç süreci ve sonrasına rağmen, mültecilerin yeniden yerleştikleri ülkelerde başarılı bir uyum gösterdiklerini söylemek mümkündür (Apak, 2014; Kariman, 2015; Öztürk, 2017). Söz konusu bu uyumun gerçekleşmesi sürecine katkı sağlayan faktörlerin belirlenmesi araştırmacıların ilgisini çekmektedir.

Çeşitli risk faktörlerine maruz kalmış olmalarına rağmen, ayakta kalabilen ve yaşamını sürdürmeye devam eden bireylerde yılmazlık koruyucu bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Pozitif psikolojinin önemli kavramlarından biri olan yılmazlık araştırmalarının odak noktası; ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen risk faktörlerinin yerine, bireyi koruyan ve onu sağlıklı, güçlü kılan özelliklere odaklanmaktır (Thompson, 2006). Yılmazlık ile ilgili pek çok tanım karşımıza çıkmaktadır. Wagnild ve Collins (2009) yılmazlığı, bireyin iyileşme kabiliyeti, zorlu yaşam olaylarıyla baş etme, direnç, dayanıklılık, iyimserlik ve güçlüklerle etkili bir biçimde baş etme becerisi olarak tanımlamaktadır. Werner ve Smith'in (1982) yılmazlık tanımı, dış kaynaklı stresin ve zorlayıcı olayların yaratmış olduğu stresle etkili bir biçimde baş edebilme kapasitesi şeklindedir. İlgili literatür incelendiğinde çocuklarda yılmazlığı içeren farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Waller (2001) çocuklarda yılmazlığı, zorlayıcı yaşam olayları karşısında verilen tepkilere olumlu bir uyum süreci, olarak tanımlamaktadır. Duygusal yılmazlık ise, kişinin stresli durumlara veya krizlere uyum yeteneği olarak ifade edilebilir (Bernard, 2012). Stres ve sıkıntı yaratan durumlara rağmen olumlu adaptasyon gösterme kabiliyeti olarak da ifade edilebilecek olan yılmazlık (Masten, Best ve Garmezy, 1990), kavramına paralel olarak duygusal yılmazlık olumlu duygusal adaptasyona işaret etmektedir. Olumlu duygular, yaşanan bir güçlüğün ardından olumsuz duyguların etkisinin ortadan kalkması ve hızlıca toparlanma sürecinde son derece önemlidir (Conway ve Mcdonough, 2006). Duygusal yılmazlığı olan, bir başka ifade ile dirençli insanlar stresli yaşam olaylarına adapte olurken, daha az dirençli insanlar stresle baş etmede zorlanabilmektedir (Ziaian, Anstiss, Antoniou, Baghurst ve Sawyer, 2012).

Birey için önemli kişilerden alınan sosyal destek, olumsuz yaşantıların etkisini hafiflettiği için yılmazlığa katkıda bulunmaktadır. Çok sayıda çalışma, duygusal destek düzeyi yüksek olan kişilerin, olumsuz yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında daha az depresif belirti sergilediklerini göstermiştir (Eskin, Ertekin, Harlak ve Dereboy, 2008; Olsson, Boyce, Toumbourou ve Sawyer, 2005). Dayanıklılığı, yılmazlığı arttıran çoğu faktörün, sosyal destek ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmalar, destekleyici sosyal ağlar ve yakın kişisel ilişkilerin çocuk ve ergenlerin, fiziksel ve psikolojik sağlığını desteklediğini ve olumlu sağlık algısı ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Rak ve Patterson, 1996). Sosyal destek, yaygın olarak, ruh sağlığını ve fiziksel sağlığı koruyucu bir faktör olarak bilinmektedir. Savaş ve göç gibi travmatik olaylara maruz kalan mültecilerde; ev sahibi ülkedeki sosyal desteğin

çocuğun psikolojik sağlığı üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür (Fazel, Reed, Panter-Brick ve Stein, 2012).

Mülteciler konusunu ele alan araştırmalar incelendiğinde, ağırlıklı olarak travma, depresyon gibi durumların incelendiği görülmektedir (Binay, 2016; Solmaz, 2018; Tekbaş 2017; Tufan, Alkın ve Boşgelmez, 2013; Uğurlu, 2015). Az sayıda araştırma mültecilerin mevcut kaynaklarına, büyüme-gelişme potansiyeline, güçlü yanlarına, dikkat çekmekte (Demir ve Aliyev, 2019; Hutchinson ve Dorsett, 2012; Kardeş, 2018). Göçle gelen mülteci çocuklarda, stres yaratan olaylar karşısında esnek olabilmek ve dayanıklı kalabilmek olarak ifade edilebilecek yılmazlık ve koruyucu bir kaynak olarak sosyal desteği anlamak, önleyici psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri açısından son derece önemlidir.

İçinde bulunduğumuz çağın en önemli sorun alanlarından biri olan mülteci krizinde, çocukların büyük bir mağduriyet yaşadıklarını söylemek mümkündür. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 15 Ekim 2018 tarihli bilgi notuna göre; geçici barınma merkezleri, devlet okulları, açık okullar ve geçici eğitim merkezlerinde toplam 612.846 Suriyeli çocuk eğitim görmektedir. Bu çocukların 381.593'i çeşitli illerdeki devlet okullarında eğitim sistemimize dahil edilmeye çalışılmaktadır. Göçle gelen çocukların toplum ile bütünleşmesine yönelik çalışmalar son derece önemlidir. Bu süreçte göçle gelen çocukların mevcut psikolojik durumlarının betimlenmesi ve buna yönelik önleyici ve geliştirici çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Doğup büyüdüğü ülkesini terk etmek zorunda kalan, ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak çeşitli engellerin üstesinden gelerek ülkemize ulaşan, yeni bir ülkeye yerleşme ve uyum sağlama süreçlerinde de pek çok engelle karşı karşıya kalan, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeyleri bu araştırma ile betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının mülteci olmayan (yerleşik) çocuklar ile karşılaştırmalı incelemesini amaçlamaktadır. Ayrıca, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının cinsiyet, sosyoekonomik durum değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve yaş, Türkiye'de bulunma süresi değişkenleri ile olan ilişkinin incelenmesi amacını taşımaktadır. Buna ek olarak, mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki incelenecektir.

Göç yaşantısının da içerisinde yer aldığı riskli ve zorlu koşullar altında yaşayan çocuk ve ergenlerin tüm güçlüklerle rağmen psikolojik sağlıklarını nasıl koruyabildikleri ve dayanıklı olabildiklerini ortaya koymak önemlidir. Bu konuları içeren araştırmaların, benzer riskli ve zorlu yaşantılar geçirmiş çocuk ve ergenler için de önleyici çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Risk ya da zorluğun etkisini yumuşatan, uyum sürecine katkı sunan koruyucu faktörler yılmazlık araştırmalarında sıklıkla üzerinde durulan bir konudur. Olumlu sosyal ilişkiler, yeterli sosyal destek algısı koruyucu faktörler arasındadır ve bu sosyal destek algısı araştırmanın bir diğer değişkenini oluşturmaktadır.

Ülkemizde, mülteci çocuklar geçici eğitim merkezleri, Suriye ve Irak eğitim sistemine devam eden özel okullar ve devlet okullarında eğitim görmektedir. Bu araştırmanın örneklemini, devlet okullarında eğitimine devam eden mülteci olan ve mülteci olmayan (yerleşik) çocuklardan oluşmaktadır. Bu araştırma, ülkemize göç etmiş ve büyük çoğunluğunun ülkemizde kalıcı olacağı öngörülen okul çağındaki mülteci çocukların (Erdoğan, 2015) mevcut durumunu ortaya koyması ve yerleşik akranlarıyla karşılaştırma yapılması açısından önemlidir. Farklı araştırmalarla risk altında oldukları sonucuna ulaşılan mülteci çocukların (Karaman, 2018; Oppedal, Røysamb ve Heyerdahl, 2005; Panter- Brick ve ark., 2018; Schweitzer, Greenslade ve Kagee, 2007) sorun alanlarının tespit edilerek, bu sorun alanlarının iyileştirilmesi sürecinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri alanına büyük bir görev düşmektedir.

Okullar, çocukların sosyalleşerek toplumun bir parçası olma sürecine yardım ederken diğer yandan onların kişilik gelişimine katkı sağlamaktadır (Kılıç, 2013). Bu yönü ile okullar, toplumsal ve kültürel uyum sürecinin önemli bir ayağıdır. Okul psikolojik danışmanları ve rehber öğretmenleri bu uyum sürecinin etkili bir şekilde gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Okul psikolojik danışmanlarının, okulu meydana getiren tüm paydaşlar ile (öğrenci, öğretmen, veli, personel) iletişim halinde olmaları sebebiyle mülteci öğrencilerin okula adaptasyonlarında etkili bir kaynak olduklarını söylemek mümkündür. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların, okul içerisinde risk grubu olarak nitelendirilen mülteci çocukların ihtiyaçlarına dikkat çekeceği öngörülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın okul yönetimi ve öğretmenlerin bu konu ile ilgili bilgi ve farkındalıklarını arttıracak düşünülmemektedir. Bu araştırma, mültecilere etkin ve işlevsel yardımlar sunmada kullanılacak veriler toplayarak

psikolojik danışma ve rehberlik alanına katkı sağlayacaktır. Bunlara ek olarak, alanda yapılması planlanan benzer çalışmalara bir çerçeve sunacağı öngörülmektedir.

Mülteci çocukların toplum ile bütünleşmesine yönelik çalışmalar son derece önemlidir. Bu süreçte mülteci çocukların mevcut psikolojik durumlarının betimlenmesi ve buna yönelik önleyici ve geliştirici çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim çeşitli araştırmalarda, mülteci çocuklara yapılacak bu tür çalışmaların önemi vurgulanmaktadır (Kardeş, 2018; Yüce, 2018). Mülteci çocukların toplum ile bütünleşmesine yönelik sürecin başarılı yönetilmesi uzun vadede çok kültürlü yapının zenginleşmesine ve gelişmesine olumlu yönde katkı sunacaktır.

Alanyazında mülteci çocukların psikolojik durum betimlemeleri ve önleyici, geliştirici çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Yapılan literatür taraması sonucunda, duygusal yılmazlık ile ilgili yalnızca bir araştırmaya rastlanmıştır (Kurtoğlu, 2013). Bu araştırmanın konusu olan mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının mülteci olmayan (yerleşik) çocuklar ile karşılaştırmalı incelenmesi ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu anlamda alanyazına katkı getireceği, mülteci çocuklar konusuna dikkat çekerek gelecek araştırmalar için hareket noktası olabileceği beklenmektedir.

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın amacı mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek ölçeklerinden elde ettikleri puanlar arasındaki farkların incelenmesi ve mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek ölçeklerinden elde ettikleri puanların belirlenen bazı değişkenler (cinsiyet, yaş, algılanan sosyoekonomik düzey, Türkiye’de bulunma süresi) açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre duygusal yılmazlık toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Mülteci çocukların, duygusal yılmazlık ölçek puanları ile algılanan sosyal destek ölçek puanları arasında ilişki var mıdır?
4. Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5. Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?
6. Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları algılanan sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?
8. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
9. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?
10. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları algılanan sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
11. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıklarına aşağıda yer verilmiştir.

- a. Araştırma bulguları, “Duygusal Yılmazlık Ölçeği” ve “Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’nin” ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.
- b. Araştırma, Ankara İli Mamak İlçesi’nde öğrenim görmekte olan çocuklar ile sınırlıdır.
- c. Araştırmanın mülteci araştırma grubu belirlenirken üç yıl ve daha fazla süredir Türkiye’de yaşayan, Türkçe okuma-yazma bilen ve Türkçe hakimiyeti yeterli olan öğrenciler gruba dahil edilmiştir. Bu seçim kriterlerine rağmen anketleri doldurma sürecinde, bazı kelimeleri anlamada zorlanan öğrenciler olduğunda araştırmacı açıklamada bulunarak yardımcı olmuştur. Söz konusu durum araştırmanın sınırlılıkları arasındadır.

Sayıtlar

Araştırmanın sayıtlarına aşağıda yer verilmiştir.

- a. Belirtilen koşul ve sınırlar içinde seçilen örneklem evreni temsil yeterliliğine sahiptir.

- b. Araştırmanın 6rneklemini oluşturanlar, Duygusal Yılmazlık 6l6eğini, ocuk ve Ergenlerde Sosyal Destek Değerlendirme 6l6eğini ve Kişisel Bilgi Formunu, doğru ve ger6eği yansıtır Şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.

Tanımlar

Bu araştırmada yaygın olarak kullanılan kavramlar, bu araştırmada benimsedikleri tarzda aşağıda tanımlanmıştır.

M6lteci: Zul6m, savaş veya şiddet nedeni ile 6lkesinden ayrılmak zorunda kalan kişi (Uluslararası G66 6rg6t6, 2009).

Duygusal Yılmazlık: Bireylerin zorlayıcı yaşam olayları karşısında yaşadıkları olumsuz duyguların yoğunluğunu d6zenlemelerine yardımcı olan başa çıkma becerilerini kullanma kapasiteleridir (Bernard, 2004).

Sosyal Destek: Kişinin sevildiğine, değer verildiğine, 6nemsendiğine ve karşılıklı y6k6ml6l6klerin olduğu bir sosyal ağın 6yesi olduğuna inanmasını sağlayan bilgidir. (Cobb, 1976).

BÖLÜM II

1. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Göç ve Mültecilik

Bu bölümde göç ve göçmen kavramı, mülteci ve sığınmacı kavramları, geçici koruma konusunda bilgiler ve mülteciliğin psikososyal etkileri hakkında bilgiler sunulmuştur.

1.1.1. Göç ve Göçmen

Dünyada savaşlar, sürgünler, açlık, işsizlik, geçim sıkıntısı, eğitim vb. gerekçelerle yüzyıllardır devam eden sosyal bir hareketlilik vardır. Bu hareketlilik en genel tanımı ile “göç” terimi ile karşımıza çıkmaktadır. Tarihi insalığın başlangıcına kadar dayanan göç olgusu, küresel anlamda her daim önemli bir konu olarak gündemde kalmıştır. Tarihi süreçte yaşanan göçler, nüfusun dağılımına, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıların gelişim sürecine şekil vermiştir ve vermeye devam edecektir (Gün, 2011). Barış, demokrasi, insan hakları, düşünce özgürlüğü, sosyal haklar, ekonomik kaynakların paylaşımı, iş imkanları vb. alanlarda; ulusal ya da uluslararası boyutta adaletli paylaşımın sağlanması oldukça zor olduğundan bu göçlerin önümüzdeki süreçte de devam etmesi öngörülmektedir (Adıgüzel, 2016).

Literatürde göç kavramına ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Yalçın (2004), göçü “Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” şeklinde tanımlamaktadır. Adıgüzel (2016), ise göçü, “İnsanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi.” olarak ifade etmiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün Göç Terimleri Sözlüğü’nde (2009) göç, “*Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası düzeyde kabul gören göçmen tanımı olmayıp yine IOM’nün Göç Terimleri Sözlüğü (2009)’nde göçmen; “*Kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç*

etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.” (Uluslararası G rgt, 2009).

Gler; amacına, gerçekleştiriliş tarzına, nedenlerine, gce katılanların özelliklerine ve daha pekçok kritere göre kategorilere ayrılabilir (Adıgüzel, 2016). Geçmişten bugüne glerin niteliğinde değişimler yaşanmıştır. Başlangıçta, gler genellikle coğrafı, açlık, savaş, kıtlık ve iklim koşulları gibi nedenlerden kaynaklanırken günümüzde bu nedenler yerini kültürel, siyasi, iktisadi, ekonomik, dini ve eğitimsel nedenlere bırakmıştır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015). Günümüzde ise g hareketlerinin birincil sebebi olarak karşımıza savaşlar çıkmaktadır. Savaş sürelerinin uzaması ve şiddetinin her geçen gün artıyor olması, gleri zorunlu kılmaktadır (Gkan, Aıkıyıldız ve Ataman, 2015).

Gler, gönüllü olup olmama durumuna göre sınıflandırılabilir. G sürecine dahil olan kişi veya topluluklar yaşadıkları toprakları kendi rızaları ile terk edebilecekleri gibi, şiddet ortamı, toplumsal kaos, yaşam hakkının yok sayılması, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi gerekçelerle mecburi olarak g edebilirler (Adıgüzel, 2016). Buradan hareketle, g kavramına mülteci, sığınmacı, ekonomik göçmen, düzensiz göçmen ve farklı gerekçelerle yerinden edilen insanlar dahil olmaktadır. Göç etme sebepleri ve g etme şekillerindeki farklılıklar, göç eden bireyler için sığınmacı, mülteci, göçmen gibi çeşitli kavramların doğmasına sebebiyet vermektedir (Gündoğan, 2015). Göç etme gerekelerindeki farklılıklar göçmen ve mülteci kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Göçmenler lkelerinin sağlamış olduğu vatandaşlık haklarından vazgeçmek pahasına daha iyi koşullarda yaşama arzusu nedeniyle, kendi kanaatleri doğrultusunda ülkelerinden ayrılmakta iken, mülteci ülkelerini zorunlu olarak terk etmiş ve ülkelerinin korumasından yararlanamayan kişilerdir (Adelman, 2010; Adıgüzel, 2016; Koçdemir, 1999). Başka bir ifade ile göçmenlik olgusunda keyfiyet söz konusu iken mültecilik zorunluluk içeren sreer sonrasında gerçekleşmektedir.

1.1.2. Mülteci ve Sığınmacı

Mülteci ile sığınmacı kavramları, yanı başımızda yaşanan savaşlar nedeniyle ülkemiz gündeminde çokça yer tutan kavramlar halini almıştır. Mülteci ve sığınmacı kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılabilir. lkelerinde hayatı tehlikede olanlar, bu

gerekçe ile başka ülkeye göç ettiklerinde uluslararası sözleşmelerden doğan bazı hak ve statüleri elde etmektedirler.

Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan ve 05.09.1961 tarih ve 10898 sayı ile Resmi Gazete'de yayımlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'de mülteci *“Menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi”* olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (2009), mülteci tanımı ise *“İrki, dini, tabiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir”* şeklindedir. Sığınmacı ise *“İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.”* şeklinde tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Mülteci kavramı ile sığınmacı kavramı, uluslararası sözleşmeler ile mültecilere tanınan “sığınma hakkı” sebebiyle birbiri yerine kullanılarak karıştırılmaktadır. Esasen “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları arasında belirgin bir farklılık bulunmamakla birlikte her iki kavramda da özne aynı kişi veya kişilerdir. Sığınmacı, hukuki olarak mülteci kabul edilene kadar ki sürece vurgu yapmaktadır.

Bu noktada, göç ve mültecilik sürecine ilişkin Türkiye'de yapılan yasal düzenlemelere değinmek yerinde olacaktır. Türkiye'nin de hazırlanma sürecine katıldığı “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Cenevre Sözleşmesi)” uluslararası mülteci hukukunun temeli olarak kabul görmektedir. Türkiye, 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'yi” 29 Ağustos 1961 tarihinde kabul etmiş olup bulunduğu coğrafi bölgeyi göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiştir (2016 Türkiye Göç Raporu, 2017). Türkiye benimsediği “geçicilik” politikası ile göçmenlerin, güvenli sayılabilecek üçüncü ülkelere

gönderilmesini veya gönüllülük esası ile ülkelerine dönmek isteyenlerin yurtlarına geri gönderilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç, Türkiye'nin "Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde (1951 Cenevre Sözleşmesi)" yer alan coğrafi sınırlılığı devam ettirmesinin gerekçeleri arasındadır (Çingir ve Erdağ, 2017).

Türkiye'ye komşu ülkelerde meydana gelen sıcak gelişmeler ve bunun neticesinde ortaya çıkan insan haklarındaki ihlaller dikkate alınarak 11 Nisan 2013 tarihli, 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'nu" yasalaştırılmıştır. YUKK ile Türkiye'ye uluslararası koruma talebi ile başvuruda bulunan yabancıların müracaat değerlendirmeleri sonucunda Avrupa ülkelerinden gelmekte olanları mülteci statüsünde kabul ederken, diğer ülkelerden gelenleri, güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirenceye kadar uluslararası koruma altına alarak "şartlı mülteci" statüsünde kabul etmektedir (2016 Türkiye Göç Raporu, 2017).

1.1.3. Geçici Koruma

Ortadoğu ve komşu ülkelerde hüküm süren iç karışıklıklar nedeniyle ülkemize sığınan Suriyeliler uluslararası sözleşmelerden doğan koruma taleplerinin bireysel şekilde değerlendirilme imkânının olmaması sebebiyle "geçici koruma" altındadır. Ülkemiz sınır kapılarına gelen söz konusu yabancıların geçici koruma kapsamına alınabilmesi için topluluk halinde ülkelerinden zorunlu olarak ayrılmış olmaları, ayrıldıkları ülkelere geri dönememeleri ve geçici korumaya acil ihtiyaç duyma kriterlerini sağlamaları gerekmektedir (Erdem, 2017).

22 Ekim 2014 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK)'nun 91. Maddesi doğrultusunda yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nde (2014) geçici koruma; "*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma*" olarak tanımlanmaktadır. Suriye'de yaşanan karışıklıklar sebebiyle, 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'ye gelen Suriyeliler, "Geçici Koruma" kapsamındadır (2016 Türkiye Göç Raporu, 2017).

Sonuç olarak, Suriye ve Irak'tan gelen yabancıların yasal statüleri birbirinden farklıdır. Bu araştırmada incelenen Türkiye'deki Iraklılar, yasal olarak şartlı mülteci statüsüne sahipken Suriye'den gelenler yasal olarak geçici koruma altındadır.

1.1.4. Mülteciliğin Psikososyal Etkileri

Dünya genelinde devam etmekte olan silahlı çatışmalar ve siyasi şiddet, çok sayıda insanı yurtlarını terk etmeye ve başka ülkelere sığınmaya zorlamaktadır. Mülteciler konusu, büyük bir mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ve transit ülke olan Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme ile artan toplumsal hareketlilik ile birlikte kitlesel göç hareketleri hemen hemen tüm ülke sınırları arasında gerçekleşmektedir. Söz konusu durum, ülkelerin göç ve mültecilik konuları üzerine eğilmesini zorunlu kılmıştır.

Göçler neticesinde kişiler ve toplumlar yalnızca fiziksel olarak yer değiştirmek durumunda kalmazlar, bireysel ve sosyal hayatlarını meydana getiren tüm ilişkilerini de yeniden kurmak durumunda kalırlar (Adıgüzel, 2016). Nitekim yeni bir topluma girme ve entegre olma süreci bir stres nedenidir. Bu durumun, göçmenlerin yeni bir topluma girme çabasının ilk anlarında başladığı ve uzun bir dönem devam ettiği genel kabuller arasında yer alır (Şahin, 2014).

Yurtlarını, evlerini, sosyal çevrelerinin bırakarak yeniden yerleşim sürecini yaşıyor olmak beraberinde psikolojik, kültürel, ekonomik ve çevresel değişiklikleri getirmektedir. Yer değiştirmenin şekli, nedenleri, göçe katılanların bireysel özellikleri gibi çeşitli faktörler göz önünde bulundurulduğunda, mültecilerin farklı düzeylerde uyum sorunları yaşadıklarını söylemek mümkündür (Gün, 2006; Sır, Bayram ve Özkan, 1998; Tuzcu ve Bademli, 2014).

Yeni bir topluma uyum sağlama bireylerin yabancılaşma, geri çekilme, kendini değersiz hissetme, toplumdan kendini yalıtma gibi duygulara kapılmasına neden olur. Bunun sonucu olarak birey yoğun bir stres yaşar. Bu stresle baş edemeyen kişiler psikolojik sağlık sorunları açısından riskli bireylerdir (Tuzcu ve Bademli, 2014). Derluyn ve Broekaert'ın (2007) mülteci çocuk ve ergenler ile gerçekleştirdiği çalışmasında, göçmen çocukların yüksek düzeyde anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu belirtilerine sahip olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Mültecilerle yapılan karşılaştırmalı grup araştırmalarında da (Karaman, 2018; Oppedal, Røysamb ve Heyerdahl, 2005; Panter- Brick ve ark. 2018) mültecilerin ruh sağlığı açısından risk altında olduklarını destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Çocuklar için göç ve mültecilik sürecinin oldukça zorlayıcı olduğunu söylemek mümkündür. Kendi ülkelerinde alışık oldukları sosyal ve kültürel çevreden koparak göç edilen ülkede yabancı oldukları bir çevreye ve kültüre uyum sağlamak çocuklar için zorlayıcı olmaktadır (Tanay-Akalın, 2016). Göç süreci boyunca deneyimlenen travmatik

ve zorlayıcı yaşam olayları ve yeniden yerleşim süresince yaşanan stres, mülteci çocuklarda davranış problemlerinin görülmesine sebep olabilmektedir (Gümüştan, 2017).

Demirbaş ve Bekaroğlu (2013) mültecilerin ruh sağlığına ilişkin stres etmenlerini ve koruyucu faktörleri ortaya koydukları araştırmalarında stres faktörlerini göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası şeklinde gruplandırmıştır. Göç öncesi stres faktörleri; zorlayıcı yaşam olayları, yakınların kaybı, şiddet, göç sürecindeki stres faktörleri; zorlayıcı yaşam olayları, şiddet, istismar, zorlu koşullar, göç sonrası süreçte stres faktörleri; gelecek kaygısı ve belirsizlik, yeni topluma uyum sağlayamama korkusu, ekonomik sıkıntılar, işsizlik, yalnızlık, eski yaşama özlem, mülteci kamplarında geçirilen zorlu süreç, farklı bir kültüre uyum sağlamada yaşanan sorunlar, dil problemi ve farklı yaşam rolleri olarak ifade edilmiştir. Ruh sağlığı açısından koruyucu faktörler ise; sığınma başvuru sürecinin olumlu sonuçlanması, iş edinme, sosyal destek, geçmişle ilgili olumlu anılar, gelecekle ilgili umutlar, göç edilen yerde bulunma süresinin uzaması (ortalama 3 yıl), ana dilde eğitim alabilme imkanı, güvende hissedebilme, akrabaları veya aynı ülkeden göç ettikleri tanıdıkları ile beraber yaşabilme şeklindedir.

Göç sürecinin ruh sağlığı ile ilişkisini ortaya koymak adına pek çok araştırma yapılmıştır (Bugay, Karakedi ve Erdur-Baker, 2018; Fazel ve ark., 2012; Fazel ve Stein, 2002; Tuzcu ve Ilgaz, 2015). Göç ve ruh sağlığını ele alan araştırmaların ulaştıkları ortak sonuçlar; göç sürecinin başlı başına bir stres kaynağı olduğu ve çocuk, ergen, yetişkin farketmeksizin ruh sağlığı açısından göç eden bireylerin risk altında oldukları yönündedir.

Ruh sağlığı alanında çalışmalarını yürüten araştırmacılardan göç eden kişilerin psikolojik sağlıklarını korumalarına yönelik çalışmalar yürütmeleri beklenmektedir. Hizmet verilen toplumdaki göçmen bireylerin sorun alanlarının belirlenmesi ve güçlü yönlerinin belirlenerek, doğru kaynaklara yönlendirilmeleri, bu yol ile bireylerin karşılaştıkları güçlüklerle etkin baş edebilme becerilerinin geliştirilmesi son derece önemlidir (Tuzcu ve Bademli, 2014). Mülteci çocuk ve ergenlerin duygusal refahı önemli bir risk faktörüdür. Bu risk faktörünün önüne geçebilmek için uygun tedbirler alınmalıdır.

Duygusal Yılmazlık Kavramına İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde duygusal yılmazlık kavramına ilişkin olarak öncelikle yılmazlık kavramına değinilmiş ardından yılmazlıkta risk faktörleri ve koruyucu faktörler açıklanmış, son olarak duygusal yılmazlık kavramına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.2.1. Yılmazlık Kavramına Genel Bir Bakış

Zorlayıcı yaşam olaylarına maruz kalmış olmasına rağmen, çocuk, ergen ve yetişkinlerin stresten, travmadan ve risklerden nasıl kurtuldukları psikiyatri, psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, çocuk gelişimi gibi disiplinlerin açıklamaya ve anlamaya çalıştıkları konular arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Olumsuz yaşam olaylarını deneyimlemiş çocuk ve ergenlerde zorluklarla başa çıkma becerisi, güçlü yönlerle odaklanma ve tüm risk faktörlerine rağmen sağlıklı gelişim gösterebilme son yıllarda üzerinde durulan konu alanları haline almıştır (Fergus ve Zimmerman, 2005; Rak ve Patterson, 1996).

Pozitif psikoloji akımı, bireylerin doğuştan getirdiği güçlü yanlarının varlığını vurgulayan, bireylerin pozitif özelliklerini, güçlü yönlerini geliştirmesine dikkat çekerek ruh sağlığını korumaya ve uyum sağlamaya yardımcı olan, en etkili yaklaşımlardan biridir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Pozitif psikoloji yaklaşımının yaygınlaşması ile olumsuz yaşam koşullarına maruz kalanların, benlik bütünlüklerini koruyabilmelerine ve psikolojik anlamda sağlam kalabilmelerine katkı sunan unsurları incelemek, araştırmacıların ilgi duyduğu bir konu alanı haline almıştır (Işık, 2016). Pozitif psikoloji akımı ile birlikte ruh sağlığı alanlarında gerçekleştirilen araştırmalar bireyin zayıf yanlarına odaklanmak yerine güçlü yanlarını ortaya çıkarmaya çalışan bir bakış açısına yönelmiştir. Bununla birlikte psikoloji alanyazınına paralel bir şekilde, eğitim ve okul alanında sorun odaklı çalışmaların yerini bireyin becerilerini geliştirmeyi amaçlayan, aynı zamanda önleyici çalışmalara bıraktığını söylemek mümkündür.

İnsanlar yaşamı boyunca pek çok engelleyici, örseleyici, olumsuz ve stresli yaşam olaylarına maruz kalabilmektedirler. Bireylerin söz konusu olumsuz yaşantılar karşısında verdikleri tepkiler veya bu durumla baş etme becerileri birbirinden farklıdır. Kimi bireyler stres yaratan ve travmaya sebep olan yaşam olaylarından yoğun bir şekilde etkilenmekte ve bu gibi durumlarla baş etmede zorlanabilmektedir. Bazı bireyler ise, stresli ve travmatik yaşam olaylarının etkisinden daha kolay sıyrılabilen ve normal yaşantılarına daha çabuk dönebilmektedir. Bireyin olumsuz ya da travmatik yaşantılar sonrasında normal yaşamına dönebilme ve hızlı bir şekilde kendini toplama

gücü pozitif psikoloji yaklaşımında, yılmazlık kavramına işaret etmektedir (Troy ve Mauss, 2011).

Yılmazlık konusunu ele alan çalışmalar, insan gelişimi ile ilgili görüşleri etkileyen patoloji-odaklı modele katkıda bulunan risk konusundaki çalışmalardan ayrılmaktadır. Risk faktörlerinin etkisini azaltmaya yönelik müdahaleler küçük çocukların ve gençlerin yaşamındaki stresi hedef alırken, yılmazlıkla ilgili müdahaleler başa çıkma stratejileri ve koruyucu çevresel faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Söz konusu araştırmalar insanın kendi güçlerini ve olanaklarını vurgulayarak, stres yaratacak durumlardan sıyrılmaya ve baş etme becerilerine odaklanırlar (Öğülmüş, 2001).

Zor koşullar altında, olumsuz yaşam olaylarına maruz kalmış olmasına rağmen; başarılı bir uyum sergileyen bireyleri konu edinen araştırmaların sayısı giderek artmaktadır. Stresli yaşam olayları ile baş edebilme, direnç gösterebilme İngilizce karşılığı “resilience” olan kavrama işaret etmektedir. “Resilience” kavramı ülkemizdeki araştırmalarda “yılmazlık, psikolojik sağlık, psikolojik dayanıklılık, kendini toplama gücü” biçimlerinde kullanılmaktadır. Bu araştırmada “resilience” kavramının karşılığı olarak “yılmazlık” kavramı kullanılacaktır. Olumsuz yaşantılar karşısında güçlü kalabilmek olarak ifade edilebilecek yılmazlık kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Masten, Best ve Garmezy (1990) yılmazlığı, zorlayıcı ve tehlike oluşturacak unsurlara rağmen başarılı bir adaptasyon sağlama, uyum gösterme şeklinde tanımlamıştır. Newman’ın (2005), yaşamsal stresler karşısında uyum sağlama yeteneği olarak ifade ettiği yılmazlığı, Masten (2001), bireyin, zorlayıcı yaşam olayları karşısında dayanıklı kalabilmesi ve kabul edilebilir bir süre içerisinde eski haline dönebilmesi şeklinde tanımlamıştır. Yılmazlık risk, zorluk ve kendini iyi hissetmeye tehdit oluşturan durumlarla başa çıkmayı içeren bir süreç ve sonuçtur (Johnson, 2008). Bir diğer yılmazlık tanımı Gürgân (2006) tarafından yapılmıştır. Gürgân (2006) yılmazlığı, “Stresli yaşam deneyimlerine, olumsuz ve zorlu yaşam koşullarına rağmen mevcut zorlukların üstesinden gelebilen ve beklenenden daha iyi gelişme gösterebilen bireylerin ayakta kalmalarını sağlayan geliştirilebilir özelliklere sahip olma” şeklinde tanımlamıştır.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere yılmazlık; risk, zorluk ve tehdit altındaki bireylerin, zorlayıcı yaşam olaylarıyla başa çıkma süreci ve bu süreçleri olumlu bir şekilde sonuçlandırması olarak ifade edilebilir. Buna ek olarak yılmazlık, bireyin içsel

güçlü yönleri ile sosyal ortamındaki dışsal destekleyici faktörler arasındaki etkileşimi içerir (Johnson, 2008).

Henderson ve Milstein'e göre (1996) yılmazlık üç tür olguyu betimlemek için kullanılmaktadır:

- 1) Yüksek risk içeren ortamlarda yaşamını sürdüren çocuklar arasında gelişimsel yönden gözlenen olumlu sonuçları ortaya koymak,
- 2) Strese sebep olan yaşam koşullara rağmen çocuğun yeterliliklerini sürdürebildiğini belirtmek,
- 3) Travma yaşantılarının olumsuz etkilerinden çabuk kurtulma/atlatma, özellikle savaş ve toplama kamplarında yaşanan dehşetten sonra bu tür travmatik yaşantıların etkilerinden sıyrılarak kısa sürede iyileşme.

2.2.2. Yılmazlıkta Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler

Yılmazlık konusunu ele alan literatür incelendiğinde, üzerinde en çok durulan noktaların risk faktörleri ve olumsuz etkiyi hafifleten koruyucu faktörler olduğunu söylemek mümkündür. Yılmazlığa ilişkin araştırmalarda cevap aranan iki temel nokta şu şekilde özetlenebilir: (1) Riskli koşullar altında bireyin uyum sorunları yaşamasını engelleyici ya da azaltıcı koruyucu faktörler nelerdir? (2) Olumsuz yaşam olayları neticesinde bireyin dayanıklılığına/sağlamlığına negatif yönde etki eden risk faktörleri nelerdir? (Garmezzy 1993'ten akt. Kararırmak, 2016).

2.2.2.1. Koruyucu Faktörler

Koruyucu faktörler, güçlüğün etkisini yumuşatan, azaltan veya ortadan kaldıran, sağlıklı uyumu ve bireyin yeterliliklerini geliştiren durumları ifade etmektedir (Masten, 1994). Olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan bireyin yapıcı nitelikte tepkiler vermesine yardımcı olan mekanizmalar koruyucu faktörleri oluşturmaktadır. Bireyin sahip olduğu koruyucu faktörler ve içinde yer aldığı sosyal çevredeki koruyucu faktörler/koruyucu kaynaklar problem olarak nitelendirilebilecek davranışları önlemektedir. Diğer taraftan mevcut bir problem durumunun olumsuz etkilerini azaltmak yoluyla, bireyin fiziksel ve duygusal iyilik halini destekleyerek; güçlükler karşısında ayakta kalmasına katkı sunmaktadır (Romano ve Hage, 2000). Koruyucu faktörlerin yeterli düzeyde olması yılmazlık becerilerini artırırken, bu durumun tam tersi olarak risk faktörlerinin fazlaca olması yılmazlığı olumsuz yönde etkilemektedir (Masten, 1994).

Zorlayıcı şartlar altında başarılı sayılabilecek bir uyum gösterebilen çocukların hayatlarında koruyucu faktörlerin olması, risklerin telafi edilebileceğini göstermektedir (Gutman, 2008). Afifi ve MacMillan (2011), koruyucu faktörlerin bireyin, olumsuz sonuçlar doğuran olaylara nasıl tepki vereceğini etkilediğini ve bu tepkileri değiştirebileceğini, iyileştirebileceğini ifade etmiştir. Yılmazlık konusunu ele alan araştırmalar değerlendirildiğinde, koruyucu faktörlerin bireysel (içsel) faktörler ve çevresel (dışsal) faktörler şeklinde iki gruba ayrılarak incelendiği görülmektedir.

a) İçsel (Bireysel) Faktörler: Farklı kaynaklarda yer verilen içsel (bireysel) koruyucu faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- Etkili problem çözme becerisi,
- Başa çıkma becerisi,
- Amaç duygusu,
- Özerklik,
- Sosyal yeterlik,
- Benlik saygısı,
- Özgüven,
- Kendisi ve başkalarıyla ilgili olumlu görüşler,
- Sebat,
- İyimserlik ve umut,
- Zekâ,
- Kolay mizaç (Afifi ve MacMillan, 2011; Cefai, 2007; Gutman, 2008; Gürgân, 2006; Kararımak, 2016; Zolkoski ve Bullock, 2012).

b) Çevresel (Dışsal) Faktörler: Farklı kaynaklarda yer verilen çevresel (dışsal) koruyucu faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- İstikrarlı bakım verme ve kaliteli bakım,
- Olumlu ebeveyn ilişkileri ve aile desteği,
- Eşlerin birbirine desteği,
- Aile- çocuk arasında destekleyici ilişkiler,
- Akranlar arası olumlu ilişkiler,
- Ailenin dışındaki kişiler ile ilişkiler ve onlardan alınan sosyal destek,
- Akranlar arası olumlu ilişkiler,
- Okul ve öğretmen desteği,

- Dini inançlar (Afifi ve MacMillan, 2011; Hirayama ve Hirayama, 2001'den akt., Gürgân, 2006; Gutman, 2008; Mandleco ve Perry, 2000; Werner ve Smith, 1982; Zolkoski ve Bullock, 2012).

Koruyucu faktörler, içsel ya da dışsal faktörler veya her ikisinin de etkileşiminden kaynaklanan durumları içerebilmektedir. Burada kilit nokta, bu faktörlerden hangisinin varolduğuna bakılmadan koruyucu faktörlerin mevcut riski ne şekilde azalttığının ya da durdurduğunun belirlenmesidir (Greene ve Conrad, 2002). Yılmazlığı konu edinen araştırmalarda, koruyucu bireysel ve çevresel faktörlerin inceleniyor olması, riskli yaşam olaylarına maruz kalanların bir kısmının diğerlerine kıyasla daha başarılı bir uyum süreci göstermelerinin açılığa kavuşturulması açısından önemlidir (Masten ve Reed, 2002).

2.2.2.2. Risk Faktörleri:

Yaşamda karşılaşılabilecek olumsuz deneyimler ve başa gelebilecek felaketler, kişinin psikolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürmesinde ve yılmazlık, dayanıklılık göstermesinde risk faktörleri olarak nitelendirilebilmektedir (Kararmak, 2016). Genel olarak risk kavramı, bireylerden ziyade belirli grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Risk faktörlerini, olumsuz bir durumun ortaya çıkma olasılığını arttıran veya mevcut bir problemin devam etmesine sebep olan etkiler olarak tanımlamak mümkündür (Kirby ve Fraser, 1997).

Risk faktörlerine ilişkin literatürde farklı sınıflandırmalar yer almaktadır. Bu risk faktörleri Gürgân (2006) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

a) İçsel (Bireysel) faktörler:

- Erken doğum
- Travmatik yaşantılar
- Süreğen hastalıklar
- Erken annelik
- Okula uyum sorunu
- Akademik başarısızlık
- Okulu bırakma

b) Dışsal (Ailesel/ Çevresel/ Toplumsal) Faktörler

- Ebeveyn hastalıkları
- Ebeveyn ilgisizliği

- Ebevenylerin boşanması, sadece anne- baba ile yaşama
- Düşük sosyoekonomik düzey
- Ekonomik yoksunluk
- Çocuk ihmal ve istismarı
- Savaş, doğal afet vb. toplumsal travmalar
- Toplumsal şiddet
- Evsizlik

Söz konusu faktörler incelendiğinde, içsel veya dışsal faktörler olumlu ise, çocuk ve ergenlerin sağlıklı gelişimine katkıda bulunduğunu ve yılmazlık düzeyini artırdığını, içsel veya dışsal faktörler olumsuz ise, çocuk ve ergenlerin genel ruhsal sağlığını negatif olarak etkilediğini ve beraberinde yılmazlığı azalttığını ya da ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür. Olumsuz koşullarında yetişmek zorunda kalan çocukların gelişimsel süreçlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri ve yılmaz, dirençli kalabilmeleri adına, bireyi etkileyen risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerin açığa çıkarılması son derece önemlidir (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009).

2.2.3. Duygusal Yılmazlık

Yılmazlık kavramının, “akademik yılmazlık, aile yılmazlığı, anne yılmazlığı ve duygusal yılmazlık” gibi alt başlıklar altında daha ayrıntılı olarak incelendiği araştırmalar mevcuttur (Buluş ve Bağcı, 2016; Kaner ve Bayraklı, 2009; Kurtoğlu, 2013). Bu araştırmanın konularından biri olan duygusal yılmazlığın; yılmazlık kavramında olduğu gibi, bireyin güçlüklerle mücadele edebilme, ayakta kalabilme ve başarılı bir gelişim gösterebilme açısından önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür (Kurtoğlu, 2013). Duygusal yılmazlık kavramına ilişkin farklı tanımlar şu şekildedir:

Bernard ve Pires (2006), çocuk ve ergenlerde duygusal yılmazlığı, olumsuz olayların varlığında, yaşanan negatif duyguların yoğunluğunu düzenlemeye yardımcı olan baş etme stratejilerini kullanabilme kapasitesi olarak tanımlamışlardır. Duygusal yılmazlığın yeterli olmaması davranış problemlerinin ortaya çıkmasına ve ciddi psikopatolojilere yol açabilmektedir (Saarni, 1999’den akt. Bernard, 2012; Landy, 2002). Bernard (2004), ise duygusal yılmazlığı bireylerin zorlayıcı olaylar karşısında yaşadıkları olumsuz duyguların yoğunluğunu düzenlemelerine yardımcı olan başa çıkma becerilerini kullanma kapasiteleri şeklinde tanımlamıştır. Duygusal yılmazlığı, olumsuz olaylarla karşılaştığında sakin kalma, davranışsal kontrolü sürdürme ve

üzüldüğünde uygun bir zaman diliminde sakinleşme yeteneği olarak tanımlamak mümkündür.

Duygusal yılmazlık, kişinin stresli durumlara veya krizlere uyum yeteneği olarak ifade edilebilir. Duygusal yılmazlığı olan bir başka ifade ile dirençli insanlar stresli yaşam olaylarına adapte olurken, daha az dirençli insanlar stresle baş etmede zorlanabilmektedir (Ziaian, Anstiss, Antoniou, Baghurst ve Sawyer, 2012). Yeterli duygusal yılmazlığa sahip olmamak, davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Bernard ve Pires, 2006; Conway ve Mcdonough, 2006).

Duygusal yılmazlık, olumsuz duygusal deneyimlerden hızlı bir şekilde sıyrılma ve olumlu duygular üretebilme yeteneği şeklinde de tanımlanabilir (Davidson, 2000) Stres ve sıkıntı yaratan durumlara rağmen olumlu adaptasyon gösterme kabiliyeti olarak da ifade edilebilecek olan yılmazlık (Masten, Best ve Garnezy, 1990), kavramına paralel olarak duygusal yılmazlık olumlu duygusal adaptasyona işaret etmektedir. Olumlu duygular, yaşanan bir güçlüğü ardından olumsuz duyguların etkisinin ortadan kalkması ve hızlıca toparlanma sürecinde son derece önemlidir (Conway ve Mcdonough, 2006).

Bireylerin, duygularını kontrol altında tutarak, hedefine ulaşabilme ve karşılaşılan güçlükleri çözüme çabalarını sürdürebilme, duygusal yılmazlık kavramının kilit noktasıdır. Kurtoğlu (2013), duygusal yılmazlıkla ilgili üç önemli faktörü şu şekilde sıralamıştır:

Zorlayıcı yaşam olayları karşısında çocuklar:

- Kaygı, üzüntü, öfke gibi duygularının şiddetini düzenleyebilirler,
- Duygularının yoğunlaştığı durumlarda tepkilerini kontrol edebilirler,
- Duyguları yoğun bir şekilde hissettiklerinde hızlı bir şekilde sakinleşebilir, eski hallerine dönebilirler.

Duygusal yılmazlık kavramı; duygu kontrolü, duygusal öz yeterlik, duygusal zekâ ve duygu düzenleme kavramları ile yakından ilişkilidir. Duygusal yılmazlık kavramını daha iyi açıklayabilmek adına bu kavramlara değinmek yerinde olacaktır.

Duygular, öznel deneyimlere dayanmakta olup, içinde bulunulan duruma verilen tepkiler şeklinde açığa çıkmaktadır. İnsanlar benzer durumlarda farklı duygular deneyimleyebilir ve deneyimlenen bu duygular farklı davranışlarla sonuçlanabilir. Duygusal tepkiler farklı şekillerde olabileceği gibi duyguların yoğunluğu, direnci, kontrol edilebilmesi, başlangıcı ve zamanla nasıl değiştiği de bireysel olarak farklılaşmaktadır (Thompson, 1994). Duyguları anlamanın ötesinde, duyguları kontrol

edebilmenin, günlük hayatta strese sebep olan zorlayıcı yaşam olaylarıyla mücadelede, temel bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür (Cunningham, 2002'den akt., Kurtoğlu 2013).

Farklı gelişim dönemlerinde çoğu birey, travmatik olarak nitelendirilebilecek durumlara maruz kalabilmektedir. Bu travmatik durumlara gösterilen tepkiler, dışsal(çevresel) ve içsel(bireysel) faktörlere göre farklılık göstermektedir. Birey için olumsuz sonuçlara neden olabilecek bu travmatik durumların, olumlu sonuçlara dönüştürülebilmesi için sahip olunması gereken koruyucu faktörler, yılmazlık kavramı ile ilişkilidir. Yılmazlık, içsel ve dışsal pek çok faktörü içermektedir. Yılmazlığı etkileyen önemli faktörler birinin, travmatik durumlar sonucunda oluşabilecek olumsuz duyguları dönüştürebilme inancı olarak kabul edilen duygusal öz-yeterlilik olduğunu söylemek mümkündür. Koruyucu bir faktör olan duygusal öz-yeterliliğin, yılmazlık üzerinde son derece etkili olduğu düşünülmektedir. Duygusal öz-yeterlilik, bireylerin duygularını algılaması, duygularını anlaması, bu duyguları düşünceye yardımcı bir araç olarak kullanması ve duygularını düzenleyebilmesi bileşenlerinden oluşmaktadır (Aydoğdu, Çelik, Ekşi, 2017). Denham ve Burton (2003), duygusal öz-yeterliliğin çocuk ve ergenlerin diğerleri ile sağlıklı iletişim kurabilmesi ve ilişkiler oluşturabilmesini sağlayan önemli yeterlilikler arasında yer aldığını ifade etmektedirler.

Duygusal öz-yeterlilik kavramı ile duygusal zekâ kavramları birbiri ile yakından ilişkilidir. Bu noktada duygusal zekâ kavramına değinmek yerinde olacaktır.

Bar-On (2010), duygusal zekâ kavramını, kişilerin kendini ve başkalarını duygusal ve sosyal açıdan anlayabilme, kendini ifade edebilme, insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme ve günlük hayattaki problemlerin üstesinden gelebilmek için etkili başa çıkma becerilerini kullanabilme şeklinde tanımlamıştır. Duygusal zekâ kavramının öncüleri arasında yer alan Mayer ve Salovey (1997) duygusal zekâyı, kişinin yaşadığı duyguları doğru bir biçimde anlama ve değerlendirme yeteneği ve aynı zamanda bireyin yaşadığı duyguları doğru bir biçimde düzenleme becerisi olarak tanımlamışlardır. Mayer ve Salovey (1997) duygusal zekâyı meydana getiren dört bileşen üzerinde durmuştur. Bu bileşenler; kendi duyguları fark etme diğerlerinin duygularını fark etme, duyguları yönetebilme ve diğerlerinin duygularını anlama ve idare etme şeklinde özetlenebilir. Mayer ve Salovey (1997) duygusal zekâyı üç ana başlık altında açıklamışlardır. Bunlar; duyguların değerlendirilmesi ve ifade edilmesi, duyguların düzenlenmesi ve duyguların pratikte kullanılmasıdır.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, duygusal öz-yeterlik ve duygusal zekâ kavramları birbiri ile yakından ilişkilidir. Duygusal öz-yeterlik ve duygusal zekâ kavramlarının odak noktası, kişinin duygularını fark ediyor olması ve bu duyguları düzenleyebiliyor olmasıdır. Duygu düzenleme son yıllarda araştırmacıların sıklıkla üzerinde durduğu konular arasındadır. Ruh sağlığı ve çocuk gelişimi alanında çalışan araştırmacılar, çocuk ve ergenlerin stresli olaylarla karşı karşıya kaldıklarında duygularını ve davranışlarını ılımlı hale getirmeye odaklanmaya başlamıştır. Duygu düzenleme ve duygu düzenlemeyi etkileyen duygusal yılmazlık stres yaratan durumlar karşısında, olumsuz duygulardan sıyrılabilme ve uyumsuz davranışları önleme yeteneğine katkıda bulunmaktadır (Landy, 2002). Denham ve Burton (2003) hem olumlu hem de olumsuz duyguların belirli bir düzenlemeyi gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Duyguların etkili bir şekilde düzenlenemeyişi, çocuklarda öfke, saldırganlık, sosyal ilişkilerden kopma ve geri çekilme, kendinin suçlama vb. sosyal yeterlilik alanlarını etkileyerek çocuğun gelişimsel sürecine olumsuz yönde etki edebilmektedir (Denham ve Burton, 2003). Genel psikolojik sağlık bakımından değerlendirildiğinde, duygu düzenleme becerilerinin kazanılmasını önemli bir gelişimsel görev olarak nitelendirmek mümkündür (Kurtoğlu, 2013).

Travma yaşantıları, bireyin çok güçlü duygular yaşamasına sebep olmakta ve duygu düzenleme becerileri açısından zorlayıcı olabilmektedir. Travmatik yaşantıların duygu düzenleme becerilerinin kazanımı ve kullanılması üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar travmanın, çocuğun başarılı duygu düzenleme ve kişilerarası becerileri geliştirmesini engellediği sonuçlarına ulaşmıştır (Cicchetti ve White, 1990; Shields ve Cicchetti, 1998). Sağlıklı koşullar altında gelişimini sürdüremeyen çocuklar duygularını kontrol etmede sorunlar yaşamakta, ani duygusal patlamalar ve uyumsuz davranışlar sergileyebilmektedir. Duygu düzenleme ve duygu kontrolünde sorun yaşayan, dolayısıyla duygusal yılmazlık düzeyleri düşük çocuklar davranış bozuklukları, saldırganlık, ani olumsuz duygu değişimi, depresyon gibi problemler açısından risk altında olabilmektedir (Bernard, 2011; Fırat, 2018; Prince- Embury, 2007). Katz ve Gurtovento (2015), duygu düzenleme becerisine sahip olan çocukların herhangi bir travma yaşantısından sonra eski hallerine dönebilme, iyileşebilme süreçlerini daha iyi yönettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Yılmazlık stres yaratan, olumsuz bir durum (terör, savaş, yer değiştirme, doğal afetler, ekonomik sıkıntılar, parçalanmış aile vb.) ile karşılaşıldığında ortaya çıkan, bireyin

yaşamındaki değişikliğe uyum sağlama sürecini içermektedir. Yılmazlık tanımlarında iki temel noktadan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki stres yaratan, tehdit olarak algılanan olumsuz bir duruma maruz kalmak; ikincisi ise, bireyin gelişimini engelleyecek olumsuz durumlara rağmen başarılı bir şekilde uyum göstermektir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Işık (2016) “resilience” kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılan “yılmazlık, dayanıklılık, sağlamlık, kendini toparlama gücü” konulu araştırmaları inceleyerek, Türkçe alanyazında risk faktörlerinin göz ardı edildiği sonucuna ulaşmıştır. Belirgin bir risk faktörünün ya da riskli bir durumunun olmadığı koşullar altında yaşamını sürdüren bireyler için “ yeterli, iyi uyumlu, normal” ifadelerinin kullanılabilirliğini ancak söz konusu bireyler için “yılmaz bireyler” ifadesinin kullanılmasının doğru olmadığını bildirmiş ve risk faktörüne sahip bireylerle yapılan araştırmaların, yılmazlığın kuramsal yapısını daha iyi karşıladığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte risk grubu olarak adlandırabilecek, dezavantajlı örneklerde yılmazlığı konu edinen araştırmalarda mevcuttur. Örneğin ebeveynleri boşanmış ergenler (Kurt, 2013), fiziksel istismara uğrayan ergenler (Yılmaz Irmak, 2011), deprem yaşantısı olanlar (Sakarya ve Güneş, 2013), madde kullananlar (Çataloğlu, 2011) literatürde yılmazlıkla ilgili çalışılan risk grupları arasındadır. Farklı risk gruplarını birarada inceleyen araştırmalarda mevcuttur (Fergus ve Zimmerman, 2005; Yılmaz ve Sipahioğlu, 2012).

Terör, savaş, şiddet, yoksulluk, aile yapısının bozulması, ebeveyn kaybı, göç ve yer değiştirme gibi olumsuz yaşam olaylarının aynı anda pek çoğuna maruz kalan mülteci çocuk ve ergenler, gösterebilecekleri uyum problemleri açısından risk grubunda değerlendirilmektedir. Mülteci çocuklar, göç, yeniden yerleşim ve kültürleşme deneyimleri nedeniyle çok sayıda, travmatik ve stres yaratan olay yaşayabilir (Pieloch, McCullough ve Marks, 2016). Maruz kalınan bu süreç mülteci çocukların normal gelişimsel sürecini sekteye uğratabilmektedir. Göç sürecinden etkilenen önemli alanlardan biri de duygular ve duygu kontrolüdür. Göçün stresli yaratan bir yaşam olayı olduğu ve bu stresin uzun süre devam ederek tüm organizmayı etkilediğini söylemek mümkündür. Savaşlar sebebiyle yaşanan göçte ise insanlar fazlaca şiddet içeren travmatik olaya maruz kalabilmektedir. Çocukların biriktirdiği bu şiddet içeren anılar onların duygularını ve duygu kontrollerini etkilemektedir (Öztürk, 2017).

Tekbaş (2017) ülkemize gelen Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları travmaları incelediği araştırmasında, sığınmacıların neredeyse tamamına yakınının travma sonrası stres

bozukluğu tanısı için gerekli olan; ölüm, ağır yaralanma, kendisi veya başkasının fizik bütünlüğüne ilişkin tehdit yaşaması, tanık olması veya ölüm tehdidi yaşamış olması ve aşırı korku, çaresizlik ve dehşete düşme tepkilerinin büyük çoğunluğunu yaşamış durumda oldukları sonuçlarına ulaşmıştır. Sığınmacıların büyük çoğunluğunda, aşırı duygusallık veya hiçbir şey hissedememe gibi duygu düzenleme sorunlarının yaşandığı araştırmanın bulguları arasındadır.

Son dönemde hızlı bir şekilde artan mülteci çocuk ve mülteci aile nüfusu söz konusudur. Bu önemli artış sebebiyle mülteci çocukları bekleyen risk faktörlerinin ve olumlu bir uyumu içeren koruyucu faktörlerin belirlenmesi araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Mültecilerde yılmazlığı açıklamaya çalışan pek çok araştırma mevcuttur (Demir ve Aliyev, 2019; Gez, 2018; Hutchinson ve Dorsett, 2012; Pieloch, McCullough ve Marks, 2016; Sleijpen, Mooren, Kleber ve Boeije, 2017; Werner, 2012). Yurtdışında yapılan ilgili araştırmalar incelendiğinde duygusal yılmazlık konusunda yapılmış çok az sayıda araştırmaya (Chrispin, 1999) rastlanırken yurt içinde mültecilerde duygusal yılmazlığı inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yılmazlığın özellikle duygu, duygu kontrolü ve duygu düzenleme boyutunu ele alan duygusal yılmazlık konusunun mülteci çocuklar açısından ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyal Destek Kavramına İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde sosyal destek kavramı açıklanmış, algılanan sosyal destek kavramına değinilmiş ve son olarak mültecilerde sosyal destek konusuna ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.3.1. Sosyal Destek Kavramı

Bir baş etme kaynağı ve koruyucu faktör olarak sosyal destek ruh sağlığı alanındaki araştırmacıların üzerinde durduğu ve öne çıkardıkları bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal destek kaynaklarının psikolojik ve fiziksel sağlığın korunmasına olan katkıları, sosyal desteğin temel etkisidir (Cohen ve Wills, 1985).

Çok boyutlu bir yapı olan, farklı disiplinlerin araştırma alanları arasında yer alan sosyal desteğin pek çok tanımı bulunmaktadır. Cobb (1976), sosyal desteği, kişinin sevildiğine, değer verildiğine, önemsendiğine ve karşılıklı yükümlülüklerin olduğu bir sosyal ağın üyesi olduğuna inanmasını sağlayan bilgi şeklinde tanımlamıştır. Thoits (1995), sosyal desteği, bireylerin stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada kullanabildikleri yardım olarak tanımlamıştır.

Sarason, Levine, Basham ve Sarason (1983) sosyal desteği; bireyin bir problem durumu ile karşılaştığında veya duygusal anlamda rahatlama ihtiyacı hissettiğinde, yakın çevresinde bulunan insanlardan alabileceği yardımlar bütünü olarak ifade etmişlerdir. Eker ve Arkar ise (1995) benzer bir tanımlama yaparak sosyal desteği; “Stres altındaki ya da güç durumdaki bireye çevresindeki insanlar (eş, aile, arkadaş) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardım.” olarak tanımlamışlardır.

Cassel (1976), sosyal destek kavramını önemli bir psiko-sosyal faktör olarak ele almış ve sosyal desteği, stresin yaralayıcı ve olumsuz etkisine karşı bireyi koruyan bir faktör şeklinde ifade etmiştir. Cohen ve Wills (1985) ise, sosyal desteği tanımlarken stres üzerindeki etkisinden yola çıkarak, kişilerin yaşamındaki stres kaynaklarının etkisini azaltan, kişiler arası faydalı bir etkileşim, şeklinde ifade etmişlerdir.

Sosyal desteğe ilişkin yukarıda verilen farklı tanımlamalar değerlendirildiğinde, tüm öğeleri içeren ortak bir tanımlamanın bulunmadığı söylenebilir. Yapılan tanımlamalar incelendiğinde, sosyal desteğin bireyler arasındaki etkileşimi içerdiği, alıcının sosyal destekten fayda gördüğü, sosyal desteğin çeşitli kaynaklardan elde edilebileceğini ve çeşitli sosyal destek türlerinin olabileceği noktalarının ortak olduğu görülmektedir (Cırık, 2010).

Doğumdan ölüme kadar devam eden gelişimsel süreçte bireyin sosyal çevresi de şekil değiştirmektedir. Erken çocukluk döneminde anne-bebek arasındaki ilişki ile sınırlı olan sosyal çevre zaman içerisinde genişler. Süreç içerisinde bu sosyal çevreye aile bireyleri, akrabalar, arkadaşlar, öğretmenler vb. eklenir. Yaş ile birlikte giderek büyüyen sosyal çevreye arkadaşlar, öğretmenler, iş arkadaşları, bireyin içinde bulunduğu toplum gibi faktörler dahil olur. Çeşitli destek figürleriyle yakın ilişkiler içinde olmak, dolayısıyla yaşamlarında farklı ve çeşitli roller oynayan çoklu ilişkilerin varlığı, çocuk ve ergenlerin gelişimini destekleyen bir faktördür (Levitt, 2005’den akt. Gökler, 2007). Bu rolü ile sosyal desteğin, çocuğun gelişim sürecinde önleyici ve eğitici işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. Destekleyici çevreler, değer ve duygu paylaşımına aracılık etmekte ayrıca sosyal rollerin kazanılması, gelişimsel süreç içerisinde meydana gelen rol değişikliklerinin üstesinden gelinmesi vb. süreçlere katkı sağlamaktadır (Pearson, 1986’dan akt. Kaner, 2004).

Sosyal destek ile bireyin psikolojik ve fiziksel sağlığı arasındaki olumlu ilişkiyi vurgulayan çok sayıda araştırma mevcuttur (Christenfeld ve ark. 1997; Cohen ve Wills 1985; Dubois, Bull, Sherman ve Roberts, 1998; Meehan, Durlak ve Bryant, 1993;

Pearson, 1986). Bireyin sosyal destek algısı, onun stresle baş edebilme becerisi ile ilişkili olmaktadır. Çevresinden sosyal destek alan bireyin, kendini daha iyi hissettiği ve stres durumlarıyla baş etmede daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür (Cohen, Gottlieb ve Underwood, 2001; Gorst-Unsworth ve Goldenberg, 1998; Işıklı, 1998). Yapılan araştırmalar incelendiğinde sosyal desteğin, bireyin sosyal ve bilişsel alanlardaki gelişimini olumlu bir şekilde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

2.3.2. Algılanan Sosyal Destek

Sosyal destek kavramı ile ilgili literatürde yer alan farklı tanımlar incelendiğinde, sosyal desteğin kuramsal çerçevesi içerisinde bilişsel ve davranışsal olarak iki farklı değerlendirmenin yapıldığı göze çarpmaktadır. Algılanan (perceived) sosyal destek kavramı, sosyal desteğin bilişsel değerlendirmesine işaret etmektedir. Procidano ve Heller (1983), sosyal destek işlevlerinin yeterli olup olmadığı konusunda kişinin kendi yargısını “algılanan sosyal destek” olarak tanımlamışlardır. Başka bir ifade ile algılanan sosyal destek, bireyin sosyal destek kaynakları ile güvenilir ilişkileri olduğuna ve ihtiyaç duyduğunda gerekli desteği edinebileceğine dair algısıdır. Alınan (received) sosyal destek kavramı ise sosyal destek kaynaklarınca fiilen gösterilen davranış ve desteği ifade etmektedir. Başka bir ifade ile alınan yardımın niceliği ile ilgilidir. Bu yönüyle sosyal desteğin davranışsal değerlendirmesini işaret etmektedir (Reinhardt, Boerner ve Horowitz, 2006).

Sosyal desteğin yeterliliğine dair bireyin kendi yargısı ile varolan sosyal destek sistemi birbiri ile örtüşmeyebilir tutarlı olmayabilir. Bu kritik nokta, sosyal destek ve algılanan sosyal destek kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Son dönemde yapılan bilimsel araştırmalarda sosyal destek kavramından ziyade bireyin sosyal destek kaynaklarından aldığı doyumun öznel değerlendirmesi olarak, algılanan sosyal destek kavramı üzerinde durulduğu görülmüştür. Buna ek olarak, gerçekte sahip olunan sosyal destekten ziyade algılanan sosyal desteğin bireyin zorlayıcı/stresli yaşam olaylarına uyum sağlama süreci ve psikolojik sağlığı açısından daha iyi bir yordayıcı olduğunu belirten araştırmalar mevcuttur (Coyne ve Downey, 1991; Çakır ve Palabıyıkoglu, 1993; Gökler, 2007; Schweitzer ve arkadaşları, 2006; Ünüvar, 2003).

2.3.3. Mültecilerde Sosyal Destek

Sosyal destek, mültecilerin, göçmenlerin ruh sağlıklarını konu edinen araştırmalarda etkisinin incelendiği başlıca konu alanlarındandır.

şahin (1999) sosyal desteği, “Zorlayıcı yaşam olaylarına maruz kalan ya da güç bir durumda olan bireye aile üyesi, arkadaş, akraba ve diğer toplumsal ilişkiler tarafından sağlanan destek” şeklinde ifade etmektedir. Gelişmiş sosyal destek sistemlerinin varlığı, stresli yaşam olaylarında, stresin etkisini azaltmakta ve koruyucu etkiler göstermektedir (Simich, Beiser, Stewart ve Mwakarimba, 2005).

Bireyin ailesi, akrabaları, arkadaşları, partneri, çalışma arkadaşları, okul ortamı ve öğretmenleri, içinde bulunduğu topluluk, kültürel çevre vb. etmenler, bireyin sahip olduğu sosyal destek kaynakları olarak ifade edilebilir. Bireyin sosyal destek düzeyi, kimi durum ve zamanlarda farklılık gösterebilir. Aile bireyleri ya da eşler arasında çıkan çatışmalar, ebeveyn kaybı, eş kaybı, sosyal beceri eksikliği, göçler, geçirilen hastalıklar gibi durumlar kişinin sosyal destek düzeyinde düşüşe sebep olabilir (Yıldırım, 1997). Bu araştırmanın evrenini oluşturan mülteci öğrenciler hem göç öncesi dönemde hem de göç sonrası dönemde türlü travmatik durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Sınırlı kişisel kaynaklar ve azalan sosyal ağlar, mültecilerin entegrasyon ve yerleşim zorluklarıyla baş etmesinde engel oluşturmaktadır (Stewart ve ark., 2008).

Mülteci çocuklar, göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası dönemde yaşadıkları güçlükler ve maruz kaldıkları türlü travmalar sonrası, birtakım psikolojik sorunlar ile karşı karşıya kalabilmekte ve ruh sağlıkları olumsuz yönde etkilenmektedir (Akgün, 2016; Angel, Hjern ve Ingleby, 2001). Travma süreci ve sonrasında stresle baş etmede sosyal destek, mültecilerin psikolojik olarak daha iyi duruma gelme süreçlerine katkı sağlamaktadır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

Çocuk ve ergen mülteciler, göç öncesi, sırası ve sonrası süreçlerde yaşadıkları tramvatik deneyimlerin neden olduğu psikolojik sıkıntılar, mülteci kamplarında geçirilen süre, belirsizlik ve gelecek kaygısı, yeni bir yaşama ve kültüre uyum sağlama sürecinin yarattığı stres nedeniyle savunmasız ve risk altında bir grup olarak kabul edilmektedir (Mohamed ve Thomas, 2017; Sleijpen ve ark., 2017). Sosyal destek göç sürecinin olumsuz etkileriyle mücadelede son derece önemli bir faktördür. Yeterli ölçüde sosyal destek sağlanmaması, göç etmiş çocuk ve ergenleri korunmasız, güçsüz ve dayanıksız hale getirebilmektedir (Gün ve Bayraktar, 2008). Gündoğan (2015) araştırmasında, Türkiye’deki mültecilerin karşılaştıkları olumsuz yaşam koşullarının, strese daha fazla

maruz kalıyor olmanın ve sosyal destek azlığının psikolojik sağlıklarına zarar verdiği yönünde sonuçlara ulaşmıştır.

Sosyal destek, mültecilerin yalnızlıklarını azaltmada, aidiyet duygusunu ve yaşam doyumunu arttırmada, yeni yerleşilen toplumla uyum sağlamada koruyucu bir potansiyele sahip olmakla birlikte ayrımcılıkla karşılaşma riskine karşı dayanıklılığı destekleyerek mültecilerin psikolojik sağlığına olumlu yönde katkı sunmaktadır (Stewart, 2014). Sosyal desteğin mültecilerin psikososyal uyumları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu çok sayıda araştırma ile ortaya konulmuştur (Goda-Savolainen, 2017; Kovacev ve Shute, 2004; Simich, Beiser, Stewart and Mwakarimba, 2005). Pek çok araştırma sosyal desteğin, bireyin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümü, önlenmesi ve tedavisinde, stresli yaşam olaylarıyla baş edebilmesinde etkili bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur (Güdek 1999; Schweitzer, Greenslade ve Kagee, 2007). Fawley-King (2010), göç sürecinde yaşanan travmatik olayların göçmen/mülteci ergenlerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirterek, sosyal desteğin koruyuculuğu üzerinde durmuştur. Göçmen ergenler, koruyucu bir faktör olarak nitelendirilen sosyal desteği, 3 önemli kaynaktan aldıklarını ifade etmişlerdir; aile, arkadaşlar ve okul.

Schweitzer, Greenslade ve Kagee (2007) Avustralya'da bulunan Sudanlı mülteciler ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında göç sürecini; göç öncesi dönem, transit dönem ve göç sonrası dönem olarak ele almıştır. Sudanlı göçmenlerin göç süreci ile baş etmede ailelerinden, arkadaşlarından ve içinde buldukları etnik gruptan aldıkları sosyal desteğin kolaylaştırıcı bir faktör olduğu sonucuna varmışlardır.

Mülteci, göçmen çocukların yeniden sosyalleşme süreçlerinde okul en etkili ortamlar arasında yer almaktadır. Göç sonrasında daralan sosyal çevre ve azalan sosyal ağların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmakta okul son derece önemli bir faktör olmaktadır. Okulda mülteci öğrencilerin etkileşim halinde oldukları arkadaşları ve öğretmenleri, sosyal desteğin en önemli öğelerindedir. Öğretmenler mülteci öğrencilerin, karşılaşabileceği akran zorbalığı, dışlanma, yok sayılma gibi durumların tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması noktasında kilit bir noktadadır. Mülteci öğrencilerin öğretmenleri, sınıf ortamında uygun atmosferi oluşturup, gerekli sosyal desteği sağlayarak, onların daha kolay anlaşılmasına ve akranları ile daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına destek olabilirler. Okulda kurulan arkadaşlık ilişkilerinin toplumsal rolleri kazanmalarına yardımcı olacağı ve destekleyici bir okul ortamının mültecilerin

eğitimsel ve psikolojik gereksinimlerinin karşılanmasına pozitif yönde etki edeceği öngörülmektedir (Fazel, 2015'den akt, Karaman, 2018).

Birçok zorlukla karşı karşıya kalmasına rağmen, mültecilerde sosyal desteğin mültecilerin yeniden yerleştikleri ülkedeki uyum sürecinde önemli bir rol oynadığı ve mülteci ruh sağlığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu görülmektedir (Simich, Beiser, Stewart ve Mwakarimba, 2005).

2.4. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurt dışında ve Türkiye'de, bu araştırmanın konuları ile ilişkili ulaşılabilen çalışmalar özetlenmiştir.

2.4.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Yakın geçmişte ve günümüzde Ortadoğu ve komşu ülkelerimizde yaşanan karışıklıklar sebebiyle hızlı bir artış gösteren mülteci nüfusu beraberinde bu konu ile ilgili yapılan araştırmaların da sayısını arttırmıştır. Bu bölümde ilk olarak mültecilerde duygusal yılmazlık konusunu ele alan araştırmalara yer verilmiş ardından duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili olan yılmazlık ve duygu düzenleme konulu araştırmalara değinilmiş, son olarak mültecilerde sosyal destek konulu araştırmalar üzerinde durulmuştur. Mültecilerin yanı sıra risk grubunda yer alan bireyler ile gerçekleştirilmiş çalışmalara da yer verilmiştir. Mülteci çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olması sebebiyle farklı yaş grupları ile yapılan araştırmalardan ulaşılabilenler aşağıda özetlenmiştir.

Chrispin (1999), Amerika'da yaşayan göçmenleri ele alan araştırmasında, yüksek seviyede strese maruz kalan göçmenlerde yılmazlık olgusunu ele almıştır. Yılmazlığın iki alt alanı olan akademik yılmazlık ve duygusal yılmazlık araştırmanın inceleme konusu olmuştur. Araştırmanın sonuçları, ebeveyn desteğinin duygusal yılmazlığın güçlü bir yordayıcısı olduğu yönündedir.

Rajendran (2008), yetiştirme yurdundaki ergenlerin, duygusal ve davranışsal yılmazlıkları üzerinde bakım veren kişi ve pozitif gelecek beklentilerinin etkisini incelediği araştırmasında, bakım veren kişi ile yeterli düzeyde ilişki ve pozitif gelecek beklentisinin duygusal ve davranışsal yılmazlık üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu saptamıştır.

Zhang ve Lv (2011), ergenlerin araştırma grubu olarak belirlendiği araştırmalarında, duygusal öz-yeterlik, psikolojik yılmazlık ve olumsuz duyguları düzenleme yeteneğinin, duygusal yılmazlık üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Wang, Xu ve Luo (2016), üniversite öğrencilerinin duygusal yılmazlıklarının, duygu düzenleme becerileri üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında olumlu duygu üretebilme ve olumsuz duygudan sıyrılma kabiliyeti olarak ifade edilebilecek olan duygusal yılmazlık ile duygu düzenleme becerisi arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koymuştur.

Panter-Brick ve ark. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Ürdün'ün kuzeyindeki mülteci ve mülteci olmayan 11-18 yaş aralığında bulunan çocuk ve ergenler örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, mülteci gençler için geçerli ve güvenilir bir yılmazlık/dirençlilik ölçeği geliştirmektir. Araştırmanın bulguları, mülteci olmayan/yerleşik grubun mülteci olanlara göre daha yüksek düzeyde yılmazlık gösterdiği yönündedir.

Duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili kavramlar arasında yer alan duygu düzenleme ile ilgili çalışmalar arasında yer alan araştırmalarında Curtis ve Cicchetti (2007) kötü muamele görmüş çocukların duygu düzenleme ve yılmazlıklarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, kötü muamele gören ve görmeyen çocukların yılmazlık düzeylerinin farklı olduğu yönündedir. Kötü muamele gören çocukların yılmazlık düzeylerinin, kötü muamele görmeyen çocuklara göre daha yüksek olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Ayrıca araştırmada, duygu düzenleme becerilerine sahip olmanın yılmazlığın önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kötü muameleye maruz kalmış çocukların duygu düzenleme becerileri ile akademik yılmazlıklarının incelendiği araştırmada Schelble, Franks ve Miller (2010) duygu düzenleme becerisi ile akademik yılmazlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Duygu düzenleme becerisine sahip çocukların akademik yılmazlıklarının daha yüksek olduğu araştırmanın bulguları arasındadır.

Pieloch, McCullough ve Marks (2016), mülteci çocuklarda yılmazlığı ele alan araştırmaları derledikleri çalışmalarında mülteci çocukların yılmazlıkları/dayanıklılıkları için destekleyici ve pozitif aile yaşamının temel bir faktör olduğunu ifade etmektedirler. Bu derleme ile araştırmacılar, arkadaş ve toplumdan alınan sosyal destek, aidiyet duygusu, eğitime değer verme, olumlu bir bakış açısı, aile

bağları gibi mülteci çocuklar arasında yılmazlığı teşvik eden çeşitli faktörleri vurgulamaktadırlar.

Filistinde savaş koşulları altında yaşamını sürdüren okul çağındaki çocukların örneklem grubu olarak seçildiği araştırmalarında Peltonen, Oouta, Diab ve Punamäki (2014), savaş koşullarında yılmazlığın oluşumunu ve yılmazlığın belirleyici faktörlerini incelemişlerdir. Araştırmada savaş koşullarında yaşamını sürdüren okul çağındaki çocukların sahip oldukları nitelikli arkadaş ilişkilerinin yılmazlığı geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Oppedal, Røysamb'ın ve Heyerdahl (2005), Norveç'te yaşayan göçmen ve yerleşik ergenlerin yaşam stresi ve sosyal destek algılarını karşılaştırdıkları araştırmalarında, göçmen ergenlerin daha yüksek düzeyde psikolojik problem ve daha düşük sosyal destek algısında olduklarını ortaya koymuşlardır.

Schweitzer, Greenslade, Kagee (2007) Avustralya'da bulunan Sudanlı mülteciler ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında göç sürecini; göç öncesi dönem, transit dönem ve göç sonrası dönem olarak ele almışlardır. Araştırmada, Sudanlı göçmenlerin göç süreci ile baş etmede ailelerinden, arkadaşlarından ve içinde buldukları etnik gruptan aldıkları sosyal desteğin kolaylaştırıcı bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır.

McEwen (2007), Kanada'da yaşayan mülteci çocuklar ile gerçekleştirdiği nitel çalışmada sosyal desteğin mültecilerin uyum sürecine katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Çocukların olumsuz koşulların ardından olumlu adaptasyonlarına yardımcı olan sosyal destek kaynaklarının; aile ve ebeveyn desteği, akran-arkadaş desteği ve destekleyici okul ortamı-öğretmen desteği olduğu belirtilmiştir.

Benzer bir çalışmada, Werner (2012), savaşın çocuklar üzerinde etkilerini incelediği araştırmasında; savaşla ilgili olumsuzlukların çocuklarda etkisini hafifleten koruyucu faktörler arasında, aile ve çocuk arasında güçlü bir bağ, öğretmenlerin ve akranların sosyal desteği ve ortak bir değer duygusunun yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Merill-Welne ve arkadaşları (2014) Amerika'da yaşayan ergen mültecilerin psikososyal iyi oluşlarına yönelik koruyucu kaynakları araştırdıkları boylamsal çalışmalarına, mülteci ergenlerin ailelerini de dahil etmişlerdir. Araştırmada mülteci ergenlerin psikososyal iyi oluşlarını destekleyen ve arttıran kaynaklar arasında; ebeveyn desteği, aile desteği, okul ve öğretmen desteği ve arkadaş desteğinin önemli bir yeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Reavell ve Fazil (2017) mülteci çocukları konu edinen çalışmalarında, sosyal destek algısının ve aile güvenliğinin travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon düzeyini azaltmada önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalar incelendiğinde, mültecilerde duygusal yılmazlık konusunu ele alan çok az sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmanın konusu olan, mültecilerde duygusal yılmazlık ve sosyal desteğin birlikte ele alındığı herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, yılmazlığa katkıda bulunan etmenlerin ortaya koyulmaya çalışıldığı görülmüştür. Mültecilerde yılmazlık konusunu karşılaştırmalı olarak ele alan araştırmalarda ise mültecilerin risk altında oldukları ortak bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır. Mültecilerde sosyal destek konusunu ele alan araştırmalarda, sosyal desteğin önemli bir koruyucu faktör olduğu ve psikososyal iyi oluşlarına katkıda bulunduğu sonuçlarına ulaşıldığı görülmüştür. Mültecilerde yılmazlık ve sosyal destek ilişkisini ele alan araştırmalarda ise iki değişken arasındaki pozitif ilişkinin altı çizilmiştir.

2.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Yılmazlık ve algılanan sosyal destek ile ilgili ülkemizde çok sayıda araştırma olmakla birlikte duygusal yılmazlık ile ilgili alanyazın incelendiğinde yalnızca bir çalışmaya rastlanılmıştır. Mültecilerin örneklem grubu olarak belirlendiği araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu bölümde ilk olarak ülkemizde duygusal yılmazlık konusunu ele alan tek araştırmaya yer verilmiş ardından duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili olan yılmazlık, duygusal zeka ve duygu düzenleme konulu araştırmalara değinilmiş, son olarak mültecilerde sosyal destek konulu araştırmalar üzerinde durulmuştur. Mültecilerin yanı sıra risk grubunda yer alan bireyler ile gerçekleştirilmiş çalışmalara da yer verilmiştir. Mülteci çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olması sebebiyle farklı yaş grupları ile yapılan araştırmalara da yer verilmiştir. Bu araştırmalardan ulaşılabilenler aşağıda özetlenmiştir.

Ülkemiz alan yazınında duygusal yılmazlık konusunu ele alan tek çalışma Kurtoğlu (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Duygusal Yılmazlık Ölçeği'nin dilimize uyarlandığı, deneysel çalışmanın deney ve kontrol grubu 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma, bilişsel davranışçı yaklaşım doğrultusunda hazırlanan psikoeğitim programının duygusal yılmazlık, sosyal beceri, okul uyumu ve benlik saygısı düzeylerine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda, deney grubunda yer alan ve psikoeğitim programına katılan öğrencilerin duygusal

yılmazlık düzeylerinin, bu programa katılmayan öğrencilerin duygusal yılmazlık düzeylerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Aydın (2018), çocukluk çağı travmatik yaşantılarının yılmazlık/psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma bulguları, duygusal/fiziksel/cinsel istismar ve duygusal/fiziksel ihmal ile yılmazlık/psikolojik sağlık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu yönündedir. Başka bir ifade ile istismar ve ihmale maruz kalmış olmanın yılmazlığı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili kavramlar arasında yer alan duygusal zeka ve yılmazlık/psikolojik dayanıklılık kavramlarını ele alan araştırmalar da mevcuttur. Esin ve Deniz (2014), üniversite öğrencilerinin; yılmazlık düzeylerinin, duygusal zeka kişilik özelliği yönünden incelenmesi hedefledikleri araştırmalarında, üniversite öğrencilerinin yılmazlıkları ile duygusal zeka puanları arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer bir araştırmada Ergün (2016), ergenlerin duygusal zeka özellikleri ve yılmazlık/psikolojik sağlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmada, duygusal zekanın yılmazlık/psikolojik sağlık üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özbay, Palancı, Kandemir ve Çakır (2012), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında, öznel iyi oluşun, duygu düzenleme, mizah, sosyal öz-yeterlik ve stres ile baş etme stratejileriyle açıklanması amacını taşımaktadırlar. Araştırma bulguları arasında, duygu düzenleme becerisinin, üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını açıklamada önemli bir değişken olduğu yer almaktadır.

Kaynar (2016), boşanma sürecindeki kişilerin baş etme becerileri, bilişsel çarpıtmaları, sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeyleri arasındaki ilişkiler ile bu değişkenlerin çeşitli demografik veriler ile arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, ailesinden sosyal destek gören kişilerin çatışma durumlarının azaldığı, bilişsel çarpıtma düzeyi arttıkça toplam sosyal destek düzeylerinin azalıp “korku, öfke, çaresizlik” gibi olumsuz duyguların arttığı, eğitim düzeyi yüksek olan grubun daha fazla yılmazlık becerilerine sahip oldukları, algılanan sosyal destek düzeylerinin eğitim durumunun yükselmesine bağlı olarak artış gösterdiği şeklinde bulgular ortaya çıkmıştır.

Yılmazlık ve sosyal desteğin birlikte incelendiği araştırmalarda mevcuttur. Kumbasar (2016), tarafından gerçekleştirilen araştırmanın amacı, işitme engeli olan ve işitme

engeli olmayan çocuklara sahip ailelerde sosyal destek algısı, tükenmişlik ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesidir. Araştırma sonucunda, işitme engelli çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynlerin sosyal destek algısı, yılmazlık ve tükenmişlik puanlarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; işitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin normal çocuğa sahip ebeveynlere göre sosyal destek algısı ve yılmazlık düzeylerinin anlamlı ölçüde daha düşük ve tükenmişlik düzeylerinin anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Hocaoğlu (2014), yaptığı araştırmada, Türkiye'ye zorunlu göç ile Bulgaristan'dan gelen kadınların göçe dair travmatik olaylara maruz kalma durumunun ikinci kuşak olarak adlandırılan bireylerin psikolojik sağlıklarını etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Araştırma bulguları ile travmatik olaylara maruz kalma durumunun ikinci kuşakta yer alan bireylerin psikolojik belirtileri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anneleri daha yüksek düzeyde travmaya maruz kalanların daha yüksek düzeyde anksiyete belirtisi gösterdiği araştırmanın bulguları arasındadır.

Tanay-Akalin (2016), tarafından gerçekleştirilen nitel araştırmada, Türkiye'deki Suriyeli göçmen çocukların uyum sorunları ve çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme Suriyeli mülteci çocuklara eğitim veren öğretmenler ile yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, farklı düzeylerde uyum sorunları yaşıyor olmalarına rağmen, Suriyeli mülteci çocukların mevcut durumlarından memnun oldukları, geride bırakmış oldukları savaş koşullarının karşılaşılabilecekleri tüm diğer koşullardan kötü olduğu, bu sebeple eğitim hayatlarında çeşitli sorunlar yaşıyor olsalar dahi mutluluk düzeylerinin arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türkiye'deki sığınmacıların ve mültecilerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını ve psikolojik belirtilerini ortaya koymak amacıyla Gündoğan (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, algılanan sosyal destek düzeyleri incelenen değişkenlerden biridir. Araştırmada, sığınmacı ve mültecilerde düşük düzeyde sosyal desteğin psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Mülteci nüfusunun yoğun olduğu illerimizden biri olan Batman'da mülteci kamplarında kalan mülteci ve sığınmacıların depresyon düzeyleri, psikolojik iyi oluş, benlik saygısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesini amaçlayan araştırmalarında Ceylan, Algan, Yalçın, Akın ve Köse (2017), algılanan sosyal desteğin psikolojik iyi olma durumunun önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Karaman (2018), göçmen ortaokul öğrencilerindeki travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), sosyal destek ve depresyon durumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, ülkelerindeki çatışma ve iç savaşlar nedeni ile göç etmek zorunda kalan ve Türkiye'de eğitimlerine devam eden Iraklı ve Suriyeli ortaokul öğrencileri ile Türk öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir. Göç etmemiş olan öğrencilerle, göçmen öğrencilerin belirlenen değişkenler açısından karşılaştırmaları yapılmıştır. Araştırmanın bulguları, göçmen öğrencilerin genel sosyal destek düzeylerinin daha düşük olduğu, TSSB ve depresyon puanlarının göçmen öğrencilerde, göçmen olmayan öğrencilere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu şeklindedir.

Gez (2018), Suriyeli çocuk ve ergenler ile gerçekleştirdiği araştırmasında, psikolojik sağlamlık (resilience) ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmaya katılan Suriyeli çocuk ve ergenlerin duygu ve düşünce durumları incelendiğinde, psikolojik sağlamlığa yönelik risk faktörlerine ait birçok bulguyu taşıdıkları araştırmanın sonuçları arasındadır.

Ataç ve arkadaşları (2018), ortaokul ve liselerde okuyan yerleşik ve mülteci öğrencilerin depresyona yatkınlığının belirlenmesi ve algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla yaptıkları araştırmalarında, mülteci öğrencilerin yerleşik öğrencilere göre daha fazla depresif belirtiler gösterdikleri ancak sosyal destek algılarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Demir ve Aliyev'in (2019), Türkiye'deki mülteci üniversite öğrencilerinin yılmazlık kaynaklarını inceledikleri araştırmalarında, sosyal destek koruyucu bir faktör olarak tespit edilmiştir.

Yurt içinde yapılan ilgili araştırmalar incelendiğinde, duygusal yılmazlık konusunu ele alan yalnızca bir çalışma söz konusudur. Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarını birarada inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. İlgili araştırmalar değerlendirildiğinde, mültecilerin yılmazlık düzeyleri açısından risk altında oldukları ortak bir sonuç olarak görülmüştür. Ayrıca yılmazlık ve sosyal destek arasındaki pozitif ilişki vurgulanmıştır. Yeterli düzeyde sosyal desteğin, mültecilerin genel psikolojik sağlıkları ve uyum süreçleri üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu ortak sonuçlar arasındadır.

Yurt içinde yapılan araştırmalarda da yurt dışında yapılan araştırmalara paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye'de mülteciler konusunu ele alan araştırmalar genel olarak Suriye ve Irak'tan gelenleri kapsarken yurt dışında yapılan araştırmaların daha

geniş mülteci gruplarını kapsadığı görülmüştür. Buna ek olarak yurt dışında yapılan ilgili araştırmaların geçmişi daha eski tarihlere dayanmakta iken yurtiçinde yapılan araştırmalar çok daha yakın tarihlidir. Yurt içinde mülteciler/göçmenler konusunu ele alan araştırmaların sayısı son yıllarda artış göstermiştir. Ancak yurt dışında yapılan araştırmalar ile kıyaslandığında ve ölkemizin barındırdığı mülteci nüfus göz önünde bulundurulduğunda, daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

BÖLÜM III

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma gruplarına, veri toplama araçlarına, verilerin toplanmasına ve analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırmalı incelemesi amacıyla “karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır. Karşılaştırma yolu ile ilişki belirleme de en az iki değişken bulunmalıdır. Sınanmak istenen bağımsız değişkene göre araştırma grupları oluşturulur ve bağımlı değişkene göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı sınıdır (Karasar, 2018).

3.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubu 2017-2018 ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ankara'nın Mamak ilçesindeki Selçuklu Ortaokulu, Coşkun Ertepinar Ortaokulu, Ulu Önder Ortaokulu ve Ortatepe İmam Hatip Ortaokulu'nda öğrenim gören ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden (187 kız ve 127 erkek) oluşmaktadır.

Bu araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmanın amacına bağlı olarak, bilgi açısından zengin durumların seçilerek araştırma yapılmasına olanak sunar. Amaçlı örnekleme, belirli ölçütleri karşılayan ya da belirli özelliklere sahip durumlarda çalışma yapılmak istenildiğinde tercih edilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Mülteci çocuklardan oluşan araştırma grubunu (89 kız ve 68 erkek) oluşturmak amacıyla Ankara ili Mamak ilçesinde göçmen nüfusun yoğun olduğu bölgelerde bulunan okullar tercih edilmiştir. Tercih edilen okullarda öğrenim görmekte olan ve Irak ya da Suriye'den gelen çocuklar içerisinden üç yıl ve daha fazla süredir Türkiye'de yaşayan, Türkçe okuma-yazma bilen ve Türkçe hakimiyeti yeterli bulunan öğrenciler belirlenmiştir. Üç yıl ve üzeri süredir Türkiye'de yaşayan ancak Türkçe hakimiyeti zayıf olan öğrenciler örneklem grubuna dahil edilmemiştir. Mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubu (98 kız ve 59 erkek) da aynı okullardan seçilmiştir. Araştırmada karşılaştırma yapılacak iki çalışma

grubunun araştırma değişkenlerine bağlı olarak benzer özellikler taşımasına özen gösterilmiştir. Araştırma grubu oluşturulmadan önce gerekli izinler ilgili birimlerden alınmıştır (Ek 1). Araştırma grubuna ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Grubunu Oluşturan Çocukların Göç Yaşayıp Yaşamama Durumu, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

			Grup		Toplam
			Mülteci	Mülteci olmayan	
Cinsiyet	Kız	N	89	98	187
		%	%56,7	%62,4	%59,5
	Erkek	N	68	59	127
		%	%43,3	%37,6	%40,5
Sınıf Düzeyi	5.Sınıf	N	56	20	76
		%	%35,7	%12,7	%24,2
	6.Sınıf	N	45	43	88
		%	%28,7	%27,4	%28
	7.Sınıf	N	33	69	102
		%	%21	%43,9	%32,5
	8.Sınıf	N	23	25	48
		%	%14,6	%15,9	%15,3
Yaş	11	N	46	50	96
		%	%29,3	%31,8	%30,6
	12	N	50	65	115
		%	%31,8	%41,4	%36,6
	13	N	33	32	65
		%	%21	%20,4	%20,7
	14	N	21	10	31
		%	%13,4	%6,4	%9,9
	15	N	7	0	7
		%	%4,5	%0	%2,2

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmadaki toplam öğrenci sayısı 314’tür. Bunların 187’si(%59,5) kız, 127’si(%40,5) erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyleri incelendiğinde; 76 (24,2) öğrencinin 5. sınıfta, 88 (%28) öğrencinin 6. sınıfta, 102 (%32,5) öğrencinin 7. sınıfta ve 48 (%15,3) öğrencinin 8. sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin yaş aralığı 11-15’tir ve yaş ortalaması 12, 16’dır. Bunların 157’si (%50) mülteci; 157’si (%50) ise mülteci olmayan araştırma grubunu oluşturmaktadır.

Mülteci çocuklardan oluşan araştırma grubunun %56,7’si (89) kız ve %43,3’ü (68) erkektir. Bu araştırma grubunda bulunan öğrencilerin sınıf düzeyleri incelendiğinde; 56 (%35,7) öğrencinin 5. sınıfta, 45 (28,7) öğrencinin 6. sınıfta, 33 (%21) öğrencinin 7. sınıfta, 23 (%14,6) öğrencinin 8. sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Mülteci çocuklardan oluşan araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin yaş aralığı 11-15’tir ve yaş ortalaması 12, 32’dır. Ayrıca 46 (%29,3) öğrenci 11 yaşında, 50 (%31,8) öğrenci 12 yaşında, 33 (%21) öğrenci 13 yaşında, 21 (%13,4) öğrenci 14 yaşında, 7 (%4,5) öğrenci 15 yaşındadır.

Mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubunun %62,4’ü (98) kız ve %37,6’sı (59) erkektir. Bu araştırma grubunda bulunan öğrencilerin sınıf düzeyleri incelendiğinde; 56 (%35,7) öğrencinin 5. sınıfta, 45 (28,7) öğrencinin 6. sınıfta,33 (%21) öğrencinin 7. sınıfta, 23 (%14,6) öğrencinin 8. sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubunun yaş aralığı 11-14’tür ve yaş ortalaması 12, 01’dır. Ayrıca 50 (%31,8) öğrenci 11 yaşında, 65 (%41,4) öğrenci 12 yaşında, 32 (%20,4) öğrenci 13 yaşında ve 10 (%6,4) öğrenci 14 yaşındadır.

Tablo 2. Araştırma Grubunu Oluşturan Çocukların Mülteci Olup Olmama Durumu ve Algılanan Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre Dağılımı

		Grup		Toplam	
		Mülteci olan	Mülteci olmayan		
Algılanan Sosyoekonomik Düzey	Düşük	N	41	8	49
		%	%26,1	%5,1	%15,6
	Orta	N	110	126	236
		%	%70,1	%80,2	%75,2
	Yüksek	N	6	23	29
		%	%3,8	%14,7	%14,7

Tablo 2’de görüldüğü üzere, araştırma grubunda bulunan öğrencilerin 49’u (%15,6) ekonomik durumunu düşük, 236’sı (%75,2) orta, 29 (%14,7) yüksek olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir.

Mülteci çocuklardan oluşan araştırma grubunun %26,1’i ekonomik durumunu düşük, %70,1’i ekonomik durumunu orta ve %3,8’i ekonomik durumunu yüksek olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir.

Mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubunun %5,1’i ekonomik durumunu düşük, %80,2’si ekonomik durumunu orta ve %14,7’si ekonomik durumunu yüksek olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 3. Araştırma Grubunda Yer Alan Mülteci Çocukların Göç Ettikleri Ülkelere Göre Dağılımı

Göç Edilen Ülke	N	%
Irak	117	%74,5
Suriye	40	%25,5

Tablo 3'te görüldüğü üzere araştırma grubunda yer alan mülteci çocukların göç ettikleri ülkelere göre dağılımı incelendiğinde 117'sinin (%74,5) Irak'tan, 40'ının (%25,5) Suriye'den geldiği görülmektedir.

Tablo 4. Araştırma Grubunda Yer Alan Mülteci Çocukların Türkiye'de Bulunma Sürelerine Göre Dağılımı

Türkiye'de Bulunma Süresi	N	%
3 yıl	67	%42,7
4 yıl	56	%35,7
5 yıl	29	%18,5
6 yıl	5	%3,2

Tablo 4'te görüldüğü üzere araştırma grubunda yer alan mülteci çocukların Türkiye'de bulunma sürelerine göre dağılımı incelendiğinde 67'sinin (%42,7) 3 yıl, 56'sının (%35,7) 4 yıl, 29'unun (%18,5) 5 yıl ve 5'inin (%3,2) 6 yıldır Türkiye'de kaldığı görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocukların duygusal yılmazlık düzeylerini belirlemek amacıyla “Duygusal Yılmazlık Ölçeği (Kurtoğlu, 2013)” algılanan sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla “Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Gökler, 2007)” ve demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Veriler araştırmacının kendisi tarafından toplanmıştır. Aşağıda bu ölçekler hakkında bilgiler sunulmuştur.

3.3.1. Duygusal Yılmazlık Ölçeği-(DYÖ)

Araştırmada, çocukların duygusal yılmazlık düzeylerini belirlemek amacıyla Duygusal Yılmazlık Ölçeği (DYÖ) kullanılmıştır. DYÖ'nün, orijinali Sandra Prince-Embury (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, Kurtoğlu (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. DYÖ, 19 maddeden oluşan ve 5'li derecelmeli Likert tipi (0=Hiçbir zaman, 1=Nadiren, 2= Bazen, 3=Çoğu zaman, 4= Her zaman) bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 76 iken, en düşük puan 0'dır.

9-14 yaş aralığındaki çocuk ve ergenlere uygulanabilen DYÖ puanları ile duygusal yılmazlık düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. DYÖ'den alınan

yüksek puan, düşük duygusal yılmazlığa, DYÖ'den alınan düşük puan ise yüksek duygusal yılmazlığa işaret etmektedir (Kurtoğlu, 2013). Ölçek üç faktörden oluşmaktadır(hassasiyet, iyileşme-düzelme, bozulma). Ölçekten hem toplam puan hem de alt ölçek puanları hesaplanabilmektedir.

Kurtoğlu (2013) tarafından ölçeğin geçerliğini belirlemek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Her iki analiz sonuçları da “Hassasiyet”, “İyileşme - Düzelme” ve “Bozulma” alt boyutlarını içeren üç faktörlü yapıyı doğrulamıştır.

a. “Hassasiyet”, duygusal tepkileri ve bu tepkilerin yoğunluğunu belirleyen eşiği oluşturur. Bu alt ölçekte altı madde (1, 2, 3, 4, 5, 6) yer almaktadır. Maddeler, kişinin moralinin nasıl bozulduğunu ve moralinin kolayca bozulup bozulmadığını sorgular.

b. “İyileşme-Düzelme”, duygusal dengenin bozulması ve duygusal bir tepkinin oluşmasının ardından tekrar dengeye ulaşmaktır. Bu alt boyutta bulunan üç madde (10, 11, 12) yer almaktadır. Belli bir duygunun hissedilmesinden sonra kişinin eski haline dönüşüne dek geçen zaman aralığını sorgular.

c. “Bozulma” alt boyutunda, duygusal dengenin bozulması halinde kişinin verebileceği olumsuz tepkiler sorgulanmaktadır. Bu alt boyutta on madde (7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19) yer almaktadır. Bozulma ile ilgili tepkilere; kontrolü kaybetme, hatalar yapma, net düşünememe ve başını belaya sokma gibi davranışlar örnek gösterilebilir (Kurtoğlu, 2013).

Kurtoğlu (2013) tarafından DYÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık, yapısal güvenilirlik ve test-tekrar test hesaplamaları yapılmıştır. DYÖ'nün tümü ve alt boyutları için Cronbach Alpha katsayısı, ölçeğin tümü ($\alpha = .83$), hassasiyet alt boyutu ($\alpha = .63$), iyileşme-düzelme alt boyutu ($\alpha = .57$), bozulma alt boyutu ($\alpha = .80$) olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğiyle ilgili olarak doğrulayıcı faktör analizi sonuçları üzerinden hesaplanması önerilen ve yapısal güvenilirlik olarak adlandırılan “Mc Donald's Omega katsayıları, “Hassasiyet, İyileşme - Düzelme ve Bozulma” alt boyutları için sırasıyla. 63, .56 ve .81; toplam ölçek için ise .87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili yapılan test - tekrar test tekniği için ölçek, üç hafta ara ile beşinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Bu uygulama ile elde edilen verilerin hesaplanması sonucunda, iki ölçüm arasındaki korelasyon .91 olarak bulunmuştur. DYÖ'nün geçerliği ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan incelemeler ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur.

3.3.1.1. Duygusal Yılmazlık Ölçeğinin Güvenirliği

DYÖ'nün güvenirligini belirlemek amacıyla öncelikle tüm araştırma grubu verilerinin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. DYÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha=.87$), hassasiyet ($\alpha=.62$), iyileşme-düzelme($\alpha=.71$), bozulma ($\alpha=.83$) olarak bulunmuştur.

DYÖ'nün mülteci çocuklarda güvenirligini belirlemek amacıyla ölçeğin tümü ve alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. DYÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha=.84$), hassasiyet ($\alpha=.56$), iyileşme-düzelme($\alpha=.71$), bozulma ($\alpha=.81$) olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubu için de DYÖ'nün güvenirligini belirlemek amacıyla ölçeğin tümü ve alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. DYÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha=.89$), hassasiyet ($\alpha=.65$), iyileşme-düzelme ($\alpha=.70$), bozulma ($\alpha=.85$) olarak bulunmuştur.

3.3.1.2. Duygusal Yılmazlık Ölçeğinin Sağlama (Çapraz) Geçerliliği

Bir grup üzerinde sınanmış ve geçerliği araştırılmış bir testin başka veya yeni bir grup üzerinde geçerliliğinin yeniden incelenmesine sağlama geçerliği veya çapraz geçerlik (cross validation) denilmektedir (Hovardaoğlu ve Sezgin, 1998; Öner, 1997; Özçelik, 1999 ve Özgüven, 1994'den akt. Tatar, 2005). Ölçme aracının kültürlerarası kullanılabilirliği açısından, aracın hedef kültürdeki faktör deseni için doğrulayıcı faktör analizi ile başlanması önerilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarının, örneklem grubunu oluşturan Irak ve Suriye'den gelen mülteci çocuklar ve mülteci olmayan(yerleşik) çocuklarda geçerli sonuçlar verip vermediğini belirlemek amacıyla sağlama (çapraz) geçerliliği sınanmıştır. Sağlama (çapraz) geçerliliği sınamak amacıyla çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Çok gruplu doğrulayıcı faktör analizinde ölçme modelinin parametreleri analize giren tüm gruplarda eş zamanlı olarak kestirilir, bu parametrelerin birbirinden istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olup olmadığı test edilir. Böylelikle ölçeği oluşturan maddelerin alt gruplarda birbirine denk faktör yüküne sahip olup olmadığı test edilebilmiş olur. Buna ek olarak, belirli gruplara yanlılık yapan maddelerin olup olmadığı sonucuna ulaşılabilir (Akyıldız, 2009).

Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklara uygulanan DYÖ'nün sağlama geçerliliğini sınamak için çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Duygusal yılmazlık ölçeğinin maddelerinin çoklu normallik varsayımının karşılanmaması üzerine Ağırlıklandırılmamış Enküçük Kareler (Robust Unweighted Least Squares-ULS) yöntemiyle Asimtotik kovaryans matrisi kullanılarak parametre kestirimi yapılmıştır. ULS tekniğinin tüm veri setlerinde en az sayıda tekrar ile parametreleri tahmin ettiği ve ilgili örneklem verisine ait parametreleri tahmin etmek için en uygun teknik olduğu yönünde çalışmalar mevcuttur (Koğar ve Yılmaz Koğar, 2015).

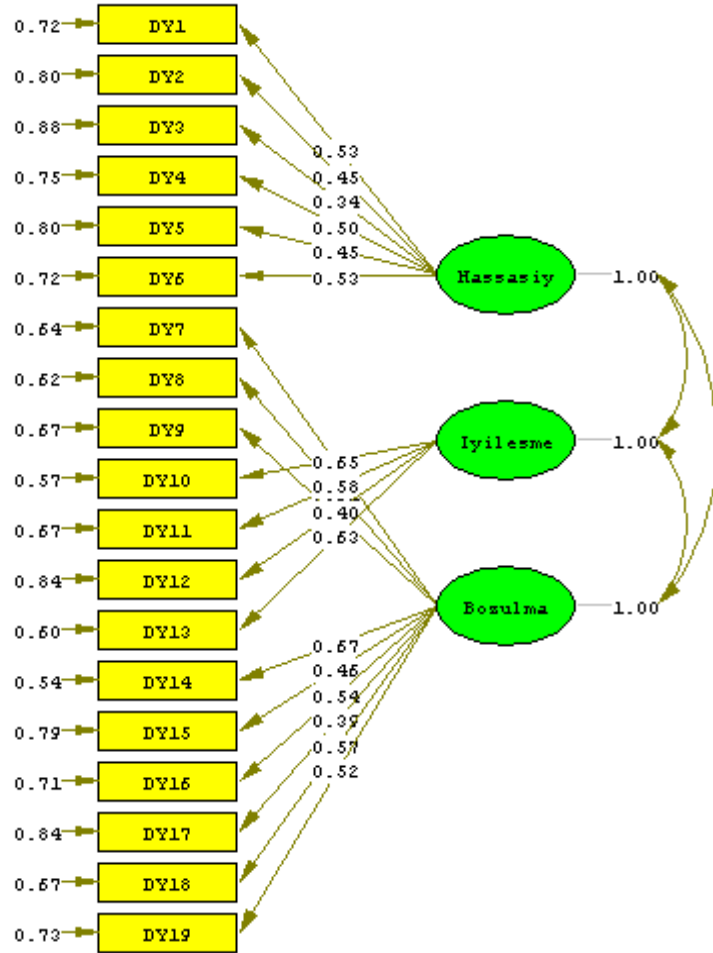
Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar olmak üzere iki ayrı örnekleme uygulanan ölçeğin sağlama geçerliliğinin sınaması, parametre kestirimleri için yokluk (parametreler sabitlenmiş) ve alternatif (parametreler serbest bırakılmış) hipotezlerini test edilmesini gerektirmektedir. Çapraz geçerlik için yokluk hipotezi iki örneklem arasında ölçme modeli parametrelerinin (faktör yükleri, faktör varyansları, faktör kovaryansları ve ölçme hatası varyansları) özdeş (değişmez) olduğunu ifade etmektedir. Alternatif hipotez ölçme modelinin ise en azından iki parametresinin iki örneklem arasında aynı olmadığını ifade etmektedir. Yokluk ve alternatif hipotezlerden elde edilen ki-kare istatistiklerin farkının anlamlılığı tespit edilir (Acar, 2014). Örneklemelerden elde edilen ki-kare fark testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Duygusal Yılmazlık Ölçeğinin Ki-kare Farkı Testi Sonuçları

Hipotez	En küçük uyum fonksiyonu ki-kare (Minimum Fit Function Chi-Square)		
	Değeri	Serbestlik derecesi	Anlamlılık düzeyi
Yokluk hipotezi	606,44	339	
Alternatif Hipotez	567,86	320	
Fark	38,58	19	0,109

Tablo 5 incelendiğinde, ki-kare fark testine ilişkin hesaplanan 0.109 anlamlılık düzeyinin iki örneklem arasında ölçme modeli parametrelerinin (faktör yükleri, faktör varyansları, faktör kovaryansları ve ölçme hatası varyansları) değişmez olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, duygusal yılmazlık ölçek maddelerinin ölçme modelinin sağlama (çapraz) geçerliği, iki örnekleme de geçerli bulunmuştur.

Mülteci çocuklara uygulanan DYÖ'den elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları mülteci çocuklara uygulanan, DYÖ'nün 3 alt faktörden (hassasiyet-6 madde, iyileşme-düzelme-3 madde, bozulma-10 madde) oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu 3 faktörlü yapı orijinal DYÖ'nün yapısı ile uyum göstermiştir. Bu 3 boyutlu model Şekil 1 'de verilmiştir.

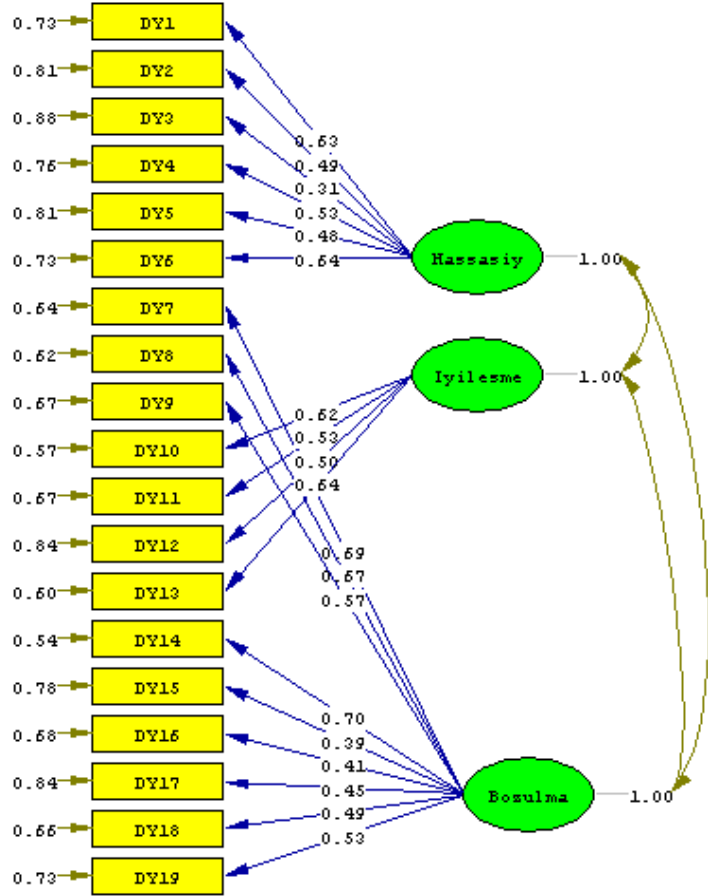

Chi-Square=606.44, df=339, P-value=0.00000, RMSEA=0.071

Şekil 1. Mülteci Çocuklara Uygulanan Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 1'de görüldüğü üzere mülteci çocuklardan oluşan örneklemin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $X^2(339)=606,44$, $P<0.01$, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)=0.071; $X^2/Sd=1.79$; GFI=0.96 bulunmuştur. Elde edilen uyum iyiliği değerlerinin literatürde belirtilen uyum değerleri ile karşılaştırıldığında iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bir başka ifadeyle mülteci çocuklara uygulanan DYÖ'nün üç faktörlü yapısına ilişkin modelin kabul edilebilir bir model olduğunu söylemek mümkündür.

Mülteci olmayan çocuklara uygulanan DYÖ'nün yapı geçerliğini belirlemek için, elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları mülteci çocuklara uygulanan, DYÖ'nün 3 alt faktörden (hassasiyet-6 madde, iyileşme-düzelme-3 madde, bozulma-10 madde) oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu 3 faktörlü yapı orijinal DYÖ'nün yapısı ile uyum göstermiştir. Bu 3 boyutlu model Şekil 2'de verilmiştir.

Chi-Square=567.86, df=320, P-value=0.00000, RMSEA=0.070

Şekil 2. Mülteci Olmayan Çocuklara Uygulanan Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 2'de görüldüğü üzere, mülteci olmayan çocuklardan oluşan örneklemin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $X^2(320)=567,86$, $P<0.01$, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)=0.070; $X^2/Sd=1.77$; GFI=0.94 bulunmuştur. Elde edilen uyum iyiliği değerlerinin literatürde belirtilen uyum değerleri ile karşılaştırıldığında iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Çokluk, Şekercioglu ve Büyüköztürk, 2018). Bir başka ifadeyle mülteci olmayan çocuklara uygulanan DYÖ'nün üç faktörlü yapısına ilişkin modelin kabul edilebilir bir model olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, sağlama (çapraz) geçerliği sınamak amacıyla, hem mülteci olan hem de mülteci olmayan çocuklardan elde edilen verilere uygulanan çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi neticesinde 3 alt boyutlu DYÖ için kabul edilebilir ve geçerli sonuçlar elde edilmiştir.

3.3.2. Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Ç-SDDÖ)

Dubow ve Ullman'ın (1989) geliştirmiş olduğu ve özgün adı Çocuklar İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Ç-SDDÖ) olan ölçek, çocukların aileleri, arkadaşları (yakın arkadaş ve sınıf arkadaşları) ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteğe dair algılarını değerlendirmek üzere geliştirilmiştir (Gökler, 2007). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Gökler (2007) tarafından yapılmıştır. Ç-SDDÖ, 41 maddeden oluşan ve 5'li derecelmeli Likert tipi (0=Hiçbir zaman, 1=Nadiren, 2= Bazen, 3=Çoğu zaman, 4= Her zaman) bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 205 iken, en düşük puan 41'dir. Ölçekten yüksek puan alınması bireyin bireyin daha fazla sosyal destek aldığını ifade etmektedir (Gökler, 2007). Üçüncü sınıf düzeyindeki çocuklardan başlamak üzere, çocuk ve ergenlere uygulanabilen Ç-SDDÖ, üç faktörden oluşmaktadır (arkadaştan alınan destek, aileden alınan destek, öğretmenden alınan destek). Ölçekten hem toplam puan hem de alt ölçek puanları hesaplanabilmektedir.

Ç-SDDÖ'de yer alan maddeler, çocuk ve ergenin kendisini, içinde yer aldığı sosyal ağ tarafından ne derece sevilen, ilgi gösterilen, değer verilen ve kabul edilen biri olarak değerlendirdiğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin alt boyutları şu şekildedir:

- a. **Arkadaştan Alınan Destek:** 1-10. ve 23-31. maddeler (toplam 19 madde) arkadaştan alınan sosyal desteği ölçmeye yöneliktir. Bu alt boyutta yer alan 9 maddenin (1., 3., 4., 10., 24., 25., 28., 30., 31. maddelerin) ters kodlanması gerekmektedir.
- b. **Aileden Alınan Destek:** 11-22. maddeler (toplam 12 madde) aileden alınan sosyal desteği ölçmeye yöneliktir. Bu alt boyutta yer alan 5 maddenin (13., 15., 17., 18., 22. maddelerin) ters kodlanması gerekmektedir.
- c. **Öğretmenden Alınan Destek:** 32-41. Maddeler (toplam 10 madde) öğretmenden alınan sosyal desteği ölçmeye yöneliktir. Bu alt boyutta yer alan 5 maddenin (33., 34., 37., 39., 41. maddelerin) ters kodlanması gerekmektedir.

Ölçeğin geçerliğini belirlemek üzere Gökler (2007) tarafından ölçeğin faktör yapısı ve ölçüt geçerliği incelenmiştir. Gökler, yaptığı faktör analizi sonucunda, ölçeğin maddelerinin çocuk ve ergenlerin arkadaşlardan, aileden ve öğretmenlerden aldıkları

sosyal desteğe ilişkin algılarını yansıtan üç faktör altında yer aldığını ifade etmiştir. Ç-SDDÖ'nün ölçüt geçerliğini saptamak amacıyla ölçekten elde edilen toplam puanlar ile "Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nden" elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişkiye bakılmış, iki ölçekten elde edilen puanlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($r = -.62$; $p < 0.01$). Çocuk ve ergenlerin depresyon puanlarıyla sosyal destek puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkinin belirlenmesi, Ç-SDDÖ'nin geçerliliğini destekler niteliktedir (Gökler, 2007).

Gökler (2007) tarafından ölçeğin güvenirliğini belirlemek üzere Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, test-tekrar test yöntemi, iki yarı güvenirliği ve madde-test korelasyonu hesaplanmıştır. Ç-SDDÖ'nün tümü ve alt boyutları için Cronbach Alpha katsayısı, ölçeğin tümü ($\alpha = .93$), arkadaştan algılanan destek ($\alpha = .89$), aileden algılanan destek ($\alpha = .86$), öğretmenden alınan destek ($\alpha = .88$) olarak belirlenmiştir. Ölçeğin kararlılık katsayısını bulmak amacıyla uygulanan test-tekrar test yöntemi sonucunda elde edilen kararlılık katsayısı tüm ölçek için $.49$ ($p < 0.01$) olarak bulunmuştur. Ç-SDDÖ'nün iki-yarı güvenirliği (Guttman) $.82$ olarak hesaplanmıştır. (21 maddeden oluşan birinci yarım için $= .86$; 20 maddeden oluşan ikinci yarım için $= .90$). Ölçekte yer alan her bir maddenin toplam puanla korelasyonunu hesaplamak amacıyla yapılan madde-test korelasyonu sonucunda, maddelerin toplam puanla ilişkilerinin $.34$ ile $.64$ arasında değiştiği belirlenmiştir (Gökler, 2007). Yapılan geçerlik ve güvenirlik analizleri dikkate alındığında Ç-SDDÖ'nün çocuk ve ergenlerde sosyal desteği ölçmek için yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.2.1. Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeğinin Güvenirliği

Ç-SDDÖ'nün güvenirliğini belirlemek amacıyla öncelikle tüm araştırma grubu verilerinin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Ç-SDDÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha = .90$), arkadaş ($\alpha = .89$), aile ($\alpha = .82$), öğretmen ($\alpha = .76$) olarak bulunmuştur.

Ç-SDDÖ'nün mülteci çocuklardan oluşan araştırma grubuna dair güvenirliğini belirlemek amacıyla ölçeğin tümü ve alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Ç-SDDÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha = .86$), arkadaş ($\alpha = .85$), aile ($\alpha = .76$), öğretmen ($\alpha = .69$) olarak bulunmuştur.

Ç-SDDÖ'nün mülteci olmayan çocuklardan oluşan araştırma grubuna dair güvenirliğini saptamak amacıyla ölçeğin tümü ve alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha değerleri

hesaplanmıştır. Ç-SDDÖ'nün tümü ve alt ölçekleri için Cronbach Alpha değerleri, ölçeğin tümü ($\alpha=.93$), arkadaş ($\alpha=.91$), aile ($\alpha=.86$), öğretmen ($\alpha=.80$) olarak bulunmuştur.

3.3.2.2. Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeğinin Sağlama (Çapraz) Geçerliliği

Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklara uygulanan Ç-SDDÖ'nün sağlama (çapraz) geçerliliğini sınamak için çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ç-SDDÖ maddelerinin çoklu normallik varsayımının karşılanmaması üzerine parametre kestiriminde Ağırlıklandırılmamış Enküçük Kareler (Robust Unweighted Least Squares-ULS) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem içinde Asimtotik Kovaryans Matrisi elde edilmiştir.

Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar olmak üzere iki ayrı örnekleme uygulanan Ç-SDDÖ'nün çapraz geçerliliğinin sınaması, parametre kestirimleri için yokluk (parametreler sabitlenmiş) ve alternatif (parametreler serbest bırakılmış) hipotezlerinin test edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Örneklemlerden elde edilen ki-kare fark testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

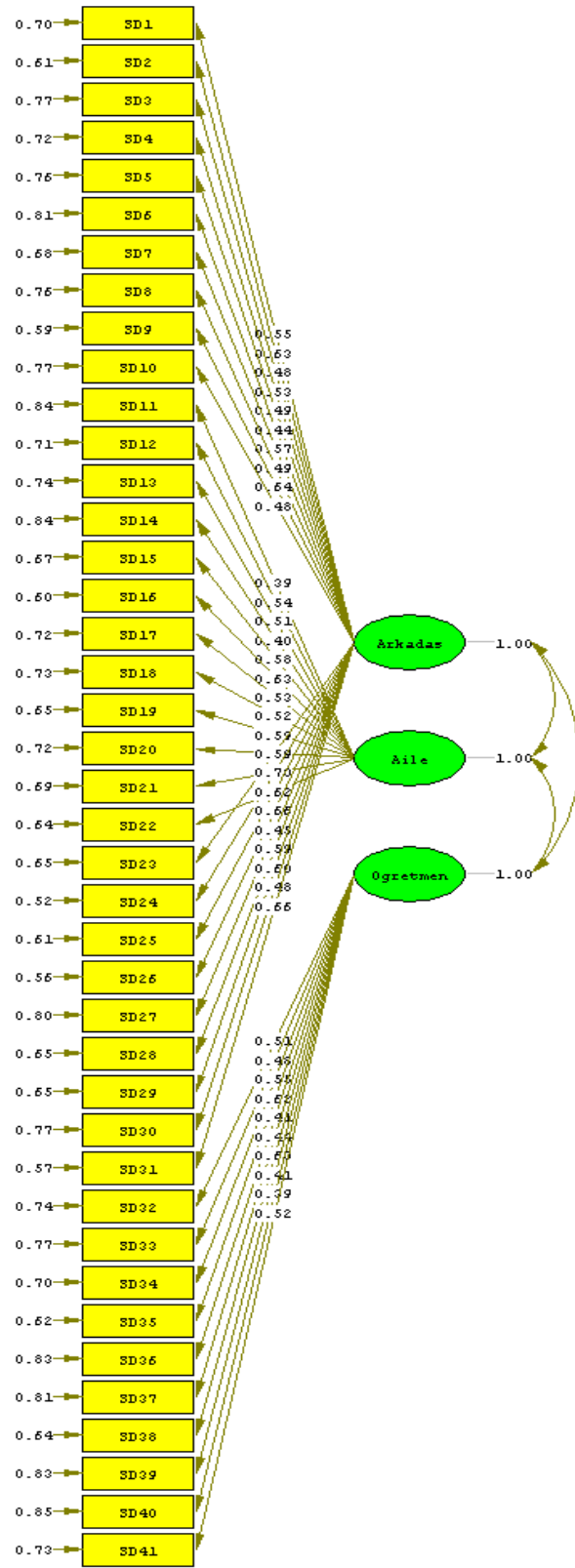
Tablo 6. Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeğinin Ki-kare Farkı Testi Sonuçları

Hipotez	En küçük uyum fonksiyonu ki-kare (Minimum Fit Function Chi-Square)		
	Değeri	Serbestlik derecesi	Anlamlılık düzeyi
Yokluk hipotezi	2887,84	1637	
Alternatif Hipotez	2838,33	1596	
Fark	49,51	41	0,170

Tablo 6'da görüldüğü üzere, ki-kare fark testine ilişkin hesaplanan 0.170 anlamlılık düzeyinin iki örneklem arasında ölçme modeli parametrelerinin (faktör yükleri, faktör varyansları, faktör kovaryansları ve ölçme hatası varyansları) değişmez olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, Ç-SDDÖ maddelerinin ölçme modelinin çapraz geçerliliği, iki örnekleme de geçerli bulunmuştur.

Mülteci çocuklara uygulanan Ç-SDDÖ'den elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları Ç-SDDÖ'nün üç alt faktörden oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu üç faktörlü yapı orijinal Ç-SDDÖ'nün yapısı ile uyum göstermiştir. Ç-SDDÖ'nün faktörleri arkadaş (19 maddeden), aile (12 maddeden), öğretmen (10 maddeden) şeklindedir. Bu üç alt boyutlu model Şekil 3 'de verilmiştir.

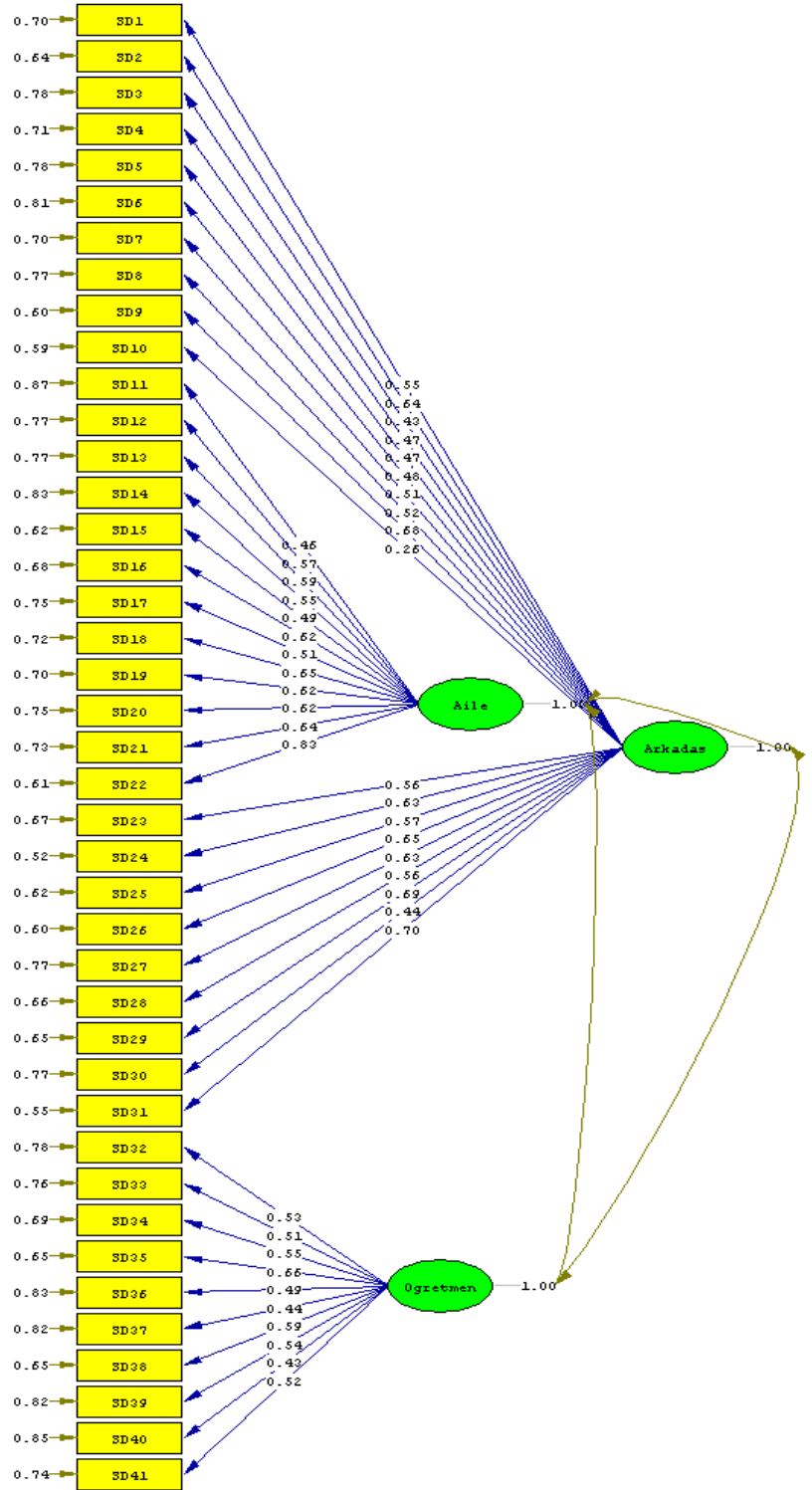

Şekil 3. Mülteci Çocuklara Uygulanan Ç-SDDÖ İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 3'te görüldüğü üzere, mülteci çocuklardan oluşan örneklemin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $X^2(1637)=2887,84$, $P<0.01$, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)=0.070; $X^2/Sd=1.76$; GFI=0.82 bulunmuştur. Elde edilen uyum iyiliği değerlerinin literatürde belirtilen uyum değerleri ile karşılaştırıldığında iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bir başka ifadeyle elde edilen uyum indeksleri; Ç-SDDÖ'nün üç faktörlü yapısına ilişkin modelin kabul edilebilir bir model olduğunu desteklemektedir.

Mülteci olmayan çocuklara uygulanan Ç-SDDÖ'den elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları Ç-SDDÖ'nün üç alt faktörden oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu üç faktörlü yapı orijinal Ç-SDDÖ'nün yapısı ile uyum göstermiştir. Ç-SDDÖ'nün faktörleri arkadaş (19 maddeden), aile (12 maddeden), öğretmen (10 maddeden) şeklindedir. Bu üç alt boyutlu model Şekil 4 'te verilmiştir.

Chi-Square=2838.33, df=1596, P-value=0.00000, RMSEA=0.071

Şekil 4. Mülteci Olmayan Çocuklara Uygulanan Ç-SDDÖ İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Şekil 4’te görüldüğü üzere, mülteci olmayan çocuklardan oluşan örneklemin benzerlik oranı ki-kare istatistiği $X^2(1596)=2838,33$, $P<0.01$, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)=0.071; $X^2/Sd=1.797$; GFI=0.90 bulunmuştur. Elde edilen uyum iyiliği değerlerinin literatürde belirtilen uyum değerleri ile karşılaştırıldığında iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bir başka ifadeyle elde edilen uyum indeksleri Ç-SDDÖ’nün üç faktörlü yapısına ilişkin modelin kabul edilebilir bir model olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sağlama (çapraz) geçerliği sınamak amacıyla, hem mülteci olan hem de mülteci olmayan çocuklardan elde edilen verilere uygulanan çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi neticesinde 3 alt boyutlu Ç-SDDÖ için kabul edilebilir ve geçerli sonuçlar elde edilmiştir.

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Cinsiyet, doğum tarihi, sınıf düzeyi, algılanan sosyoekonomik durum, Türkiye’de bulunma süresi, göç edilen ülke durumlarını içermektedir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma da kullanılması planlanan ölçekleri Türkçeye uyarlayan araştırmacılar ile iletişime geçilmiş ve ölçeklerin kullanılabilmesi için izin alınmıştır. Ufuk Üniversitesi Etik Kurulu’ndan araştırmanın yapılabilmesi için izin alınmasının ardından Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvuru yapılmış, ölçeklerin okullarda uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır.

Veriler “Duygusal Yılmazlık Ölçeği (Kurtoğlu, 2013)”, “Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Gökler, 2007)” ve araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” uygulanarak araştırmacı tarafından toplanmıştır. Uygulama araştırmacı tarafından 2017-2018 ve 2018-2019 öğretim yılında yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Duygusal Yılmazlık Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ile araştırma gruplarındaki çocuklardan toplanan verilerin analizi SPSS 21 (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik paket programı ve LISREL 9.2 (Linear Structural Relations) istatistik programları kullanılarak yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Verilerin analizi alt problemlere bağlı olarak yapılmıştır. Uygun analizi belirleyebilmek adına her bir araştırma probleminin incelenen değişkene göre normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Smirnov normallik testi ile sınınmıştır. Dağılımın normal olup olmama durumuna göre parametrik ya da parametrik olmayan teknikler kullanılmıştır.

Mülteci ocukların mülteci olmayan çocuklara göre, Duygusal Yılmazlık leği ve ocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme leği toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Mülteci ocukların Duygusal Yılmazlık leği ve ocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme leği toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t testi kullanılmıştır. Mülteci ocukların Duygusal Yılmazlık leği ve ocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme leği toplam puanlarının algılana sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Mülteci ocukların Duygusal Yılmazlık leği ve ocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme leği toplam puanlarının yaş ve Türkiye’de bulunma süreleri ile aralarındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın sürekli değişkenleri, duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

3. BULGULAR

Bu araştırma, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının mülteci olmayan çocuklar ile karşılaştırmalı incelemesini ve mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler (cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, Türkiye’de bulunma süresi) açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç ile oluşturulan araştırma problemlerine cevap bulmak amacıyla gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular, araştırma problemlerinin verildiği sıra ile sunulmuştur.

“Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre duygusal yılmazlık toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?”

” Problemine İlişkin Bulgular

Duygusal Yılmazlık Ölçeği (DYÖ) toplam puan ve alt ölçek (hassasiyet, iyileşme-düzelme, bozulma) puanlarının gruplara (mülteci olan ve mülteci olmayan) göre normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmış ve sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. DYÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Dağılımının Normalliğine Yönelik Bulgular

	Grup	Kolmogorov-Smirnov			Dağılım
		KSZ	Df	p	
DYÖ Toplam	Mülteci olan	,069	157	,062	+
	Mülteci olmayan	,084	157	,009	-
Hassasiyet	Mülteci olan	,088	157	,004	-
	Mülteci olmayan	,091	157	,003	-
İyileşme-Düzelme	Mülteci olan	,162	157	,000	-
	Mülteci olmayan	,164	157	,000	-
Bozulma	Mülteci olan	,095	157	,001	-
	Mülteci olmayan	,085	157	,008	-

(+) Normal (-) Normal değil

Kolmogrov-Smirnov testine göre normal dağılıma uyan ve uymayan ölçümler tablonun son sütununda gösterilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar olmak üzere her iki grupta DYÖ toplam puan ve alt ölçek puanları normal dağılıma uymadığından karşılaştırmalarda parametrik olmayan test kullanılmıştır.

Mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların DYÖ toplam puan ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Mann Whitney U testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. DYÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanlarının Betimsel Değerleri ve Mülteci Olup Olmama Durumuna Göre Farklık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

	Grup	N	\bar{X}	Ss	U	P
DYÖ Toplam Puan	Mülteci olan	157	28,39	12,06	8929,000	,000*
	Mülteci olmayan	157	22,82	12,93		
Hassasiyet	Mülteci olan	157	10,62	4,21	9110,000	,000*
	Mülteci olmayan	157	8,84	4,53		
İyileşme-Düzelme	Mülteci olan	157	3,45	2,91	10711,000	,043*
	Mülteci olmayan	157	2,76	2,57		
Bozulma	Mülteci olan	157	14,32	7,64	9335,500	,000*
	Mülteci olmayan	157	11,22	7,57		

Tablo 8 incelendiğinde, mülteci çocukların DYÖ toplam puan ortalamaları $\bar{X}= 28,39$, mülteci olmayan çocukların DYÖ toplam puan ortalamaları $\bar{X}=22,82$ olarak bulunmuştur. DYÖ hassasiyet alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 10,62$,

mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 8,84$ 'dir. DYÖ iyileşme-düzelme alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 3,45$, mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 2,76$ 'dir. DYÖ bozulma alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 14,32$, mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 11,22$ 'dir. Mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların DYÖ toplam puan ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı test etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($U=9110,0$; $p<0.05$). Söz konusu farklılık; hem DYÖ toplam puanında hem alt ölçeklerinde, mülteci olmayan çocuklar lehinedir. DYÖ'de yüksek puan, düşük duygusal yılmazlık düzeyine işaret etmektedir. Bu sebeple, mülteci çocukların hassasiyet, iyileşme-düzelme, bozulma ve duygusal yılmazlık düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur.

**“Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
” Problemine İlişkin Bulgular**

Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği'nin (Ç-SDDÖ) toplam puan ve alt ölçeklere (arkadaş desteği, aile desteği, öğretmen desteği) ilişkin puanlarının gruplara (mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar) göre normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmış ve sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Ç-SDDÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Dağılımının Normalliğine Yönelik Bulgular

	Grup	Kolmogorov-Smirnov			Dağılım
		KSZ	Df	P	
Ç-SDDÖ Toplam Puan	Mülteci olan	,071	157	,050	+
	Mülteci olmayan	,081	157	,013	-
Arkadaş Desteği	Mülteci olan	,062	157	,200	+
	Mülteci olmayan	,120	157	,000	-
Aile Desteği	Mülteci olan	,150	157	,000	-
	Mülteci olmayan	,177	157	,000	-
Öğretmen Desteği	Mülteci olan	,097	157	,001	-
	Mülteci olmayan	,108	157	,000	-

(+) Normal (-) Normal değil

Kolmogorov-Smirnov testine göre normal dağılıma uyan ve uymayan ölçümler tablonun son sütununda gösterilmiştir. Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar olmak üzere her iki grupta Ç-SDDÖ toplam puan ve alt ölçek puanlarının normal dağılıma uymadığı gözlenmiştir ve karşılaştırmalarda parametrik olmayan test kullanılmıştır.

Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre Ç-SDDÖ toplam puan ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Mann Whitney U testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Ç-SDDÖ Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanlarının Betimsel Değerleri ve Mülteci Olup Olmama Durumuna Göre Farklık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

	Grup	N	\bar{X}	Ss	U	P
Ç-SDDÖ Toplam	Mülteci olan	157	157,15	19,19	7456,000	,000*
	Mülteci olmayan	157	170,87	21,13		
Arkadaş Desteği	Mülteci olan	157	66,34	13,58	7366,500	,000*
	Mülteci olmayan	157	75,64	12,84		
Aile Desteği	Mülteci olan	157	51,38	6,42	9282,000	,000*
	Mülteci olmayan	157	53,38	7,14		
Öğretmen Desteği	Mülteci olan	157	39,41	5,47	9075,500	,000*
	Mülteci olmayan	157	41,85	5,62		

Tablo 10 incelendiğinde, mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalamaları $\bar{X}= 157,15$ mülteci olmayan çocukların Ç-SDDÖ puan ortalamaları $\bar{X}=170,87$ 'dir. Ç-SDDÖ arkadaş desteği alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 66,34$, mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 75,64$ 'dir. Ç-SDDÖ aile desteği alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 51,38$, mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 53,38$ 'dir. Ç-SDDÖ öğretmen desteği alt ölçeğinde mülteci çocukların ortalamaları $\bar{X}= 39,41$, mülteci olmayan çocukların ortalamaları $\bar{X}= 41,85$ 'dir. Mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların Ç-SDDÖ toplam puan ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı test etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($U=7366,5$; $p<0.05$). Söz konusu farklılık; hem Ç-SDDÖ toplam puanında hem alt ölçeklerinde, mülteci olmayan çocuklar lehinedir. Başka bir deyişle mülteci çocukların arkadaş desteği, aile desteği,

öğretmen desteği düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur.

Tablo 10’da görüldüğü üzere her iki grupta da en yüksek ortalamanın arkadaş desteği alt ölçeğinde; en düşük ortalamanın ise öğretmen desteği alt ölçeğinde olduğu görülmektedir. Örneklem genelinde en yüksek ortalamanın mülteci olmayan çocuklardaki arkadaş desteği ($\bar{x}= 75,64$) alt ölçeğinde olduğu, en düşük ortalamanın ise mülteci olan çocuklardaki öğretmen desteği ($\bar{x}= 39,41$) alt ölçeğinde olduğu görülmektedir.

“Mülteci çocukların, duygusal yılmazlık ölçek puanları ile algılanan sosyal destek ölçek puanları arasında ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeği puanları ile algılanan sosyal destek ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon analizi ile hesaplanmış ve sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Mülteci Çocukların DYÖ Puanları ile Ç-SDDÖ Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	N	r	P
Duygusal Yılmazlık	157	-,259	001*
Algılanan Sosyal Destek			

Tablo 11’de görüldüğü üzere, mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile Ç-SDDÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda, mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile Ç-SDDÖ toplam puanları arasında -,259 olan negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-,259$; $p<0.05$). DYÖ’de yüksek puan, düşük duygusal yılmazlık düzeyine işaret ederken; Ç-SDDÖ’de yüksek puan, yüksek sosyal desteği işaret etmektedir. Bu sebeple negatif yönlü ilişki, mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeylerinin arttıkça duygusal yılmazlık düzeylerinin de arttığı anlamına gelmektedir.

“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeği’ne ilişkin puanlarının cinsiyete göre normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov Smirnov testi ile sınanmıştır.

Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanlarının cinsiyete göre normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla uygulanan Kolmogrov Smirnov testi sonuçlarına göre dağılım normaldir ve farkı belirlemek üzere parametrik teknikler kullanılmıştır.

Mülteci çocukların DYÖ ilişkin toplam puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t Testi yapılmıştır. Mülteci çocukların DYÖ'ne ilişkin puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar t Testi sonuçları ile DYÖ'den aldıkları puan ortalamaları, standart sapmaları ve n değerleri ile ilgili betimsel istatistikler Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Mülteci Çocukların Cinsiyetlerine Göre DYÖ Toplam Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	P
DYÖ Toplam Puan	Kız	89	27,73	12,18	-,789	,431
	Erkek	68	29,26	11,94		

Tablo 12 incelendiğinde, kız öğrencilerin DYÖ'den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=27,73$ ve erkek öğrencilerin DYÖ'den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=29,26$ 'dır. Kız ve erkek mülteci çocukların DYÖ'den aldıkları puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=-,789$; $p>0.05$).

“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. Mülteci Çocukların Yaşları ile DYÖ Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	N	r	P
DYÖ Toplam Puan			
Yaş	157	-,170	,034*

Tablo 13 incelendiğinde, mülteci çocukların duygusal yılmazlık toplam ölçek puanları ile yaşları arasında -,170 olan negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Bir başka deyişle, mülteci çocukların yaşları arttıkça duygusal yılmazlık toplam ölçek puanları azalmaktadır veya mülteci çocukların yaşları azalırken duygusal yılmazlık toplam ölçek puanları artmaktadır. DYÖ’de yüksek puan, düşük duygusal yılmazlık düzeyine işaret etmektedir. Bu sebeple söz konusu bulgu, mülteci çocukların yaşlarının arttıkça duygusal yılmazlıklarının da arttığı sonucunu vermektedir.

“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre DYÖ puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmıştır. Mülteci çocukların algılanan sosyoekonomik düzeylerine göre DYÖ toplam puanlarının dağılımı, normal dağılıma uyduğu için karşılaştırmalarda parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi(ANOVA) kullanılmıştır.

Mülteci çocukların DYÖ’ne ilişkin puanlarının sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14. Mülteci Çocukların DYÖ Toplam Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Puan	Grup	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	P
	Düşük	41	32,10	12,11	G.Arası	857,688	2	428,844		
DYÖ Toplam Puan	Orta	110	26,87	11,78	G.İçi	21845,828	154	141,856	3,023	,052
	Yüksek	6	31,00	13,13	Toplam	22703,516	156			

Tablo 14 incelendiğinde, sosyoekonomik düzeyini “düşük” algılayan mülteci çocukların DYÖ puan ortalaması $\bar{X}=32,10$, sosyoekonomik düzeyini “orta” algılayan mülteci çocukların DYÖ puan ortalaması $\bar{X}=26,87$ ve sosyoekonomik düzeyini “yüksek” algılayan mülteci çocukların DYÖ puan ortalaması $\bar{X}= 13,13$ ’tür. Mülteci çocukların DYÖ toplam puanlarının sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir fark bulunamamıştır (F= 3,023; p>0.05).

“Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15. Mülteci Çocukların DYÖ Toplam Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri ile Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	N	r	P
DYÖ Toplam Puan	157	-,066	,411
Türkiye’de Bulunma Süresi			

Tablo 15’te görüldüğü üzere, mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, mülteci çocukların DYÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=-,066$; $p>0.05$).

“Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) ilişkin puanlarının cinsiyete göre normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov Smirnov testi ile sınıanmıştır. Mülteci çocukların Ç-SDDÖ’ne ilişkin puanlarının cinsiyete göre normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla uygulanan Kolmogrov Smirnov testi sonuçlarına göre dağılım normaldir ve farkı belirlemek üzere parametrik teknikler kullanılmıştır.

Mülteci çocukların Ç-SDDÖ’ne ilişkin toplam puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t Testi yapılmıştır. Mülteci çocukların Ç-SDDÖ’ne ilişkin puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar t Testi sonuçları ile Ç-SDDÖ’den aldıkları puan ortalamaları, standart sapmaları ve n değerleri ile ilgili betimsel istatistikler Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Mülteci Çocukların Cinsiyetlerine Göre Ç-SDDÖ Toplam Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	P
Ç-SDDÖ Toplam Puan	Kız	89	157,63	20,15	,360	,720
	Erkek	68	156,51	17,98		

Tablo 16 incelendiğinde, kız öğrencilerin Ç-SSDÖ’den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=157,63$ ve erkek öğrencilerin Ç-SSDÖ’den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=156,51$ ’dir. Kız ve erkek mülteci çocukların Ç-SSDÖ’den aldıkları puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=,360$; $p>0.05$).

“Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların yaşları ile algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon katsayısı ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Mülteci Çocukların Yaşları ile Ç-SDDÖ Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	N	r	P
Ç-SDDÖ Toplam Puan Yaş	157	,201	,012*

Tablo 17’de görüldüğü üzere, mülteci çocukların yaşları ile sosyal destek toplam ölçek puanları arasında ,201 olan pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Bir başka deyişle, mülteci çocukların yaşları arttıkça sosyal destek toplam ölçek puanları da artmaktadır veya mülteci çocukların yaşları azalırken sosyal destek toplam ölçek puanları da azalmaktadır.

4.10. “Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre Ç-SDDÖ toplam puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile sınıanmıştır. Mülteci çocukların sosyoekonomik düzeylerine göre DYÖ toplam puanlarının dağılımı, normal dağılıma uyduğu için karşılaştırmalarda parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi(ANOVA) kullanılmıştır.

Mülteci çocukların Ç-SDDÖ’ne ilişkin puanlarının algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Puan	Grup	N	\bar{X}	Ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
	Düşük	41	151,80	18,99	G.Arası	6497,185	2	3248,593		
Ç-SDDÖ Toplam Puan	Orta	110	160,55	18,27	G.İçi	50952,445	154	330,860	9,819	,000*
	Yüksek	6	131,17	5,12	Toplam	57449,631	156			

Tablo 18 incelendiğinde, mülteci çocukların Ç-SDDÖ puanlarının sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir fark bulunmuştur (F= 9,819; p<0.05). Bu bulgu; sosyoekonomik düzeyin mülteci çocukların sosyal destek algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Söz konusu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Scheffe testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Puanlarının Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Sosyoekonomik durum	\bar{X}	Düşük	Orta	Yüksek
Düşük	151,80		,034*	,037*
Orta	160,55			,001*
Yüksek	131,17			

Tablo 19'daki Scheffe testi sonuçlarında görüldüğü üzere, sosyoekonomik düzeyini “düşük” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=151,80$ ve sosyoekonomik düzeyini “orta” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=160,55$ arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Söz konusu farklılık sosyoekonomik düzeyini “orta” algılayan mülteci çocukların lehinedir. Sosyoekonomik düzeyini “düşük” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=151,80$ ve sosyoekonomik düzeyini “yüksek” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=131,17$ arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Söz konusu farklılık sosyoekonomik düzeyini “düşük” algılayan mülteci çocukların lehinedir. Bunun yanı sıra sosyoekonomik düzeyini “orta” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=160,55$ ve sosyoekonomik düzeyini “yüksek” algılayan mülteci çocukların Ç-SDDÖ puan ortalaması $\bar{X}=131,17$ arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Söz konusu farklılık sosyoekonomik düzeyini “orta” algılayan mülteci çocukların lehinedir. Bu farklara ilişkin değerler sırasıyla ($,034^*$, $,037^*$, $,001^*$)’dir ve $p<0.05$ düzeyinde anlamlıdır.

3.11. “Mülteci çocukların algılanan sosyal destek ölçeğine ilişkin puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki var mıdır?” Problemine İlişkin Bulgular

Mülteci çocukların Ç-SDDÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20. Mülteci Çocukların Ç-SDDÖ Toplam Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	N	R	P
Ç-SDDÖ Toplam Puan			
Türkiye'de Bulunma Süresi	157	-,057	,481

Tablo 20’de görüldüğü üzere, mülteci çocukların Ç-SDDÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, mülteci çocukların Ç-SDDÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=-,057$; $p>0.05$).

BÖLÜM V

4. TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırma, mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algılarının mülteci olmayan çocuklar ile karşılaştırmalı incelemesini ve mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler (cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, Türkiye’de bulunma süresi) açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Bu bölümde, araştırma problemlerine cevap bulmak amacıyla elde edilen bulguların tartışma ve yorumu sunulmuştur.

4.1.Mülteci Olan Çocukların, Mülteci Olmayan Çocuklara Göre Duygusal Yılmazlık Toplam Ölçek ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Farka Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların duygusal yılmazlık toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Söz konusu farklılık mülteci olmayan çocuklar lehinedir. Başka bir deyişle mülteci çocukların hassasiyet, iyileşme-düzelme, bozulma ve genel duygusal yılmazlık düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur.

Mültecilerde/göçmenlerde duygusal yılmazlığı konu edinen araştırmalar sınırlı sayıdadır. Ancak mültecilerde yılmazlığı konu edinen pek çok araştırma mevcuttur (Demir ve Aliyev, 2019; Gez, 2018; Hutchinson ve Dorsett, 2012; Pieloch, McCullough ve Marks, 2016; Sleijpen, Mooren, Kleber ve Boeije, 2017; Werner, 2012). Panter-Brick ve arkadaşları (2018), mülteci gençler için yılmazlık/dirençlilik ölçeği de geliştirdikleri araştırmalarında mülteci ve ev sahibi/yerleşik gençlerin yılmazlık/dirençlilik durumlarını karşılaştırmıştır. Araştırma bulguları, bu araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte olup; ev sahibi/yerleşik grubun daha yüksek düzeyde yılmazlık gösterdiği yönündedir.

Ülkemizde mülteci çocukları ele alan araştırma sayısı sınırlıdır. Bu sebeple farklı risk grupları ile yapılmış karşılaştırmalı yılmazlık araştırmalarına değinmek önemli olacaktır. Turgut (2015), ergenlerin yılmazlık/psikolojik sağlamlık düzeylerinin, önemli

yaşam olayları yaşama durumlarına göre incelendiği araştırmasında, önemli yaşam olayları yaşayan ergenlerin, önemli yaşam olayları yaşamayan ergenlere göre yılmazlık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özcan (2005), araştırmasında lise öğrencilerinin sahip oldukları yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörleri, ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumuna göre karşılaştırılmıştır. Araştırmanın bulguları anne ve babası birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özelliklerinin ve koruyucu faktörlerin, anne ve babası boşanmış olanlara göre daha yüksek olduğu yönündedir. Benzer bir sonuç, Şahin-Baltacı ve Karataş'ın (2015) araştırmasında karşımıza çıkmaktadır. Anne babası birlikte olan öğrencilerin yılmazlık düzeyleri ile anne babası ayrı olan ya da anne babası hayatta olmayan öğrencilerin yılmazlık düzeylerinin karşılaştırıldığı bu çalışmada; anne babası birlikte olan öğrencilerin yılmazlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlarda şiddete maruz kalma durumuna göre yılmazlık/psikolojik dayanıklılık düzeyinin incelendiği çalışmada, şiddete maruz kalmış kadınların yılmazlıklarının/psikolojik dayanıklılıklarının kontrol grubundaki kadınlara oranla anlamlı düzeyde daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aydöner, 2018). Bunlara ek olarak, Kaya ve Çeçen-Eroğul (2015), ergenlerde yılmazlık/psikolojik sağlık ve çocukluk dönemi istismar/ihtmal yaşantıları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında; ergenlerin çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının arttıkça olumsuz yaşantılardan sonra kendini toparlayabilme gücü anlamındaki yılmazlık/psikolojik sağlık seviyelerinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu çalışmalarda da görüldüğü üzere risk grubu olarak nitelendirebileceğimiz olumsuz yaşam olaylarına maruz kalmış bireylerin yılmazlıklarının, zorlayıcı yaşam olaylarına maruz kalmayan bireyler ile karşılaştırıldığı daha düşük olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu sonuçlar, mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının mülteci olmayan çocuklara göre daha düşük olduğu bulgusunu destekler niteliktedir.

Duygusal yılmazlık konusunu doğrudan ele almayan ancak duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili kavramlar olan “duyguları kontrol etme” ve “duyguları düzenleme” ile ilgili yapılan çalışmalardan, bu çalışmanın bulgularını destekleyici nitelikte bulguları olan çalışmalara da yer vermenin önemli olacağı düşünülmektedir.

Zhang ve Lv (2011) çalışmalarında, duygusal öz-yeterlik, yılmazlık ve olumsuz duyguları düzenleme yeteneğinin ergen duygusal yılmazlığı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Wang, Xu ve Luo (2016) duygusal yılmazlığın duygu düzenleme üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında duygusal yılmazlık ve duygu

düzenleme becerisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Bilim, (2012) çocukluk çağı örselenme yaşantılarının duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkisini ele aldığı araştırmasında, istismar düzeyi düşük ve yüksek gruplar karşılaştırmış ve istismar düzeyi yüksek grubun duygu düzenlemenin tüm boyutlarında daha fazla güçlük yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Aydoğdu, Çelik ve Ekşi (2017) duygusal öz-yeterliliğin, genç yetişkinlerin yılmazlıkları/psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkili olup olmadığını inceledikleri araştırmalarında, genç yetişkinlerin duygusal öz-yeterliklerinin, yılmazlıkları/psikolojik dayanıklılık özellikleri üzerinde belirleyici etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Duyguları düzenleme, duyguları kontrol etme ve duygusal yılmazlık ile ilgili çalışmada Wilton (1997) okulda veya sınıfta zorbalığa uğrayan çocukların, duygu kontrol becerilerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırmanın bulguları zorbalığa maruz kalan çocukların duygu kontrolü konusunda zayıf oldukları yönündedir. Buna ek olarak zorbalığa uğrayan çocukların genel olarak agresif baş etme yöntemleri kullandığı ve zorbadan gelen öfkeyi yansıttıkları araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır.

Mülteci Olan Çocukların, Mülteci Olmayan Çocuklara Göre Algılanan Sosyal Destek Toplam Ölçek ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Farka Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Söz konusu farklılık mülteci olmayan çocuklar lehinedir. Başka bir deyişle mülteci çocukların arkadaş, aile, öğretmen destek düzeyleri ve genel sosyal destek düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur. Bu bulgular Oppedal, Røysamb ve Heyerdahl'ın (2005), Norveç'te mülteci ergenler ve yerleşik ergenleri karşılaştırmalı olarak inceledikleri araştırmalarında, mülteci ergenlerin daha yüksek düzeyde psikolojik problem ve daha düşük sosyal destek algısında olduklarını gösteren araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Karaman (2018), Iraklı ve Suriyeli ortaokul öğrencileri ile mülteci olmayan/ev sahibi ortaokul öğrencilerinin sosyal destek düzeylerini ortaya koyduğu araştırmasında, bu araştırmanın da bulgularına paralel olarak; mülteci olmayan/yerleşik öğrencilerin genel sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak, Ataç ve arkadaşlarının (2018), mülteci ve yerleşik ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmalarında,

mülteci ve yerleşik ergenlerin sosyal destek algılarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varmışlardır.

Mültecilerin göç ettiği ülkelerde aile, komşu, akraba ve arkadaş gibi sosyal destek sistemlerini oluşturan öğelerden mahrum kalması önemli sorunlardan biridir. Mülteciler için birincil sosyal destek kaynağı aile ve yakın arkadaş çevresidir. Savaş koşulları, yerinden edilme gibi durumlar nedeniyle bu sosyal destek yapıları zarar görmektedir (Pérez-Sales, 2012'den akt. Ceylan ve ark. 2017). Sosyal çevrelerinden kopup yeni bir yaşama uyum sağlamaya çalışan mültecilerin sosyal ağlarının daraldığını söylemek mümkündür. Bu bulgu, mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeylerinin ayrıca arkadaş desteği, aile desteği ve öğretmen desteği alt boyutlarının, mülteci olmayan çocuklara göre daha düşük düzeyde olduğu bulgusunu desteklemektedir. Werner (2012), savaşın çocuklar üzerinde etkilerini incelediği araştırmasında; çocuklarda savaşla ilgili olumsuzlukların etkisini hafifleten koruyucu faktörler arasında, aile ve çocuk arasında güçlü bir bağ, öğretmenlerin ve akranların sosyal desteği ve ortak bir değer duygusunun yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Chrispin (1999), Amerika'da yaşayan göçmenleri ele alan araştırmasında, yüksek seviyedeki strese rağmen, yılmazlık olgusunu incelemiştir. Yılmazlığın iki alt alanı olan akademik yılmazlık ve duygusal yılmazlık araştırmanın inceleme konusu olmuştur. Araştırmanın sonuçları, ebeveyn desteğinin duygusal yılmazlığın güçlü bir yordayıcısı olduğu yönündedir.

Schweitzer, Greenslade ve Kagee (2007), Sudanlı göçmenlerin göç süreci ile baş etmede ailelerinden, arkadaşlarından ve içinde buldukları etnik gruptan aldıkları sosyal desteğin kolaylaştırıcı bir faktör olduğu ortaya koymuşlardır. Pieloch, McCullough ve Marks (2016) mülteci çocuklarda yılmazlığı ele alan araştırmaları derledikleri çalışmalarında mülteci çocukların yılmazlıkları/dayanıklılıkları için destekleyici ve pozitif aile yaşamının temel bir faktör olduğunu ifade etmektedirler. Filistin'de savaş koşulları altında yaşamını sürdüren okul çağındaki çocukların örneklem grubu olarak seçildiği araştırmasında Peltonen, Oouta, Diab ve Punamäki (2014), savaş koşullarında yılmazlığın oluşumunu ve yılmazlığın belirleyici faktörlerini incelemişlerdir. Araştırmada nitelikli arkadaş ilişkilerinin yılmazlığı geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Risk grubunda yer alan çocukların örneklem olarak seçildiği çalışmalarda, bu araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışan ve çalışmayan çocukların sosyal destek düzeyleri arasındaki farkın incelendiği araştırmasında Salı

(2010), çocukların çalışma durumlarına göre genel sosyal destek düzeyleri ve arkadaş desteği alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptarken; bu araştırmanın bulgularından farklı olarak aile desteği ve öğretmen desteği alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptamamıştır. Çalışmayan çocukların, çalışan çocuklara oranla algılanan arkadaş desteğinin daha yüksek olduğu ve algılanan sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada, her iki grupta da en yüksek ortalamanın arkadaş desteği alt ölçeğinde; en düşük ortalamanın ise öğretmen desteği alt ölçeğinde olduğu belirlenmiştir. Örneklem genelinde en yüksek ortalamanın mülteci olmayan çocuklardaki arkadaş desteği ($\bar{x}= 75,64$) alt ölçeğinde olduğu en düşük ortalamanın ise mülteci olan çocuklardaki öğretmen desteği ($\bar{x}= 39,41$) alt ölçeğinde olduğu görülmektedir. İlkokul yıllarında akran grupları öncelikle oyun için bir ortam sunarken ergenliğe geçişle beraber akran grupları, arkadaşlık ilişkileri yeni işlevler kazanır. Ergen, korunaklı aile yaşantısından, bağımsız yetişkinlik hayatına doğru bir geçiş yapar. Akran grupları bu geçişin önemli aracıdır (Bee ve Boyd, 2009). Bu dönemde ilgi aileden uzaklaşarak arkadaş grubuna yönelmektedir. Araştırma grubunu oluşturan, mülteci ve mülteci olmayan çocuklara ait en yüksek ortalamaların arkadaş desteği alt ölçeğinde bulunmasına gerekçe olarak gösterilebilir. Bu araştırmanın örneklem grubundan farklı olarak Gün ve Bayraktar (2008), tarafından yapılan çalışmada iç göç yaşantısı olan ergenlerle çalışılmıştır. Türkiye’de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolünün incelendiği çalışmada göç yaşantısı olmayan ergenlerin sosyal destek ağlarındaki arkadaş sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu mülteci çocuklarda, mülteci olmayan çocuklara göre, arkadaş desteğinin daha düşük düzeyde algılanmasını desteklemektedir.

Yurt içi literatür taramasında, mülteci öğrenciler ve öğretmen desteğini içeren herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Mevcut çalışmalar mülteci öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin görüşlerine odaklanmaktadır (Erdem, 2017; Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Kardeş ve Akman, 2018; Yurdakul ve Tok, 2018). Kardeş ve Akman (2018), mülteci öğrencilerle çalışan öğretmenler ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğretmenlerin mülteci çocukların eğitiminde karşılaştıkları en önemli sorunun dil eğitimi olduğunu aynı zamanda kendilerini mülteci çocukların eğitiminde yeterli hissetmedikleri, sınıf ortamında mülteci çocuklara yönelik düzenlemeye gitmedikleri ve mevcut müfredatı çocukların eğitimi için yeterli görmedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Mercan-Uzun ve Bütün'ün (2016) araştırmalarının bulguları arasında, öğretmenlerin mülteci çocukların eğitimiyle ilgili sorun çözümede kendilerini yeterli hissetmedikleri yer almaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarının, mülteci çocuklara uygulanan, algılanan sosyal destek ölçeğindeki en düşük ortalamanın öğretmen desteğı alt boyutunda yer almasını açıklar nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Farklı ülkelerdeki mültecilerin öğretmen-okul desteğini konu edinen araştırmalar da bulunmaktadır. Danimarka'da yaşayan Orta Doğu ülkelerinden gelen mülteciler ile gerçekteşirilen araştırmada, okula devam eden mültecilerin zaman içinde daha iyi uyum gösterdikleri ortaya konulmuştur (Montgomery, 2010). Okul ve öğretmenlerine dair olumlu deneyim bildiren ve bildirmeyen mülteci çocukların karşılaştırıldığı araştırmalarında Drury ve Williams (2012), okul ve öğretmenlerine dair olumlu deneyim bildiren çocukların, olumlu deneyim bildirmeyen çocuklardan daha iyi uyum gösterdikleri sonucuna varmışlardır. Okula gitme fırsatı bulmak, okulda güvende hissetmek, öğretmen desteğini hissetmek ve eğitime değer vermek, mülteci gençlerde direncin arttırılması ile ilişkilidir (Pieloch, McCullough ve Marks, 2016).

Mülteci Çocukların, Duygusal Yılmazlık Ölçek Puanları İle Algılanan Sosyal Destek Ölçek Puanları Arasında İlişkiye Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeylerinin arttıkça duygusal yılmazlık düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür taramasında duygusal yılmazlık ve sosyal destek konularını ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Araştırmalar genel olarak yılmazlık ve sosyal destek üzerinedir. Yılmazlık ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi destekler nitelikte çok sayıda araştırma mevcuttur (Güney, 2016; şahin-Baltacı ve Karataş, 2015; Terzi, 2016; Turan, 2014). Mülteci öğrencilerle gerçekteşirdiği araştırmasında Gez (2018), mülteci çocuk ve ergenlerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile psikolojik sağlıklı/yılmazlık (resilience) düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu yönünde bu araştırmanın bulgularını destekleyen sonuçlara ulaşmıştır. Daud, Klinteberg ve Rydelius (2008), İsveç'te yaşayan mülteci çocukları ele alan araştırmalarında, yeterli duygusal ifade, destekleyici aile ve akran ilişkilerinin yılmazlığı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Pieloch, McCullough ve Marks (2016) mülteci çocuklarla yapılan araştırmaları derledikleri çalışmalarında yılmazlığı etkileyen birey, aile, okul, topluluk ve toplumsal faktörlerinden kaynaklanan sosyal desteğin altını çizmiştir.

Bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte bir araştırma Rajendran (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Rajendran (2008), yetiştirme yurdundaki ergenlerin duygusal ve davranışsal yılmazlıkları üzerinde bakım veren kişinin ve pozitif gelecek beklentilerinin etkilerini incelediği araştırmasında; bakım veren kişi ile yeterli düzeyde ilişki ve pozitif gelecek beklentisinin duygusal ve davranışsal yılmazlık üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu saptamıştır. Sleijpen ve arkadaşları (2017), Hollanda’da yaşayan mültecileri konu edinen araştırmalarında, genç mültecilerde yılmazlığı/dayanıklılığı arttıran etmenleri incelemiş, akranlardan ve ebeveynlerden alınan desteğin ve okul ile kurulan olumlu ilişkilerin yılmazlığı arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

5.4. Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeği (DYÖ) Puan Ortalamalarının Bağımsız Değişkenler ile Karşılaştırılmasına Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.4.1. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının karşılaştırılmasından elde edilen bulgulara göre, kızların duygusal yılmazlıkları ile erkeklerin duygusal yılmazlığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgu ilgili literatürdeki bazı araştırmaların sonuçlarını desteklerken bazılarınınkini desteklememektedir. Chrispin (1999), Amerikada yaşayan göçmenlerin akademik yılmazlık ve duygusal yılmazlıklarını incelediği araştırmasında, kadınların duygusal sıkıntılara erkeklerden daha savunmasız olduklarını, başka bir ifade ile kadınların duygusal yılmazlıklarının erkeklerden daha düşük olduğunu belirtmiştir. Zhang ve Lv (2010) duygusal yılmazlık ölçeği geliştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek duygusal yılmazlığa sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı araştırmacıların başka bir çalışmasında ise, cinsiyetin duygusal yılmazlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Zhang ve Lv, 2011).

Risk grupları ile çalışılan araştırmalar incelendiğinde, bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Özcan’ın (2005), lise öğrencilerinin yılmazlık özelliklerinin ve koruyucu faktörlerin ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumuna göre karşılaştırıldığı araştırmasında, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, sosyoekonomik düzeyi düşük ortaokul öğrencilerinin yılmazlık düzeylerinin incelendiği araştırmada Şahin-Baltacı ve Karataş (2015), kız ve

erkeklerin yılmazlık puan ortalamaları arasındaki anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili olan duygu düzenleme ile ilgili araştırmasında Demireğen (2019), bu araştırmanın bulgularından farklı olarak, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, duygu düzenleme becerilerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır.

5.4.2. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların duygusal yılmazlık ölçeğine ilişkin puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre, mülteci çocukların duygusal yılmazlık toplam ölçek puanları ile yaşlarının ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların yaşları arttıkça duygusal yılmazlıkları artmakta veya yaşları azalırken duygusal yılmazlıkları da azalmaktadır. İlgili literatür taramasında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Zhang ve Lv (2010) duygusal yılmazlık ölçeği geliştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, lise öğrencilerinin ortaokul öğrencilerine göre daha yüksek duygusal yılmazlığa sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duygusal yılmazlık ile yakından ilişkili olan duygu düzenleme ile ilgili araştırmasında Demireğen (2019); 12. sınıf öğrencilerinin, 10. sınıf öğrencilerine göre, duygu düzenleme becerilerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır.

5.4.3. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının algıladıkları sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını konu edinen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak farklı örneklem grupları ile gerçekleştirilmiş ve bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte sonuçlara ulaşmış araştırmalar mevcuttur (Shikholeslami, 2016; Taşgın, Bozgeyikli ve Boğazlıyan, 2017). Yaşadıkları ülkede sahip oldukları ekonomik kaynakları bırakarak farklı bir ülkede yeniden yaşam kurmak zorunda kalan mülteciler için ekonomik sıkıntılar başlıca sorun alanlarından (Dalar, Algan ve Algan, 2013). Buna rağmen, araştırma grubunda yer alan mülteci öğrencilerin büyük bir çoğunluğu

sosyoekonomik düzeyini orta olarak algılamaktadır (bkz. Tablo 2). Bu durumun, mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşmamasının gerekçesi olabileceği düşünülmektedir.

5.4.4. “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlık Ölçeğine İlişkin Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Mülteci çocukları konu edinen araştırmalarda duygusal yılmazlık ve Türkiye’de bulunma süresi değişkenini ele alan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Demirbaş ve Bekaroğlu (2013), mültecilerin yaşadıkları psikolojik sorunlar üzerinde durdukları çalışmalarında; mültecilerin ruh sağlığı açısından, göç edilen ülkede kalış süresinin uzamasının (ortalama 3 yıl), koruyucu bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın örneklem grubunu oluşturan mülteci öğrencilerin tamamının 3 yıl ve daha fazla süre ile Türkiye’de bulunan öğrenciler arasından seçilmiş olmasının, duygusal yılmazlık ile Türkiye’de bulunma süresinin ilişkili bulunmayışına neden olabileceği düşünülmektedir.

5.5. Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği (Ç-SDDÖ) Puan Ortalamalarının Bağımsız Değişkenler ile Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

5.5.1. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci kız çocukların Ç-SSDÖ’den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=157,63$ ve erkek çocukların Ç-SSDÖ’den aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{X}=156,51$ ’dir. Kız ve erkek mülteci çocukların Ç-SSDÖ’den aldıkları puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Mültecilerle/göçmenlerle yapılan araştırmalarda, bu araştırmanın bulgusunu destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Karaman (2018), Iraklı ve Suriyeli ortaokul öğrencileri ile mülteci olmayan/yerleşik ortaokul öğrencilerinin sosyal destek düzeylerini karşılaştırdığı araştırmasında, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir çalışmada, Ataç ve arkadaşları (2018), mülteci ve yerleşik ergenlerin algılanan sosyal destek düzeylerini

karşılaştırmış ve araştırmalarında, mültecilerde grup içi cinsiyet karşılaştırmalarında anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna ek olarak, mülteci öğrencileri örneklem grubu olarak belirlediği araştırmasında Gez (2018), mülteci öğrencilerin algılanan sosyal destek ölçeğinden almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Örneklem grubu olarak mülteci çocuk ve ergenlerin belirlendiği araştırmalar dışında farklı örneklem grupları ile gerçekleştirilmiş ve sosyal destek algısının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmış araştırmalar da mevcuttur. Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nda (YİBO) kalan ve ailesi yanında kalan ilköğretim öğrencilerinin karşılaştırıldığı araştırmasında Şimşek (2010), algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Görmez (2016), normal gelişim gösteren öğrenciler ile kaynaştırma öğrencilerinin sosyal destek algılarını incelediği araştırmasında, sosyal destek algısının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur.

Bu bulguları destekler nitelikte araştırmalar dışında algılanan sosyal desteğin cinsiyete göre farklılık gösterdiği çalışmalar da mevcuttur. Cırık (2010) ilköğretim öğrencilerinin sosyal destek düzeylerinin incelediği araştırmasında, kız öğrencilerin algılanan sosyal destek düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Puruçuoğlu (2010), yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin sosyal destek algılarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında, algılanan sosyal desteğin kızlarda daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5.5.2. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir İlişki Var mıdır?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların yaşları ile sosyal destek toplam ölçek puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak, Karaman (2018), göç eden ve etmeyen ortaokul öğrencilerinin sosyal destek düzeylerini karşılaştırdığı araştırmasında, yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer çalışmalar arasında yer alan Gez 'in (2018) araştırmasında da, bu araştırmanın bulgularından farklı olarak, mülteci öğrencilerin sosyal destek algılarının, sınıf düzeylerine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Can-Yaşar ve arkadaşlarının

(2014), mülteci kadınlarla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, mülteci kadınların sosyal destek düzeylerinin yaşa göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Risk grubunda yer alan çocukların örneklem olarak seşildiği araştırmalar arasında yer alan Salı (2010), yaptığı araştırma sonucunda, yaş ile sosyal destek puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmıştır. Saygın (2008), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmasında, sınıf değişkeninin öğrencilerin aileden alınan sosyal destek düzeyleri aēısından önemli düzeyde bir farklılaşma göstermediği ancak arkadaşlardan/ öğretmenlerden alınan sosyal destek düzeylerinin sınıf değişkenine göre önemli düzeyde farklılaştığı gözlenmiştir.

5.5.3. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte Midir?” Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların Ç-SDDÖ puanlarının, algılanan sosyoekonomik düzey değerkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgu; sosyoekonomik düzeyin mülteci çocukların sosyal destek algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Düşük, orta ve yüksek olmak üzere; bu üç sosyoekonomik düzeydeki mülteci çocukların ortalamaları arasındaki farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda, söz konusu farklılık; sosyoekonomik düzeyini düşük ve orta ve algılayanlar arasında orta lehine; orta ve yüksek algılayanlar arasında orta lehine; düşük ve yüksek algılayanlar arasında düşük lehinedir. En yüksek sosyal destek algısının sosyoekonomik düzeyini orta olarak algılayan mülteci çocuklarda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, Ustabas’ın (2011), ilköğretim öğrencilerinin, algılanan sosyoekonomik düzey ile sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit ettiği araştırmanın sonuçlarına benzemektedir. Diğer yandan, bu bulgular Gez (2018)’in mülteci öğrencilerle gerçekleştirdiği araştırmasının mülteci çocukların algılanan sosyoekonomik düzeylerine göre algılanan sosyal destek toplam puanlarının, gruplar arasında farklılık göstermediği bulgusu ile çelişmektedir.

5.5.4. “Mülteci Çocukların Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği’ne (Ç-SDDÖ) İlişkin Puanları ile Türkiye’de Bulunma Süreleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?” Alt Problemine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mülteci çocukların Ç-SDDÖ toplam puanları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu araştırmanın örneklem grubundan farklı olarak, mülteci kadınların örneklem grubu olarak belirlendiği araştırmasında Can-Yaşar ve arkadaşları (2014), mülteci kadınların, Türkiye’de bulunma süreleri ile sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönündeki bulgusu ile bu araştırmanın bulgusunu desteklemektedir. Bu araştırmanın örneklem grubunu oluşturan mülteci öğrencilerin 3 yıl ve daha fazla süredir Türkiye’de bulunan çocuklar arasından seçilmiş olmasının, sosyal destek algısı ile Türkiye’de bulunma süresinin ilişkili bulunmayışına neden olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak, Karaman (2018), göç eden ve etmeyen ortaokul öğrencilerinin sosyal destek düzeylerini bazı değişkenler açısından karşılaştırdığı araştırmasında, Türkiye’de bulunma süresinin algılanan sosyal destek üzerinde düşük bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

BÖLÜM VI

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlar ile bu sonuçlar kapsamında geliştirilen bazı öneriler sunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

Bu araştırmanın genel amacı mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek ölçeklerinden elde ettikleri puanlar arasındaki farkların incelenmesi ve mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve algılanan sosyal destek ölçeklerinden elde ettikleri puanların belirlenen bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde elde edilen bulgulardan şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Araştırma bulgularına göre, mülteci olan ve mülteci olmayan çocukların duygusal yılmazlık toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Söz konusu farklılık mülteci olmayan çocuklar lehinedir. Başka bir deyişle mülteci çocukların hassasiyet, iyileşme-düzelme, bozulma ve genel duygusal yılmazlık düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur.
2. Mülteci olan çocukların, mülteci olmayan çocuklara göre algılanan sosyal destek toplam ölçek ve alt ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Söz konusu farklılık mülteci olmayan çocuklar lehinedir. Başka bir deyişle mülteci çocukların arkadaş, aile, öğretmen destek düzeyleri ve genel sosyal destek düzeyleri mülteci olmayan çocuklara göre düşük bulunmuştur.
3. Mülteci çocukların algılanan sosyal destek düzeylerinin arttıkça duygusal yılmazlık düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
4. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
5. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ile yaşlarının ilişkili olduğu, mülteci çocukların yaşlarının arttıkça duygusal yılmazlıklarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
6. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıklarının, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

7. Mülteci çocukların duygusal yılmazlıkları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
8. Mülteci çocukların sosyal destek algıları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
9. Mülteci çocukların yaşları ile sosyal destek toplam ölçek puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bir başka deyişle, mülteci çocukların yaşları arttıkça sosyal destek toplam ölçek puanları da artmaktadır.
10. Mülteci çocukların sosyal destek algılarının, algılanan sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.
11. Mülteci çocukların sosyal destek algıları ile Türkiye’de bulunma süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

6.2. Öneriler

Bu kısımda araştırmanın bulgu ve sonuçlarına dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler alan araştırmacılarına ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmeti veren psikolojik danışmanlara yönelik olarak ayrı ayrı belirtilmiştir.

Alan araştırmacılarına yönelik öneriler;

- Ülkemizde mülteci nüfusunun oldukça fazla olduğu ve her sene artış gösterdiği verilerle ortaya konulmuş durumdadır. Ülkelerine dönen mülteciler olsa dahi, mülteci nüfusunun büyük bir kesiminin Türkiye’de yaşamını devam ettirmesi beklenmektedir. Söz konusu durum ekonomi, eğitim, sağlık vb. pek çok alanda önleyici, destekleyici çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde mülteci çocukları konu edinen araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu konuyu ele alacak, aynı zamanda konuya dikkat çekecek araştırmalara fazlası ile ihtiyaç vardır.
- Bu araştırma ile 5., 6., 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören mülteci çocukların duygusal yılmazlık ve sosyal destek algıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Benzer çalışmalar farklı yaş gruplarını ele alacak şekilde geliştirilebilir.
- Bu araştırmanın değişkenlerinden biri olan duygusal yılmazlık konusu ülkemizde yeni çalışılan bir kavramdır. Duygu düzenleme, duygu kontrolü gibi konularla yakından ilişkili olan duygusal yılmazlık konusu ile ilgili farklı müdahale programlarının uygulandığı deneysel çalışmalar planlanabilir. Buna ek olarak, duygusal yılmazlık yetişkinler ile de çalışılabilecek bir konu alanıdır. Belli bir meslek grubunun veya belli kurumlarda çalışan bireylerin duygusal yılmazlıklarının incelendiği araştırmalar planlanabilir.

- Alan araştırmacıları göçmen/mülteci çocuklara, yetişkinlere yönelik ölçme araçlarının geliştirilmesi yönünde çalışmalar planlayabilirler.
- Bu araştırma kapsamında genellenebilir ölçekler kullanılmıştır. Başka bir çalışmada elde edilen sonuçları derinlemesine incelemek adına, birebir görüşmelerin de eklenebileceği araştırmalar yapılabilir.

Psikolojik danışmanlara yönelik öneriler;

- Mülteci nüfus Türkiye'nin hemen hemen her bölgesine dağılmış olmakta birlikte, sınır illerinde ve büyük şehirlerde yoğunluk göstermektedir. Mülteci öğrencilerle çalışmak istisnai bir durum olmaktan çıkmıştır. Her psikolojik danışmanın göç, travma, ve çokkültürlü eğitim konularında kendini geliştirmesi bir gereklilik haline almıştır. Psikolojik danışmanların çalıştıkları okullarda mülteci öğrenci ve aileler ile karşılaştıklarında onlara nasıl ve ne şekilde davranmaları gerektiği konusundaki eksikliklerini gidermesi adına hizmetiçi eğitimlere katılım sağlanması önemlidir.
- Riskli yaşam olaylarına maruz kalmış çocukların gelişimsel süreçlerine sağlıklı bir şekilde devam etmeleri adına önemli bir faktör olan yılmazlık ve duygusal yılmazlık geliştirilebilir becerileri içermektedir. Söz konusu becerileri geliştirebilmek adına, mülteci çocukların duygusal yılmazlık düzeylerini yükseltmeye yönelik etkinliklerin yer aldığı sınıf rehberliği çalışmaları veya grup rehberliği çalışmaları düzenlenebilir.
- Göç, savaş gibi zorlayıcı yaşam olaylarının çocuk ve ergenlerde yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesi aşamasında psikolojik danışman, öğretmen, aile ve arkadaş işbirliği son derece önemlidir. Kendini yalnız, dışlanmış ve yetersiz hisseden çocuk ya da bireylerin çevresine ve topluma sağlıklı bir uyum göstermesi beklenemez. Okul ortamında anahtar bir görev üstlenen psikolojik danışmanları, mülteci öğrencilerin sosyal destek algılarını kuvvetlendirecek; aile desteği, arkadaş desteği ve öğretmen desteğini içeren psiko-eğitim programları düzenleyebilirler.
- Mülteci çocuklarda arkadaş desteğini arttırmaya yönelik “akran arabuluculuğu, akran danışmanlığı” eğitimleri düzenlenerek bu modeller okul içinde uygulanabilir. Buna ek olarak daha küçük yaş gruplarındaki çocukların kaynaşmasına yönelik oyun grupları oluşturulması noktasında öğretmenlere müşavirlik yapılabilir.

- Bireyi kendi çevresinden ayırıp, çevresindeki ilişkilerden soyutlayarak incelemek mümkün değildir. Bu nedenle mültecilere yönelik yapılan programlarda, yalnızca mülteci çocuklardan ziyade bu çocukların aileleri de sürece dahil edilebilir. Bu amaçla aile eğitimi programları düzenlenebilir. Ayrıca mülteci öğrencilerin velileri ile mülteci olmayan öğrencilerin velileri arasında iletişimin artırılması adına etkinlikler planlanabilir.
- Yerleşik/ ev sahibi ailelerin ve öğretmenlerin, öğrencilerin algılarındaki etkisinin altını çizmek önemlidir. Çocukların sosyal kabulünde, en önemli görev eğitimcilere düşmektedir. Halkın olumsuz ön yargılarının, eğitimcilerin çabaları ile değiştirilebileceğini unutmamak önemlidir. Bu noktada okul yöneticileri ve öğretmenlerin mülteci çocuklar ve aileleri ile iletişim, okula uyum süreçlerini destekleyici etkinlikleri kullanma gibi konularda farkındalığını arttırmaya yönelik seminer ve eğitimlerin düzenlenmesi psikolojik danışmanlara verilebilecek öneriler arasında yer alabilir.
- Mülteci çocukların sosyal faaliyet alanlarına yönlendirilmesi, destek alabileceği olumlu okul iklimi sağlanması uygulama alanında çalışan uzmanlara verilebilecek öneriler arasında yer alabilir.
- Yerleşik/ev sahibi öğretmenler, öğrenciler ve aileler mülteci bireylerin kültürü ve yaşam şekilleri gibi konularda bilgilendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, mülteci öğrencilerin eğitim sürecine dahil edildiği okullarda barış kültürünü oluşturabilmek adına; empati yapabilme, ön yargıların farkına varabilme, öfke kontrolü, çatışma çözme, sağlıklı iletişim kurabilme, insan hakları ve çokkültürlü eğitim gibi konuları içine alan bir “barış eğitimi” programlarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2014). Ölçek geliştirmede geçerlik kanıtları: Çapraz geçerlik, sınıflama ve sıralama geçerliği uygulaması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 969-979.
- Adelman, H. (2010). The refugee in international society: Between Sovereigns. *Journal of International Migration and Integration*, 11 (4), 467- 472.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Afifi, T. O., & MacMillan, H. L. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 266-272.
- Akgün, N. (2016). *Suriyeli mültecilerde ruhsal iyilik hali ve ilişkili faktörlerin değerlendirmesi*. Tıpta uzmanlık tezi, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akyıldız, M. (2009). *PIRLS 2001 testinin ülkelerarası yapı geçerliğinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Angel, B., Hjern, A., & Ingleby, D. (2001). Effects of war and organized violence on children: A study of Bosnian refugees in Sweden. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(1), 4-15.
- Apak, H. (2014). *Suriyeli göçmenlerin uyumu ve gelecek beklentileri: Mardin örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataç, Ö., Akbay, H., Dobral, A., Demir, S., Ateş, B. S., Ahmedzai, S. ve Hayran, O.(2018). Mülteci ve yerleşik ergenlerde depresyona yatkınlık ve algılanan sosyal destek düzeyleri. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 23(3), 129-136.
- Aydın, E. (2018). *Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlamlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğdu, B. N., Çelik, H. ve Ekşi, H. (2017). The predictive role of interpersonal sensitivity and emotional self-efficacy on psychological resilience among young adults.

Aydöner, N. H. (2018). *Kadınlarda şiddete maruz kalma durumu ile sosyal destek algısı, depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiler: Karşılaştırmalı bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bar-On, R. (2010). Emotional Intelligence: An Integral Part of Positive Psychology. *South African Journal of Psychology*, 40(1), 54-62.

Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bernard, M.E. (2004). *The You Can Do It! Early childhood education program: Developing Social-Emotional Motivational Competencies (4-6 Year Olds)*. Oakleigh, VIC (AUS): Australian Scholarships Group; Laguna Beach, CA (USA): You Can Do It! Education, Priorslee, Telford (ENG): Time Marque.

Bernard, M. E. (2011). *You can do it education*. http://www.youcandoiteducation.com/reflectionsonemotional_files/ReflectionsOnEmotional.pdf adresinden 16.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Bernard, M.E. (2012). *You Can Do It! Education: A social-emotional learning program for increasing the achievement and well-being of children and adolescents*. Melbourne: A Bernard Group Report Publication.

Bernard, M.E. & Pires, D. (2006). Emotional resilience in children and adolescence: Implications for rational emotive behavior therapy. In A. Ellis & M.E. Bernard (Eds.), *Rational emotive behavioral approaches to the problems of childhood*, (pp. 156-175). New York: Springer.

Bilim, G. (2012). *Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Binay, H. (2016). *Suriye ve Irak'tan gelen savaş mağduru çocuk ve genç mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu düzeyi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- Bugay, A., Karakedi, G. ve Erdur-Baker, Ö. (2018). Zorunlu Göç ve Mülteci. Ö. Erdur-Baker & T. Doğan (Eds.), *Kriz Danışmanlığı* içinde (s.363-402). Ankara: Pegem Akademi.
- Buluş, M. ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 136-152.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can-Yaşar, M., İnal Kızıltepe G., Uyanık, Ö., Özsüer, S., Kandır, A. ve Aslan. V. (2014). Afyonkarahisar ilinde zorunlu ikamet eden sığınmacı kadınların sosyal destek algılarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 9-27.
- Carter, J. C. (1998). *The relationship between at-risk students' resilience and dropout behavior*. Unpublished doctorate dissertation. The University of North Carolina, Chapel Hill.
- Cassel, J. (1976). The Contribution Of The Social Environment To Hot Resistance. *American Journal Of Epidemiology*, 104(2), 107-123.
- Cefai, C. (2007). Resilience for all: a study of classrooms as protective contexts. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 12 (2), 119–134.
- Ceylan, V., Algan, C., Yalçın, M., Yalçın, E., Akın, E. ve Köse, S. (2017). Suriyeli mülteci ve sığınmacıların çeşitli psikolojik faktörler açısından incelenmesi: Batman örnekleme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), 595-606.
- Chrispin, M. C. (1999). Resilient adaptation of church-affiliated young Haitian immigrants: A search for protective resources. (academic resilience, emotional resilience). *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 59(10), 3732-3745.
- Christenfeld, N., Gerin, W., Linden, W., Sanders, M., Mathur, J., Deich, J. D., & Pickering, T. G. (1997). Social support effects on cardiovascular reactivity: is a stranger as effective as a friend?. *Psychosomatic medicine*, 59(4), 388-398.

Cırık, İ. (2010). *İlköğretim 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cicchetti, D., & White, J. (1990). Emotion and developmental psychopathology, N. L. Stein, B. Leventhal & T. Trabasso (Eds.), *Psychological and biological approaches to emotion* (359-382). Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosom Med*, 38, 300-314. <http://dx.doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003>

Cohen, S., Gottlieb, B.H., & Underwood, L.G. (2001). Social relationships and health: Challenges for measurement and intervention. *Advances in Mind-Body Medicine*, 17(2), 129-142.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stres, Social Support And Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98, 310-357.

Conway, A. M., & Mcdonough, S. C. (2006). Emotional resilience in early childhood: Developmental antecedents and relations to behavior problems. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 272-277.

Coyne, J. C., & Downey, G. (1991). Social factors and psychopathology: Stress, social support, and coping processes. *Annual Review of Psychology*, 42, 401-425. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.ps.42.020191.002153>

Curtis, W. J., & Cicchetti, D. (2007). Emotion and resilience: A multilevel investigation of hemispheric electroencephalogram asymmetry and emotion regulation in maltreated and nonmaltreated children. *Development and psychopathology*, 19(3), 811-840.

Çakır, Y. ve Palabıyıkoglu, R. (1993). Gençlerde sosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 5(1), 15-24.

Çataloglu, B. (2011). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlamlık ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir.

Çingır, Ö. F. ve Erdağ, R.(2017). Türkiye’de biyopolitika ve göç: Iraklı mülteciler örneği. *Ege Akademik Bakış*, 17(4), 517-525.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyükoztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

- Dalar, M., Algan, N. A. ve Algan, Ü. (2013). Bolu'daki Iraklı sığınmacıların sosyal ve ekonomik sorunları: saha çalışmasına dayalı bir analiz. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 5(3), 341-359.
- Daud, A., af Klinteberg, B., & Rydelius, P. A. (2008). Resilience and vulnerability among refugee children of traumatized and non-traumatized parents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2(1), 7.
- Davidson, R. J. (2000). Affective style, psychopathology, and resilience: brain mechanisms and plasticity. *American Psychologist*, 55(11), 1196-1214. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.11.1196>
- Demir, Ö.O., & Aliyev, R. (2019). Resilience among Syrian university students in Turkey. *Turkish Journal of Education*, 8(1), 33-51. <https://dx.doi.org/10.19128/turje.454138>
- Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz dergisi*, 21(1), 11-24.
- Demireğen, Z. (2019). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin duygu düzenleme becerileri ile akademik güdülenmeleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Denham, S. A., & Burton, R. (2003). *Social and Emotional Prevention and Intervention Programming for Preschoolers*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and health*, 12(2), 141-162.
- Drury, J., & Williams, R. (2012). Children and young people who are refugees, internally displaced persons or survivors or perpetrators of war, mass violence and terrorism. *Current Opinion in Psychiatry*, 25, 277-284. <http://dx.doi.org/10.1097/YCO.0b013e328353eea6>
- Dubois, D.L., Bull, C.A., Sherman, M.D., & Roberts, M. (1998). Self-esteem and adjustment in early adolescence: A social contextual perspective. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(5), 557-583.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Perceived social support: psychometric properties of the MSPSS in normal and pathological groups in a developing country. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 30(3), 121-126.

Erdem, B. B. (2017). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sosyal, siyasi ve vatandaşlık hukuku bakımından Türkiye'deki durumları. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 37(2), 332-351.

Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Ergün, O. (2016). *Ergenlerde duygusal zeka özellikleri ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esin, Ö. ve Deniz, M. E. (2014). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zeka açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 13(4), 1240-1248. DOI: [10.17051/io.2014.74855](https://doi.org/10.17051/io.2014.74855)

Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. ve Dereboy, Ç. (2008). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 382-389.

Fawley-King, K. (2010). A review of family-based mental health treatments that may be suitable for children in immigrant families involved in the child welfare system. *Journal of Public Child Welfare*, 4 (3), 287-305. Doi: [10.1080/15548732.2010.496081](https://doi.org/10.1080/15548732.2010.496081)

Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60051-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60051-2)

Fazel, M., & Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of disease in childhood*, 87(5), 366-370.

Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health*, 26(1), 399-419.

Fırat, Y. (2018). *Türkiye’de riskli bir topluluktaki çocukların dirençlilik, duygu düzenleme, sosyal yeterlik ve problem davranışları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fidan, F. (2004). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış: Sanayide çalışan çocuklar örneği. *Trakya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 30-45.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014). *T.C. Resmi Gazete*, 6203, 22 Ekim 2014. 09.03.2019 tarihinde https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma-yonetmeliği_333_336_1473 adresinden erişilmiştir.

Gez, A. (2018). *Suriyeli çocuk ve ergenler algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Goda-Savolainen, M. (2017). *Social support and well-being of refugees in Finland*. Unpublished master's thesis, University of Jyväskylä, Intercultural Communication Master's Degree Programme in Intercultural Communication.

Gorst-Unsworth, C., & Goldenberg, E. (1998). Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq: Trauma-related factors compared with social factors in exile. *The British Journal of Psychiatry*, 172(1), 90-94.

Gökçan, G., Açıkyıldız, Ç. ve Ataman, S. (2015). Göç ve Mültecilik. <http://multeci.net/?p=16> internet adresinden 03.03.2019 tarihinde edinilmiştir.

Gökler, I. (2007). Çocuk ve ergenler için sosyal destek değerlendirme ölçeği Türkçe formunun uyarlama çalışması: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 42(1), 43-54.

Görmez, A. (2016). *Kaynaştırma öğrencilerinin yalnızlığını yordamada algılanan sosyal desteğin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Greene, R., & Conrad, A. (2002). Basic terms and assumptions of resiliency. In R. Greene (Ed.), *Resiliency: An integrated approach to practice, policy and research*, (s. 29-62). Washington DC, NASE Press.

Gutman, L. M. (2008). Social and emotional development in infancy and early childhood. In Benson, J. B. & Haith, M. M.(Eds), *Risk and resilience*, (pp.24- 34). University of London, UK: Elsevier Inc.

Güdek, K. (1999). *Çocuklarda görülen kanserlerin tedavisinde aile ve akraba destekleri öneminin tıbbi sosyal çalışma yönünden araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psiko-Sosyal Onkoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Gümüştan, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 5(10), 247-264.

Gün, Z. (2006). Göç üzerine psikolojik çalışmalar, yöntemsel sorunlar ve çözüm önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (38), 27-41.

Gün, Z. (2011). Çalışma Konusu Olarak Mülteciler ve Sığınmacılar: Yaklaşımlar ve Sorunlar. Ö. Çelebi, S. Özçürümez, Ş. Türkay (Eds.), *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: Kuram, gözlem ve politika* içinde (s.271-286). Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK).

Gün Z. ve Bayraktar F. (2008). Türkiye’de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 167-176.

Gündoğan, N. (2015). *Türkiye’de yaşayan sığınmacı ve mültecilerin psikososyal gereksinimleri ve psikolojik belirtileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güney, E. (2016). *Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencilerinin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Gürgân, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Henderson, N., & Milstein, M. M. (1996). *Resiliency in schools: Making it happen for students and educators*. Thousand Oaks, California: Corwin Pres.

Hocaoğlu, A. (2014). *Son dönem Bulgaristan göçünü yaşayan yetişkinlerde travmanın etkilerinin kuşaklararası aktarımı: duygu düzenleme güçlüğüünün, aile işlevselliğinin ve temel varsayımların rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hutchinson, M., & Dorsett, P. (2012). What does the literature say about resilience in refugee people? Implications for practice. *Journal of Social Inclusion*, 3(2), 55-78.

Işık, Ş. (2016). Türkiye’de kendini toparlama gücü konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6 (45), 65-76.

Işıklı, S. (1998). *Üniversite öğrencilerinde stres, sosyal destek ve girişkenlik ile ilgili boylamsal bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Johnson, B. (2008). Teacher–student relationships which promote resilience at school: A micro-level analysis of students’ views. *British Journal of Guidance & Counselling*, 36(4), 385-398.

Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri*. 19.03.2019 tarihinde <http://acikarsiv.ankara.edu.tr> adresinden erişilmiştir.

Kaner, S. ve Bayraklı, H. (2009). Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuklu annelerde yılmazlık, sosyal destek ve başa çıkma becerileri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 8 (15), 115-133.

Kararırmak, Ö. (2016). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-139.

Karaman, H. B. (2018). *Göçmen ortaokul öğrencilerindeki travma sonrası stres bozukluğu, sosyal destek ve depresyon durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.

Kardeş, S. (2018). *Mülteci çocukların psikososyal gelişimine yönelik program uyarlaması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kardeş, S. ve Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 17(3), 1224-1237. [doi 10.17051/ilkonline.2018.466333](https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466333)

Kariman, S. (2015). *Türkiye'ye göç eden mültecilerin sosyal hayata uyum sürecinin incelenmesi: Isparta örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Katz, L. F., & Gurtovenko, K. (2015). Posttraumatic stress and emotion regulation in survivors of intimate partner violence. *Journal of Family Psychology, 29*(4), 528-536.

Kaya, İ. ve Çeçen-Eroğul, A. R. (2015). Relationship between resilience and childhood abuse/neglect in adolescent. In 2nd international conference on education and social sciences (pp. 2-4).

Kaynar, G. (2016). *Boşanma sürecindeki kişilerin baş etme becerileri, bilişsel çarpıtmalar, yılmazlık ve sosyal destek alguları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kılıç, M. (2013). *Gerçek yaşam tadında: Gelişim dönemleri çocukluk-okul*. Ankara: Pegem Akademi.

Kirby, L.D., Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood: An ecological perspective. M. Fraser (Ed.), in *Risk and resilience in childhood*, (s. 10-33). Washington, DC: NASW Press.

Koçdemir, K. (1999). Yeni bin yılın derdi göç ve iltica. *Türk İdare Dergisi, 423*, 85-108.

Koğar, H. ve Yılmaz Koğar, E. (2015). Doğrulayıcı faktör analizinde sınıflama ve sıralama düzeyindeki veriler için farklı kestirim yöntemlerinin karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 6*(2); 351-364.

Kovacev, L., & Shute, R. (2004). Acculturation and social support in relation to psychosocial adjustment of adolescent refugees resettled in Australia. *International Journal of Behavioral Development, 28*(3), 259-267.

Kumbasar, A. (2016). *İşitme engelli ve engelli olmayan çocuklara sahip ailelerde sosyal destek algısı, yılmazlık ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurt, T. (2013). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin yılmazlık, benlik saygısı, başa çıkma ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi: yılmazlığın aracı rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurtoğlu, G. (2013). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı psiko-eğitim programının ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin duygusal yılmazlık, sosyal beceri - okula uyum ve benlik saygısı düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Landy, S. (2002). *Pathways to competence: Encouraging healthy social and emotional development in young children*. Baltimore MD: Brookes.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543-562.

Makris, H. P. (1999). *Educational resilience: Mediating factors of adolescents' adversity*. Unpublished doctorate dissertation. The University of Chicago, Illinois.

Mandleco, B. L., & Peery, J. C. (2000). An organizational framework for conceptualizing resilience in children. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 13(3), 99-111.

Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity: Challenges and prospects. In M.C. Wang & E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.

Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2, 425-444.

Masten, A. S., & Reed, M. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*, (pp. 74-88). New York, NY, US: Oxford University Press.

Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications*, (pp. 3-34). New York: Harper Collins.

McEwen, E.P. (2007). *Risk and resilience in refugee children*. Unpublished master's thesis, University of Saskatchewan Saskatoon, Department of Educational Psychology and Special Education.

- Meehan, M.P., Durlak, J.A., & Bryant, F.B. (1993). The relationship of social support to perceived control and subjective mental health in adolescents. *Journal of Community Psychology*, 21(1), 49-55.
- Mercan-Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- Merrill Weine, S., Ware, N., Hakizimana, L., Tugenberg, T., Currie, M., Dahnweih, G., Wagner, M., Polutnik, C., & Wulu, J. (2014). Fostering resilience: Protective agents, resources, and mechanisms for adolescent refugees' psychosocial well-being. *Adolescent Psychiatry*, 4(3), 164-176.
- Mohamed, S., & Thomas, M. (2017). The mental health and psychological well-being of refugee children and young people: An exploration of risk, resilience and protective factors. *Educational Psychology in Practice*, 33(3), 249-263.
- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: A 9-year follow-up study. *Development and Psychopathology*, 22, 477-489.
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1961). *T. C. Resmi Gazete*, 10898, 05 Eylül 1961.
- Newman, R. (2005). APA's resilience initiative. *Professional Psychology: Research And Practice*, 36(3), 227-229.
- Olsson, C.A., Boyce, M.F., Toumbourou, J.W., & Sawyer, S.M. (2005). The role of peer support in facilitating psychosocial adjustment to chronic illness in adolescence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 10(1), 78-87.
- Oppedal, B., Røysamb, E., & Heyerdahl, S. (2005). Ethnic group, acculturation, and psychiatric problems in young immigrants. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(6), 646-660. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00381.x>
- Orhan, O. ve Gündoğan, S.S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri* (Rapor No: 195). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi(ORSAM).
- Öğülmüş, S. (2001). *Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık*. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları, Ankara (29-30 Mart).

- Öz, F. ve Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlık. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 82-89.
- Özbay, Y., Palancı, M., Kandemir, M. ve Çakır, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal düzenleme, mizah, sosyal özyeterlik ve başa çıkma davranışları ile yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 325-345.
- Özcan, B. (2005). *Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özel, D. (2018). *Türkiye’de mülteci alan okulların ihtiyaç ve durumlarının okul psikolojik danışmanları bakış açısında incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, K. (2017). *İstanbul’daki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Panther-Brick, C., Hadfield, K., Dajani, R., Eggerman, M., Ager, A., & Ungar, M. (2018). Resilience in context: A brief and culturally grounded measure for Syrian refugee and Jordanian host-community adolescents. *Child development*, 89(5), 1803-1820.
- Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling and Development*, 64, 390-395.
- Peltonen, K., Qouta, S., Diab, M., & Punamäki, R. L. (2014). Resilience among children in war: The role of multilevel social factors. *Traumatology*, 20(4), 232-240.
- Pieloch, K. A., McCullough, M. B., & Marks, A. K. (2016). Resilience of children with refugee statuses: A research review. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 57(4), 330-339.
- Prince-Embury, S. (2007). *Resiliency scales for children and adolescents: A profile of personel strengths manual*. San Antonio: PsychCorp Harcourt.
- Procidano, M.E., & Heller, K. (1983). Measures of perceived social support from friends and family: Three validation studies. *American Journal of Community Psychology*, 11(1), 1-24.

- Purutçuoğlu, E. (2010). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. *Kriz Dergisi*, 18(2), 27-39.
- Rajendran, K. (2008). *Impact of relationship with the caregiver and positive future expectations on behavioral and emotional resilience in adolescents in child welfare*. Unpublished doctoral dissertation, State University of New York, Albany, NY.
- Rak, C. F., & Patterson, L. E. (1996). Promoting resilience in at-risk children. *Journal of Counseling & Development*, 74(4), 368-373.
- Reavell, J., & Fazil, Q. (2017). The epidemiology of PTSD and depression in refugee minors who have resettled in developed countries. *Journal of mental health*, 26(1), 74-83.
- Reinhardt, J. P., Boerner, K., & Horowitz, A. (2006). Good to have but not to use: Differential impact of perceived and received support on well-being. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(1), 117-129.
- Romano, J. L., & Hage, S. M. (2000). Prevention and counseling psychology: Revitalizing commitments for the 21st century. *The Counseling Psychologist*, 28(6), 733-763.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 1-12.
- Salı, G. (2010). *Çalışan ve çalışmayan çocukların arkadaşlık ilişkileri, sosyal destek algıları ve mükemmeliyetçiliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sakarya, D. ve Güneş, C. (2013). Van depremi sonrasında travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 21(1), 25-32.
- Sarason, I.G., Levine, H.M., Basham, R.B., & Sarason, B.R. (1983). Assessing social support: The social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 127-139.
- Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Schelble, J. L., Franks, B. A., & Miller, M. D. (2010, August). Emotion dysregulation and academic resilience in maltreated children. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 39, No. 4, pp. 289-303). Springer US.

Schweitzer, R., Greenslade, J., & Kagee, A. (2007). Coping and resilience in refugees from the Sudan: a narrative account. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 41(3), 282-288.

Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lancherez, P. (2006). Trauma, postmigration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40 (2), 179-188.

Scott, K. L. (1996). *Resilience in maltreated youth: The role of emotional regulation*. Unpublished master of arts thesis, The University of Western Ontario, Ontario.

Seligman, M.E., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14.

Shields, A., & Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: The contributions of attention and emotion dysregulation. *Journal of clinical child psychology*, 27(4), 381-395.

Shikholeslami, P. (2016). *Üniversite öğrencilerinde yılmazlık ve alçak gönüllülük düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sır, A., Bayram, Y. ve Özkan, M. (1998). Zoraki iç göçün ruh sağlığına etkileri üzerine bir ön çalışma. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2, 83-88.

Simich, L., Beiser, M., Stewart, M., & Mwakarimba, E. (2005). Providing social support for immigrants and refugees in Canada: Challenges and directions. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 7(4), 259-268.

Sleijpen, M., Mooren, T., Kleber, R. J., & Boeije, H. R. (2017). Lives on hold: A qualitative study of young refugees' resilience strategies. *Childhood*, 24(3), 348-365.

Solmaz, F. (2018). *Okul çağındaki Suriyeli sığınmacı çocukların yalnızlık ve depresyon durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Stewart, M. J. (2014). Social Support in Refugee Resettlement. L. Simich & L. Andermann (Eds.), in *Refuge and resilience: Promoting resilience and mental health among resettled refugees and forced migrants*, (s. 91-107). New York: Springer.

Stewart, M., Anderson, J., Beiser, M., Mwakarimba, E., Neufeld, A., Simich, L., & Spitzer, D. (2008). Multicultural meanings of social support among immigrants and refugees. *International Migration*, 46(3), 123-159.

Şahin, C. (2014). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.

Şahin, D. (1999). Sosyal destek ve sağlık. Ü. H. Okyayuz (Ed.), *Sağlık psikolojisi içinde* (79-106). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Şahin-Baltacı, H. ve Karataş, Z. (2015). Perceived social support, depression and life satisfaction as the predictor of the resilience of secondary school students: The case of Burdur. *Eurasian Journal of Educational Research*, 60, 111-130
10.14689/ejer.2015.60.7

Tanay Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taşgın, Ö., Bozgeyikli, H. ve Boğazlıyan, E. E. (2017). Üniversiteli gençlerin işsizlik kaygıları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(16), 551-567.

Tatar, A. (2005). *Çok boyutlu kişilik envanterinin madde-cevap kuramına göre kısa formunun geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tekbaş, S. Y. (2017). *Savaş sonrası ülkemize gelen sığınmacıların yaşadığı travma ve sonrasındaki somatik yakınmalar*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Tekin, U. (2007). Avrupa'ya göç ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (37), 43-56.

Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 1-11.

- Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next?. *Journal of health and social behavior*, 53-79. DOI: 10.2307/2626957
- Thompson, R. A. (1994). Emotion Regulation: A Theme in Search of Definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 25- 52.
- Thompson, R. A. (2006). *Nurturing future generations: Promoting resilience in children and adolescents through social, emotional and cognitive skills*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Tomanbay, İ. (2004). Sınırlarda insan kaçakçılığı Türkiye-Bulgaristan ortak çalışması. *Umuda Doğru Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Dergisi*, 4(16), 3-7.
- Toros, A. (2008). *Sorunlu Bölgelerde Göç*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Troy, A.S., & Mauss, I.B. (2011). Resilience in the face of stress. Emotion regulation as a protective factor. S. M. Southwick, B.T. Litz, D. Charney, & M. J. Friedman (Eds.), in *Resilience and Mental Health: Challenges Across the Lifespan*, s(30-44). New York: Cambridge University Press.
- Tufan, A. E., Alkın, M. ve Boşgelmez, S. (2013). Post-traumatic stress disorder among asylum seekers and refugees in Istanbul may be predicted by torture and loss due to violence. *Nordic Journal Of Psychiatry*, 67(3), 219-224.
- Turan, A. (2014). *Ergenlerde çocukluk çağı örselenme yaşantıları ve yılmazlık düzeyinin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Turgut, Ö. (2015). *Ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin, önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- Tuzcu, A. ve Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(1), 56-67.
- Uğurlu, N. (2015). *Suriyeli göçmen çocuklarda sanat terapisinin travma, depresyon ve anksiyete semptomlarına etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (Ed. B. Çiçekli). Cenevre: IOM. No:18. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terminleri_sozlugu.pdf adresinden 10.01.2019 tarihinde edinilmiştir.

Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünüvar, A. (2003). *Çok yönlü algılanan sosyal desteğin 15–18 yaş arası lise öğrencilerinin problem çözme becerisine ve benlik saygısına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Wagnild, G., & Collins, J. (2009). Assessing resilience. *Journal of Psychosocial Nursing*, 47(12), 28-33. doi:10.3928/02793695-20091103-01

Waller, M. (2001). Resilience in ecosystemic context: Evolution of concepts. *American Journal of Orthopsychiatry*, 7(3), 290-297.

Wang, Y., Xu, W., & Luo, F. (2016). Emotional resilience mediates the relationship between mindfulness and emotion. *Psychological Reports*, 118(3), 725–736. doi: 10.1177/0033294116649707.

Werner, E. E. (2012). Children and war: Risk, resilience, and recovery. *Development and psychopathology*, 24(2), 553-558.

Werner, E., & Smith, R. (1982). *Vulnerable but invincible: A study of resilient children*. New York: McGraw-Hill.

Wilton, M. M. (1997). *Emotional regulation and display in classroom victims and bullies: Characteristic expressions of affect, coping styles and relevant contextual factors*. Unpublished master of arts thesis, Queen's University, Ontario.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). *T.C. Resmi Gazete*, 6458, 11 Nisan 2013.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yavuz, H.Ç. ve Kutlu, Ö. (2016). Ekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin akademik yılmazlık düzeylerinin bazı koruyucu faktörler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 41(186), 1-19.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.

- Yılmaz İrmak T. (2011). Fiziksel istismara uğrayan ergenlerde dayanıklılığın incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 12(2), 1-21.
- Yılmaz, H. ve Sipahioğlu, Ö. (2012). Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 11 (4), 927-944.
- Yurdakul, A. ve Tok T. N. (2018). Öğretmen gözüyle mülteci/göçmen öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 46-58.
- Yüce, E. (2018). *Geçici koruma altında bulunan Suriyeli öğrencilerin okula uyumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zhang, M., & Lv, J. -M. (2010). The Development of Adolescents' Emotional Resilience Questionnaire. *Psychological Science*, 33(1). 25.04.2019 tarihinde http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTOTAL-XLKX201001009.htm adresinden alınmıştır.
- Zhang, M., & Lv, J. -M. (2011). A research on influencing factors of adolescent emotional resilience. *Psychological Science*, 34(3), 593–597.
- Ziaian, T., de Anstiss, H., Antoniou, G., Baghurst, P., & Sawyer, M. (2012). Resilience and its association with depression, emotional and behavioural problems, and mental health service utilisation among refugee adolescents living in South Australia. *Hindawi Publishing Corporation International Journal of Population Research*. doi:10.1155/2012/485956
- Zolkoski, S. M., & L.M. Bullock (2012). Resilience in children and youth: A review. *Children and Youth Services Review*, 34 (12), 2295-2303. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.08.009>
- 2016 Türkiye Göç Raporu (2017). T.C: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. (Yayın No:40).

EKLER

EK-1. Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.3474859
Konu : Araştırma İzni

19.02.2018

..... KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) Ufuk Üniversitesi'nin 16/01/2018 tarih ve 96064710/31 sayılı yazısı.

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programının Yüksek Lisans öğrencisi Elif SARIPINAR'ın "**Göç Yaşanmış ve Yaşanmamış Çocukların Duygusal Yılmazlık ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi**" konulu tez çalışmasını uygulama talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup ilçenize bağlı Selçuklu İlkokulu, Selçuklu Ortaokulu, Yeni Mutlu İlkokulu, Coşkun Ertepinar Ortaokulu, Çocuk Sevenler İlkokulu ve Hamdi Bulgurlu İlkokulunda uygulamanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Uygulama formunun (6 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre yazımız ekinde gönderilen mühürlü uygulama araçlarının uygulanmasına izin verilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

EK:
Uygulama formu (6 sayfa)

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135-134

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a129-e11c-39a7-98c4-f77a kodu ile teyit edilebilir.

EK-2. Tez Başığı Değiştirme Kararı

Ufuk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı öğrencisi Elif Sarıpınar'ın “Göç Yaşamış ve Yaşamamış Çocukların Algılanan Sosyal Destek ve Yılmazlık Durumlarının Karşılaştırmalı İncelemesi” konulu tezinin, “Mülteci Çocukların Duygusal Yılmazlıklarının ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma” olarak değiştirilmesi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu 05.04.2019 tarihli 2019/10 toplantı nolu 19.04.05.10/13 sayılı kararı ile uygun görülmüştür.

EK-3. Duygusal Yılmazlık Ölçeği Örnek Maddeleri

Bu ölçekte doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden sizi en iyi anlatan ifadeyi işaretlemeniz çok önemlidir. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz ve sizi gerçekten yansıttığını düşündüğünüz ifadenin yanında bulunan yere yalnızca bir işaretleme yapınız. Lütfen maddeleri cevapsız bırakmayınız. Katkınızdan dolayı teşekkürler.

1. Moralim kolay bozular.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3. Biri benim moralimi bozarsa, ben de ona aynı şekilde karşılık veririm.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
9. Moralim bozulduğunda düşünmeden davranırım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
11. Moralim bozulduğunda bu durum bütün gün sürer.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
18. Moralim bozulduğunda başka birinin kalbini kırarım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

EK-4. Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Örnek Maddeleri

Bu ölçekte doğru ya da yanlış cevap yoktur, bu yüzden sizi en iyi anlatan ifadeyi işaretlemeniz çok önemlidir. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz ve sizi gerçekten yansıttığını düşündüğünüz ifadenin yanında bulunan yere yalnızca bir işaretleme yapınız. Lütfen maddeleri cevapsız bırakmayınız. Katkınızdan dolayı teşekkürler.

5. Bazı çocukların arkadaşları, onların düşüncelerini dinlemekten hoşlanırlar; ama bazı çocukların arkadaşları bundan hoşlanmaz. Arkadaşların, senin düşüncelerini dinlemekten hoşlanırlar mı?	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
8. Bazı çocuklar, sorunları olduğunda yardım ya da öneri almak için arkadaşlarına güvenebilir; ama bazı çocuklar arkadaşlarına güvenemez. Sen, sorunların olduğunda yardım ya da öneri almak arkadaşlarına güvenebilir misin?	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
16. Bazı çocuklar, ihtiyaçları olduğunda, ailelerinin onların yanında olduğunu hissederler; ama bazı çocuklar böyle hissetmez. Sen, onlara ihtiyacın olduğunda, ailenin senin yanında olduğunu hisseder misin?	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
26. Bazı çocuklar, sınıf arkadaşları tarafından çok sevilir; ama bazı çocuklar o kadar sevilmez. Sen, sınıf arkadaşların tarafından çok sevilir misin?	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
39. Bazı öğretmenler, öğrencilerin kendilerini kötü hissetmesine neden olur; ama bazı öğretmenler buna neden olmaz. Senin öğretmenlerin, senin kendini kötü hissetmene neden olur mu?	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

EK-5. Kişisel Bilgi Formu

1. **Cinsiyet:** Kız () Erkek ()

2. **Doğum Tarihi:** _____

2. **Sınıf Düzeyi:** () 5 () 6 () 7 () 8

3. **Kaç yıldır Türkiye’desiniz?** _____

4. **Sizce aşağıdakilerden hangisi ailenizin ekonomik durumunu en iyi şekilde tanımlar?**

() Düşük () Orta () Yüksek

EK-6. Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Elif Sarıpınar

Doğum Yeri ve Tarihi: Erzincan - 09.03.1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Marmara Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ufuk Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar:

1. İstanbul Beşiktaş Anadolu Lisesi(2010)
2. İstanbul Suadiye Huzurevi(2011)
3. ZİÇEV (Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme Ve Koruma Vakfı)(2012)
4. Prof. Dr. Ayla Oktay Okul Öncesi Eğitim Uygulama Birimi(2013)

Projeler:

1. Yüksek Öğretimde Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı (YÖRET) Öğrenci Destek Projesi-Kuşaklar Köprüsü (2011)
2. Yüksek Öğretimde Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı (YÖRET) Öğrenci Destek Projesi- Eğitiyoruz Öğreniyoruz (2012)
3. Seçmeli Proje Yönetimi dersi kapsamında gerçekleştirilen “İlköğretimde Barış Eğitimi Projesi (2013)
4. Mamak Çocuk Yoksulluğu Haritalandırılması Proje Çalıştayı (2016)
5. Geçici Koruma Kanunu Kapsamındaki Çocuklar-Hızlandırılmış Eğitim Programı(HEP) Çalıştayı (2018)

Çalıştığı Kurumlar: Çeşitli devlet okullarında, psikolojik danışmanlık ve rehber öğretmenlik

İletişim

E-Posta Adresi: elifduzgunsarıpınar@gmail.com

Tarih: 13.06.2019

